

ХЕМУС

1993/2.

ИЗДАНИЕ НА ДРУЖЕСТВОТО НА БЪЛГАРИТЕ В УНГАРИЯ
ЗА ОБЩЕСТВЕН ЖИВОТ, КУЛТУРА И ЛИТЕРАТУРА

Илия Бешков за хумора и смеха

В нито една религия няма смях. В нито една научна система или научно обяснение на света — няма хумор. А хуморът съществува — необясним и непризнат. Съществува като една могъща инстанция — някъде между небето и земята, между сърцето и ума, между абсолютното знание и абсолютната вяра.

Проклятие ли е хуморът или добродетел?...

Склонността и правото да се смеем с нищо не са по-долни от яденето, дишането и размножаването — като тях смехът е полезен и здравословен.

Казват — имало хора, които никога не се смеят. Броят обаче на тези, които не желаят да им се смеят, включвайки и починалите, далече надхвърля числото на земните жители. И тъй като само човекът може да бъде истински смешен, ако той не допуска присмеха над него, откъде ще се сдобие със смях? От автора-хуморист, който превръща себе си в смях и сам става извор на смях. За него всичко, което е в света, от света и е под закона на тлението — е смешно. Той съпътства

живия човек до смъртта му и с центрофугата на присмеха извлича от неговата нетрайност една трайна радост за другите.

Наистина хуморът се подхранва от грозотата, неправдата и глупостта. Кой пък се е смял или плакал над умника и непогрешимия?

За смеха са нужни двама. Никой, освен лудият, не се смее сам.

Хуморът е общ, явен и открит. Хуморът е истинското обществено кръвообращение и е естествен победител на тайната, над мрачната утроба на всяко зло. Преследван и гонен, той пее като птица из шубраците денем, като невидим щурец — в нощта.

Човек заобичва този, на когото се смее. Защото той става негова творба. Заобичва и тия, с които заедно се смее.

Дори майките се смеят на децата си, за да допълнят любовта си към тях.

Хуморът е най-чудната любов към света. Както за всяка любов, така и за тая са нужни чисто сърце, безкористен ум.

Съдържание

Радой Ралин — Умната	3
Проф. д-р Иван Славов — Има ли типично българско чувство за хумор?	5
Радой Ралин — Габровското съкровище	8
Васил Цонев — Ние от Западна България	13
Шопски шеги	15
Иван Пейковски — Троянски усмивки	18
Радой Ралин — Постледици	20
Люти чушки	22
Георги Марков — Радой Ралин	31
Наталия Христова — «Ситни, дребни... като камилчета» . .	35
Трифон Кунев — Проста на глед, но дълбока философия .	37
Станислав Стратиев — Жив е той, жив е...	39
Анатомия на модела	41
Зима на Балканите	42
Иван Кулеков — Мисли и думи...	45

*Илюстрациите са от Илия Бешков,
Борис Димовски и Иван Кулеков*

Списанието се издава с материалната помощ на Управлението за националните
и етнически малцинства в Унгарската Република
Редакционна колегия: Георги Иринков – председател, Тошо Дончев – главен редактор,
Петър Петров – отговорен редактор, Александър Марков – секретар, Ася Събева,
Райна Симеонова, Светла Кьосева
Корица – Росен Русев
Оформление – Юдит Калои
Адрес на редакцията: 1097 Будапеща, ул. «Вагохид» 62. тел.: 114-1621
Годишен абонамент: 360 форинта
Единичен брой: 96 форинта
Мнението на авторите не винаги съвпада с позицията на редакцията
За препечатаните в броя творби редакцията е благодарна
и признателна на техните автори и издателства

Радой Ралин на 70 години!
 Редакцията на списание «Хемус» най-сърдечно поздравява
 юбиляра и му желае здраве и
 творческо дълголетие за радост на всички негови читатели.

ИЗ „КАДРОВИКЪТ ТЕОФРАСТ“
 ОТ РАДОЙ РАЛИН

РАДОЙ РАЛИН

Умната

Животът всеки ден ни поучава:
човек не бива да се огорчава.
Светът е оцелял,
защото е търпял...

Безшумно. Кротко. Умната. Полека.
Ще си проправиш всякъде пътека.
Светът е оцелял,
защото е мълчал...

Дано те хване атеросклероза,
за да забравиш делничната проза.
Светът е оцелял,
защото е мижал.

От всички разпри и конфликти бягай!
Не на сърцето! В джеба само слагай!
Светът е оцелял,
защото е бозал.

Кое то в крайна сметка означава:
човек не бива да се огорчава!
Светът е оцелял,
а колко е живял?...

— ЗА ВОЙНА НЯМАМ
ПАТРОНИ, ЗА МИР
НЯМАМ ПАРЧ...

Има ли типично българско чувство за хумор?

Хората се смеят над онова, което не могат словесно да обяснят. Запитат ли се «що е хумор?», или «над какво и защо се смеете?», ще чуете куп баналности, познати сравнения, описателни определения, но така и не ще разберете докрай какво е смешното в падането на пияния, отвеяната от вятъра шапка на нафуканата дама или наивния опит на малчугана да близне ледените шушулки, намирайки се от вътрешната страна на прозореца.

Големият френски хуморист Пиер Данинос предлага следните шеговити опити да характеризира интересувашото ни чувство. На въпроса «що е хумор?» той привежда следните мисли:

Хумор — това е когато Бърнард Шоу казва, че луди има навсякъде, дори и в лудницата.

Това е Стром Петерсон, когато твърди, че е трудно да се предвиди нещо, особено бъдещето.

Това е Марк Твен, когато казва, че ако човек е песимист до 48 години, той знае твърде много, но ако е оптимист след 48 години, той знае твърде малко.

Това е Оливър Голдсмит, когато признава: «Аз побеждавам винаги, когато споря със себе си!»

Това е отговорът на италианската актриса Ана Маняни на въпроса на един кореспондент кое е било най-щастливото десетилетие през живота ѝ: «От двадесет и осем до тридесет години».

Това е О' Мели, когато определя джентълмена като човек, който никога не знае анекдота, който вие разказвате.

Това е Оскар Уайлд, когато извикал, виждайки сметката за лекарствата: «Явно, умирам не според кесията си!»

Това е Франсис дьо Кроасе, който въздъхнал преди да се отправи към царството небесно: «А аз толкова не обичам самотата!»

Това е един критик, когато предупредил секундантите на писателя, извикал го на дуел: «Ако се забавя, почвайте без мене!»

Най-после хуморът — това е мъжеството, което не отстъпва дори пред лицето на смъртта.

Приведените определения не претендират за изчерпателност и всеки читател може да допълни

търсената универсална дефиниция на хумора със собствени хрумвания. Дано самите те са поне забавни, тъй като по начало и по същество, хуморът е така богат, разнообразен и неизчерпаем, както самия живот. Прав бе един мислител, казвайки, че трохите наше остроумие са нищо в сравнение с «гигантския хумор на живота»!

Всеки народ малко или повече има или си въобразява, че притежава самородно чувство за хумор. Това не пречи французите да считат белгийците за дебили, англичаните да третират ирландците за недодялани глупаци, шотландците да се надсмиват над англичаните, габровците над останалите българи, а всички българи — да демонстрират своето превъзходство над прословутите чукчи!

Опитвайки се да проникнат в тайните на хумора, най-често използват антирезата «сериозно-смешно». С други думи, хуморът бил сериозно нещо! Защо ли? Ами поради причината за която вече споменах: невъзможността да бъде определен, дефиниран, превърнат в технология за разсмиване или рецептурник. Нещо безкрайно смешно за някои народи, групи, племена или епохи, въобще не предизвиква реакция у други, както и обратното — те на свой ред слушат безучастно вицове и забавни истории от противоположната страна, без да променят израза на лицето си. Английският писател Дж. Пристли предлага свое разграничение на чувството за хумор при някои народи с водеща култура в Европа и света: «Животът във Франция е немислим без остроумие, в Англия — без хумор, а в Германия — без ирония.» В същия дух е сентенцията, че английските вицове били като уискито, немските — с вкуса на бира, а френските — пенливи като шампанско!

По самочувствие българският народ е духовит, остроумен, насмешлив и самонадсмиващ се. За разлика от други етнически общности, той не е обладан от каквито и да е фанатични вярвания и предразсъдъци. Даже патриотизмът му е малко или много сдържан, затаен, почти не проявяващ се в мирно време. При нас национализмът е изключение, подхранван от политически партии и демагози, но без дълбоки корени. Затова бълга-

ринът е толерантен към другите народности в предела на собствената му страна, не се опитва да подчертава своето превъзходство или грубо да налага езика и културата си като задължителни. И тъй като историята ни е повече от превратна, протекла под сянката на няколко режки робства, българинът не гледа на себе си като нещо изключително, по-важно от другите, за да им се надсмива или да им налага да се съобразяват непременно с него. Той няма склонност към изключително задълбаване в себе си, непознати са му терзанията на духа, тиранията на мистиката, на църковните институции. Затова сред пъстрия типаж от герои на хумора често ще срещнем образите на дядо поп и попадията, на владиката и църковниците, да не говорим за разните чорбаджии, хитреци, тарикати, чиновници и нафукани граждани, които се мислят по-умни от селяка. По начало хуморът на българина е предимно битов, моралистичен и дидактичен, а по тоналност — от подигравателен, хаплив, до саркастичен. Едва ли има друг европейски народ, който така безмилостно да се подлага на самоприсмех. Нашенецът — все едно дали Хитър Петър, Пижо, Вуте, бай Ганю, Иванчо — най-често е в ролята на отдушник, мишена за нечие остроумие, отколкото персонифициран начин за иронизиране на чуждите слабости. В неговата стихия има нещо уравнилско, нещадащо кастови различия, иерархически степени и пр. Така българинът отведнъж премахва условните различия и бариери, възстановява макар и за миг нарушеното, изкуствено деформирано равенство на хората. Както го е казал още преди повече от век Херцен: «Да се надсмееш над бога Апис, значи да го превърнеш в обикновен бик.*»

За съжаление, веселият, освобождаващ, окрилящ, разсипващ златисти искри смях, не е наша национална привилегия. Злъчно-саркастичните нотки на нашенския хумор са израз на самокритичност, както и своеобразен протест срещу несправедливата ни историческа съдба. Какво знаят за страданието другите европейски народи в сравнение с нас? Те са имали империи, господствували са над други народи, трупали са богатства, а сега охолствуват и им е весело. А ние — от едно робство в друго — веднъж чуждо, после вътрешно: фашистко или комунистическо. И без да сме вкусили нещичко от сладката сърцевина на живота, пак се оказахме длъжници на Запада — всеки българин дължал над хиляда долара, за да си изплатим задълженията. А според една прогноза в «Нюзик» България имала изгледи да се оправи след... тридесет години! Как да се веселиш при такава перспектива!?

Българското чувство за хумор не е различно от националния ни характер, тъй като е негова съще-

ствена съставка. То не избухва безгрижно, не познава истинската разтуха и непукизъм, а търси временно облекчение, каквото дават лекарствата с бърз и краткотраен ефект. В самата ни природа има нещо парадоксално, неизяснимо докрай. Дали нуждата от вечна съпротива срещу чуждата агресия или недоверието към държавата-моща са ни направили недоверчиви, скрити и даже двулични, не мога да установя, но че сме с нестандартна резба, това едва ли подлежи на оспорване. Нещо по-лошо: по традиция недолюбваме умните, знаещите, мъдрите, или казано на съвременен език — интелигенцията, интелектуалците. И досега им показват мотиката, кирката и лопатата, за да им припомнят, че единствената истинска работа е само тази на къра, а останалото било хайлазуване, кибицене, нищоправене. Затова в нашенските вицове интелигентът е страдаща, отрицателна, неуважавана личност.

Без познаване на нашата национална история и психология, хуморът ни едва ли може да бъде разбран от чужденците. Един българин, посетил преди няколко години САЩ споделя: «Нашите грижи са съвсем непознати, а българските вицове са направо неразбираеми за американците». И наистина, как могат да проумеят какво значи «опашка», «връзкачество», байганьовщина, мърлявщина, келепирджийство, шуросватобаджанакизъм и пр. От друга страна, американският бизнесман Уилям Тали, пребивавал вече в нашата страна, споделя: «Българският хумор е сроден с нашия, американския. Чувството за хумор у българите е също така жизнено и спонтанно, природно, както у американците — със свой нюанс, който ние улавяме.»

С особена яркост се проявява чувството за хумор на българина в политическите вицове. Гражданинът-верноподаник, измъчен от лицемерие и демагогия през деня, разказва пред семейството си или пред приятелска компания най-новите политически вицове. Великолепен отдушник, символично отмъщение над терора и цензурата, които го пристягат отвсякъде. Гласувалият преди няколко дни отечественофронтовец, за да се осигурят прословутите 99%, се надсмива над машинациите, в които участва механично и апатично.

Лавирайки между капани-лабиринти и какви ли не табута, нашенецът непрекъснато сменя израз и поведение, за да «оцелее». Така неусетно хитруването става част от неговата същност, а хуморът — негово прикритие и съдник над всички ограничения. За 45-те години тоталитарно робство, българинът създаде истински политически вицов фолклор**, но защо след отхвърлянето на червената диктатура и постепенното изграждане на демокрацията у нас, тъкмо политическите вицове рязко

* Древноегипетски бог, изобразяван като бик с човешка глава

** В моята книга «Златната решетка» е съхранена само една малка част от това богатство

намаляха? Нима поводите са по-малко, отколкото в миналото? Да не би новите политици да са поетични, скромни и по-малко загрижени за себе си, отколкото предишните? Политическият ни живот да не би да се е облагородил и очовечил дотолкова, че да няма повече комични елементи в него?

Обяснението, макар и малко непълно, е сравнително лесно. Сега всеки може да каже и напише открито онова, което мисли за всеки — от президента до полицаия, от ректора до портиера, от директора до чистачката. Е, не всеки смее да се смее, но свободата на изказ, при наличието на стотици вестници и открити масмедии, намалиха онзи изкусителен риск, който придаваше на вицо-

вете чара на авантюра, на инакомислие. Онова, което преди българинът стаяваше с години, сега го изревава на митинги или скандирайки пред държавни учреждения и институции. Ето защо спадна дебитът на хумора, което не означава, че това е окончателният му край. Щом робските години и войните не са унищожили това човешко чувство, а в момента се появяват даже вицове за войната в бивша Югославия, и то в тамошния печат, това още веднъж доказва, че хуморът е така безсмъртен, както човечеството като цяло. И дано българинът не само оцелее и надделее над поредните изпитания, но съхрани за многая лета безценното си чувство за хумор!

Габровското съкровище

Върху тази наша разнообразно-грешна планета са погинали много цивилизации. Безспорната причина, както твърдят историците, е войната! А безспорната причина за войната, както твърдят философите, е липсата на... единство. Не единството на единствена династия, не единството на единственото мнение, а... диалектичкото единство на най-големите противоположности: чувството за мярка и чувството за хумор.

Историческият опит на Габрово датира едва от 1527 година! Но габровци са твърдо решили да не позволят да ги последва съдбата на Картаген, нито на Помпей, нито на Атлантида. Човек, който пази мярка и стиска парата, никога не би водил войни, защото войната не е шега, а струва масраф... А като хора с щедро чувство за хумор, спокойно се надсмиват над собствените си слабости, защото това не струва и пукнат грош. Шегите още не са сложени в ценоразписите и тарифите...

Габровци никога не ставали Колумбовци и Магеланци, защото едно откривателство е несигурна работа. Няма габровци Едисони и Маркони, защото опитите не са бадева. Няма Вангоговци и

Пикасовци — никое изкуство не се оценява в момента. Габровци са откриватели, изобретатели и новатори в областта на Идеите! И по-конкретно — в икономическата наука. Макар и върли оптимисти (по стопанско-сметкови съображения), те ревностно внедряват опита на Исуса Христа, който с две рибки нахрани маса люде.

В България цъфтят много неща, но най-вече индустриално Габрово. Причина не е божията благодат, а предприемчивостта и паходчивостта на неговите скромни жители, способни да се смеят. И ти, пътнице, който минаваш през този град на смеха, можеш да срещнеш хора с най-различни пороци, но никога няма да се сблъскаш с манияци, грандомани, сноби и парвенюта. Габрово се слави като голям производител на чудесни платове. Все едно, те няма да облекат оголялата ни планета. Габровската обувна индустрия може да стигне фантастични размери — все едно, тя няма да obuе света. Но габровските шегички и хитроумия са в състояние да разсмеят цялото човечество.

Изобщо, смехът си остана най-стабилната валута през вековете. Не тръгвай без нея на път!

За габровци разправят, че...

...в неделя на хорото играят по терлици, за да слушат безплатно музиката от съседния град Севлиево.

...така осоляват рибата, че с една изяждат три хляба — стига им за цяла седмица!

...на дядо Миньо Попа толкова му било постно яденето, че и муха не кацала на него.

...диня и пъпеш на заем не дават: дадеш тънкоко-ра, а може да ти върнат дебелоко-ра!

...купуват кокошки отвъд Балкана. След всеки тунел кокошките мислят, че се е съмнало и сна-сят по едно яйце.

...когато по света за нещо започне да се говори, в Габрово то вече се прави.

Ако мине

Габровец поправял вратата си и пратил сина си да поиска теслата на съседа...

Скоро детето се върнало празно — слъгал го съсе-дът, че няма.

— Остави го тоя скъперник! — рекъл възмутено бащата. — Иди тогава донеси нашата!

От какво се пести

Дарил дядо Миньо Попа с четиридесет хиляди лева габровското читалище и отишли в банката да направят прехвърлянето. Ала когато му поискали два лева за таксова марка, той кипнал:

— Който има — да даде! Аз пари за формалности не давам!

Тогава — само горчица

Габровец купува колбаси. Загъват му и кутийка горчица.

— Но аз не искам горчица! — възразил той.

— Тя е безплатно към салама.

— Тогава дайте ми само горчицата!

Денят си личи от сутринта

Малко габровче пита продавача на гевреци:

— Чичо, колко струва дупката на геврека?

— Нищо, чичовото.

— Тогава продай ми един геврек с по-голяма дуп-ка!

Събрали се

На гости на известния габровски търговец и лих-вар дядо Миньо Попа дошел кърджалия-колиба-рин, негов доставчик на стока. Похапнали каквото похапнали, седнали да се разговарят. По едно време дядо Миньо духнал лампата и рекъл:

— Защо да се гори газта напразно! И в тъмното се чуваме и разбираме!

Поприказвали си. Дошло време гостът да си тръг-ва. Дядо Миньо посегнал да запали лампата.

— Почакай! — спрял го гостът. — Чакай да си обуя потурите!... Нали седяхме в тъмното, та рекох да не им търкам дъното.

И гостът си вдигнал потурите.

В съда

Габровка решила да се развежда.

— В началото на брака Вашият съпруг нямаше ли някакви положителни качества? — попитал съдия-та.

— Имаше, но се свършиха до стотинка!

Тревога

Жената на един габровец много често варосвала стаите. На мъжа ѝ му дотегнало и един път я схокал:

— Стига клепа стените, че отеснях стаите!

Облог

Двама габровци се обзаложили в черква кой ще пусне по-малко в дискаса.

Когато клисарят минал, единият пуснал една стотинка и погледнал победоносно другия.

— Това е за двама ни! — рекъл на клисаря втори-ят и смилено се прекръстил.

Подходяща двойка

Младеж и девойка си уговорили среща в дома на момичето, когато родителите ѝ ще излязат. За всеки случай момичето ще даде знак като пусне една монета. Чуе ли се, че звънне на плочите — младежът може да се качи.

Според уговорката момичето пуснало монета от прозореца. почакало, почакало — момчето го ня-ма. Не се стърпяло и слязло да види какво става. Заварило момчето, че лази по колене и търси нещо по плочника...

— Преди да се кача, рекох да взема стотинката — оправдало се то.

— Но аз я бях вързала и я изтеглих! — засмяло се момичето.

Потомче

Габровче си купува шоколадено човече.

— А какво искаш: момченце или момиченце? — пита продавачката.

— Момченце! — пресметливо отвърща габровчето.

Мостра

Млад габровец изпратил на годеницата си своя снимка. Но за да не дава пари за пощенски марки, върху плика написал: «Мостра без стойност!»

Нова цена

Художник предложил своя картина на габровски търговец на платове. Търговецът се съгласил да му брой за нея петдесет лева.

— Петдесет лева?! — ядосал се художникът. — Че аз купих от Вас платното за сто и петдесет!

— Да, но тогава то беше чисто! — невъзмутимо отвърнал габровецът.

Собствено производство

Габровец щедро кани госта си:

— Хапни си от картофките! Те поне са собствено производство.

— Но нали нямаш градина?

— А бе... Откупихме си с бабата място за гроб. Че докато единият от нас превари, сеем си картофи...

Неизгодно

— Чудно! Имаш три къщи, а си търсиш стая под наем!

— Наемът на моите къщи е много висок и не е за моите възможности!

Разпуснал се

На габровец му дошли гости. Постояли, поприказвали. По едно време домакинята подсетила мъжа си:

— Няма ли да предложиш на гостите нещо освежително?

— Разбира се! — отвърнал габровецът.

И широко отворил прозорците...

По габровски

Габровка среща на улицата познат лекар и решава да му поиска безплатен съвет.

— Докторе, не се чувствам добре... Вие ми се свят, нямам апетит. Ако обичаш, драсни ми една рецепта.

— С удоволствие — рекъл докторът, който също бил габровец — Съблечи се да те прегледам...

На гости

Бащата отишъл с детето си на село. Лелята, на която гостували, казала на малкия:

— Дай си лели шепичката, да ти сипя орехи.

— Дай ги на татко...

— Ти не обичаш ли орехи?

— Ръката на татко е по-голяма.

Прилика

— Знаеш ли, като те видя, веднага се сецам за Тотя — казал един габровец на друг.

— Защо?

— И той има да ми дава пет лева!...

Крушката не пада по-далече

— Дядо, имаш ли зъби?

— Нямам, момчето ми.

— Тогава подръж ми за малко филийката, че да поиграя.

Възможности

Заможен габровец пътувал във влака — трета класа. Било лято, жегата, много народ в купето...

— Чорбаджи, — рекъл един циганин, — ти барем защо пътуваш в трета класа?

— Като няма четвърта! — отвърнал троснато габровецът.

Обяснил се

Габровец прибавил на края на писмото си:

«Извинявай, че пращам писмото без марка. Бях го пуснал вече в кутията, когато се сетих, че не съм я залепил».

Цяло яйце

На габровци дошъл гост. За закуска бабата му сварила яйце. Внучето се вторачило да гледа. — Не се коси, баби! — рекла му бабата. — Чичкото не е бивол, че да изяде цяло яйце. Ще остави и за тебе!...

Излипен обяд

Габровец поправял покрива на къщата си. Но се подхлъзнал и паднал... Като прелитал край прозореца на кухнята викнал: — Жена, днес готви за един по-малко!

Далновидност

— Вярно ли е, че си омъжил дъщеря си за твоя касиер?
— Вярно е.
— Но нали му нямаше доверие?
— Пак му нямам, но размислих: той пак ще ме краде, но поне парите ще отиват при дъщеря ми.

Спасителен пояс

Пътували габровец и севлиевец с параход. По едно време севлиевецът казал: — Дай ми да облека твоя костюм.
— Нали си имаш!

— Не мога да плувам. А като съм с твоя костюм, ако стане коработрушение, ще се хвърлиш да ме спасиш...

По-износно

Синът на габровец иска да учи за лекар. — Ахмак! — скастрил го бащата. — Стани зъболекар! Хората имат едно сърце, а 32 зъба!

Белег

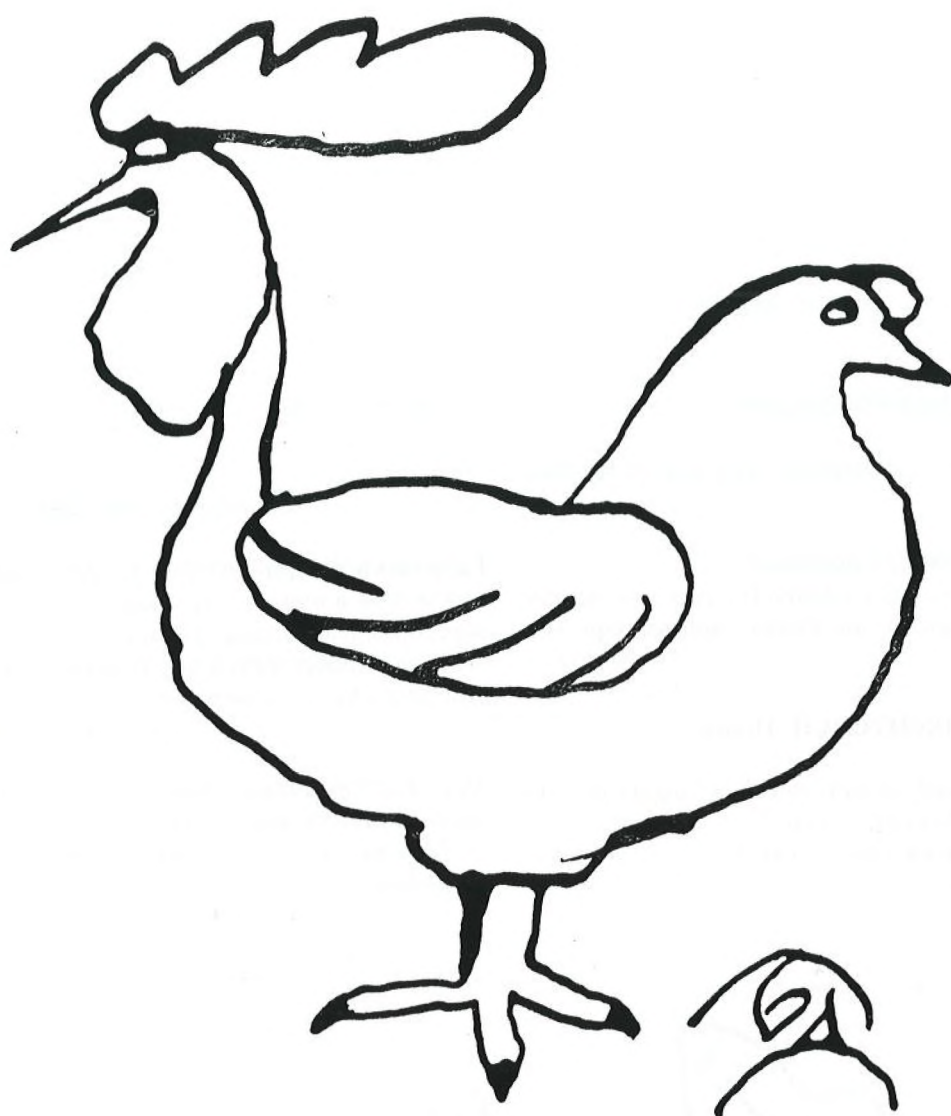
— Представи си, оставих бележка на Тотя, че на обяд ще отида у тях по работа. А като отидах, го нямаше...
— Значи е намерил бележката...

Пътешественик

Габровски фабрикант бил на пътешествие из Индия и там в един от храмовете видял статуята на шесторъката богиня Чандра. — Такава работничка ми трябва — не се стърпял той да каже на водача си.

*През Габрово минал турист и попитал един старец колко жители има градът.
— Това не са просто жители, сине. Тук всички са габровци!*

ЕДИНСТВО НА
ПРОТИВОРЕЧИЯТА

Ние от Западна България

Никъде другаде по света няма да видите такива смайващи лица, като героите от картините на Венев — и ококорените попове, и цицорестите моми, и рунтавите кончета — нещо средно между вълк и магаре. На мнозина северняци героите на Радичков изглеждат измислени, изсмукани от пръстите, но аз мога да се закълна, че съм ги виждал и съм говорил с тях. Такива са. Няма лъжа, няма измама.

... Вървят двама шопи и виждат жабé. И единият казва на другия:

— Изручай жабето, че ти дам левче.

Оня веднага налапва жабето и взима левчето. На единия му е мъчно за левчето, а на другия жабето играе в стомаха. И виждат още едно жабé. Тогава този, който е изял първото жабé, веднага предлага:

— Изручай това жабé и че ти върнем левчето.

Вторият веднага налапва жабето и си получава левчето.

Вървят така още време и изведнъж се спират. И един и същи въпрос си задават: — Е оти ручааме жабета?

Не е лъжа и анекдотът за оня шоп, който пасъл кравата си точно на линията на първия трамвай в София. Ватманът спрял и му викнал да се отмести. А шопът отвърнал:

— Па оти не се отместиш ти?

Не е лъжа и моята среща с Нане Вуте.

Вървахме си ние с Нане Вуте от Гурмазово за Щъркльовци. По-право не вървахме, а се возехме.

— Дий, свиньо — викаше Нане Вуте на кобилата си, а аз гледах наоколо и се възхищавах на гледката.

Хубав е шопският край. И трънки дал бог, и урви, и сипей. Красота.

По едно време чувствата ми взеха да напират. Въздъгнах и казах:

— Любов... Какво си ти?

— Тпррр! — изрева Нане Вуте и спря.

Обърна се към мен и ме погледна изплашено:

— Даскале, ти нещо, а!

— Нищо ми няма, Нане Вуте — успокоих го, — преляха чувствата ми. За любов ми се говори.

Нане Вуте вдигна рамене и удари кобилката си.

— Какво че говориш — оно е като кърó. Не сака молитва, а мотика.

— Не си прав, Нане Вуте — казах, — за любовта трябва да се говори възвишено, чисто.

— Па говори си.

Повървахме четвърт час в тишина. Но чувствата ми отново избликнаха:

— Жена... каква дума! Какво благородство се крие в нея.

Усетих прилив на сили:

— Нане Вуте, у нас трябва да се върне отново рицарското отношениш към жената. Дадеш ли дума на жена — умри, но я изпълни.

— Маке! — врътна глава Нане Вуте.

— Не разбрах...

— Ако не умреш, она че те остави сама.

Като прочете недоумението в погледа ми, Нане Вуте поясни:

— На жената й става мъчно, кога не я лажеш. Пусто й е и бега от тебе.

— Не си прав — възмутих се. — Ох, как не си прав!

— Не требе да се лаже маж. От тамо иде «мажка дума»... Маж излаже ли те, мани го. А жена требе да се лаже. За жената лажата е като шекерено петле. Ти ручал ли си петле?

Кимнах.

— Е, те това е.

Бях потресен от тази категоричност. За какво е тогава цялата литеартура, в която от хилядолетия насам поучават мъжете във вяроност към жените, в искреност!

— Не я ли лажеш, че избега — поясни Нане Вуте, — че си намери друг, дека я лаже.

— Не си прав — тръснах глава, — ето аз не лъжа жена си и тя не е избягала.

— Е, да, ама ти имаш талавизор. А у наше село се не фаца. Нане Мите си купи, ама не ще и не ще. Дойдоа инженерере, гледаа и казаа — баиресто е наоколо и нече да биде.

— Какво общо има лъжата с телевизора?

— А, па има си — ако ти не я лажеш, она гледа талавизор и се занимава. Жените много ги обичат

тия пущини. А ние, като си нямаме талавизор, лажеме жените и они се радват.

— Дяволска работа! И всеки ден ли ги лъжете?

— Абе кога смогнем — секи ден. А некой ден ги лажеме така — само за адет. А кога видиме, че почне да мига, значи не верва, че я лажем — бам един по врато.

— Бой!?

— Е па — врътна глава Нане Вуте, — нема сега да се оставим да оди ората да я бият.

— Но защо трябва да се бие? Да не е добитък?

— Не знам — вдигна рамене Нане Вуте, — и мене ми е некогаж мачно, ама нема накъде. Не я ли бунеш по врато — мачно ѝ става. Сите — вика — си имат маже, а аз си немам. Старите ора разправляват — у главата на жената се въртят гяволе. Кога я бунеш, бегат и после пак дождат. Та требе от време на време — нема как. Нема да я оставим да бега. Кой че върши кърската работа! Кой че пере, кой че меси лебо! Не мое така.

Нане Вуте врътна глава и удари кобилката.

Тя заситни няколко крачки, а сетне отново тръгна бавно по прашния път от Гурмазово за Щръкльовци.

Много, много подобни разкази, подобни вицове, анекдоти се говорят за шопите...

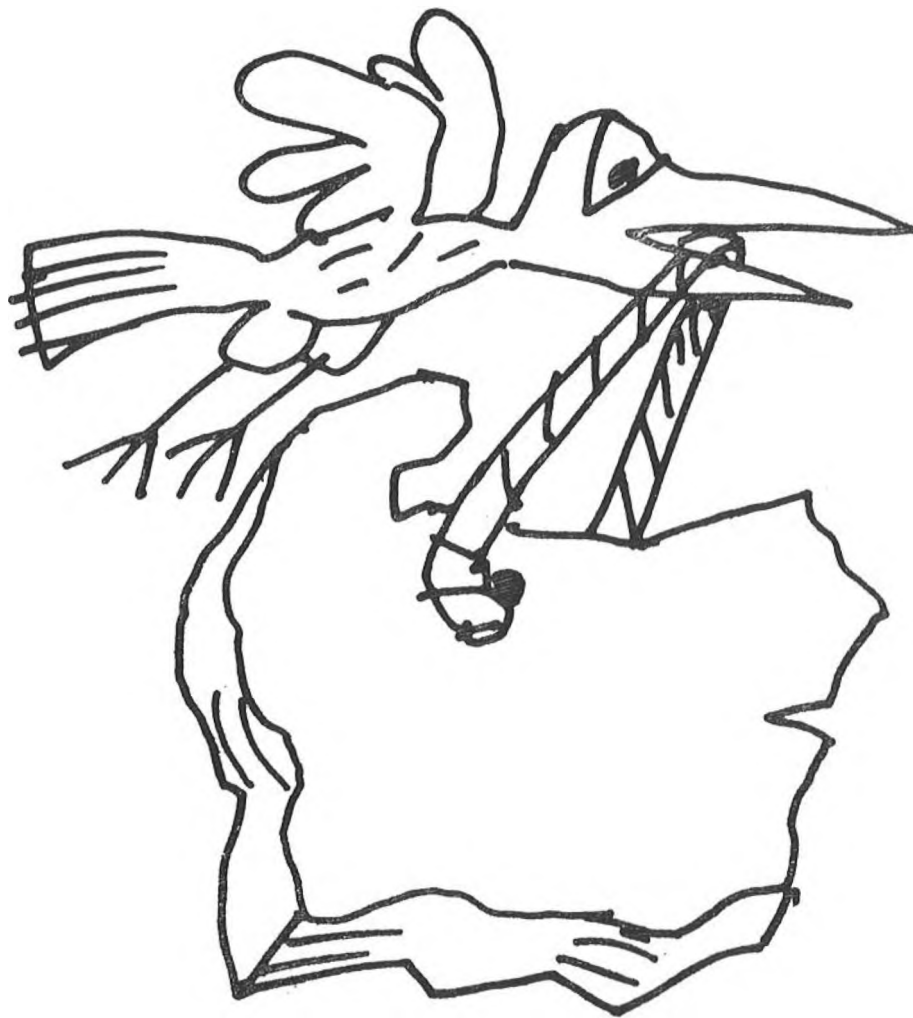
Режисьорът Рангел Вълчанов, чиито родители са шопи от Кривина, ми разказа един дълбоко покъртителен случай.

По време на бомбардировките той учил в София. Бил на училище, когато станала най-силната бомбардировка. Понеже тя продължила и през деня, и през нощта, спал в скривалището на училището и чак на другия ден тръгнал към квартирата си. Но вместо къща имало само куп развалини. И там, сред тухлите, видял баща си. Старият шоп ровел с ръце из развалините и от очите му се стичали сълзи. Като видял сина си жив, той се стреснал и казал:

— Е па яз че си одим.

И без да каже повече нищо, забързал обратно за Кривина.

... Много земни са шопите, много първични, сраснали с шопския край, те приличат по-скоро на поникнали от самата земя. Да са живи и здрави!

Шопски шеги

Професор и шоп

Професор отишъл на гости на един шоп. Домакинът поднесъл ракия. Пили по чашка, по две...
— Иии, тая пущина бие право в главата — рекъл професорът.
— А менека у краката. Оно дека е слабо, тамо бие — пояснил му шопът.

При бирника

Нане Вуте е повикан при бирника.
— Колко лева ще внесеш? — пита го той.
— Колкото мога, господин бирник.
— Колко можеш?
— Ич не мога, господин бирник! — отговаря усмихнат нане Вуте.

Подновил се

Геле вика на жена си:
— Кога комшията си построи нова къща, тизе ме накара и ние да построимо... Кога комшията си купи шарен телевизор, тизе ме накара и ние да си купимо... Кога комшията си зема нова кола, тизе ме накара и ние да си земемо... Кажй сега що да правимо, оти он пак се е подновил?
— Сас що се е подновил бре, Геле?
— Зел си е нова жена.

Молбата на Вуте

В аптеката влиза нане Вуте.
— Ето, господин аптекар, това са две рецепти, ама те молим да внимаващ, оти едната е за кравата, а другата е за жената, па да не ги объркаш, та да ми умре кравата.

Без рожден ден

— Нане, кога ти е рожденият ден?
— Немам рожден ден.
— Как така немаш?
— Я съм се родил през нощта.

Достоен отговор

Пенчо Марин имал да взема десет лева от Станой Цветин и тръгнал да си ги поиска. Отдалеч зърнал приятеля си да стои на прозореца, но когато приближил, на прозореца била само буля Станоица.
— Тук ли е Станой? — пита Пенчо.
— Няма го — отвръща буля Станоица.
— Но аз го видех на прозореца...
— Да, но той те виде по-рано — победоносно отвръща буля Станоица.

Баснята

— Бай Пижо, какво нещо е баснята?
— Ете например това: да се разговарят свиня и магаре както ние с тебе сега.

Без характер

Учител в едно шопско село обяснява на селяните:
— Характерът на човека може много лесно да се познае по неговия почерк...
Нане Вуте се обажда:
— Я стига си лъгал! Демек язе, даскале, като не знам да пиша, значи немам характер, а?

Не е беля

Тича Гьоре у брат си и още от двора вика:
— Нане, нане бре, бегай бърже, че тъща ти се удави у Герговийо кладенец!
Брат му се показва на прозореца, па отвърща глава и отговаря:
— А-а, ние от тая вода вече не пием.

Оно е от времето

Един шоп се навлякъл в кожух посред лято. Целият бил в пот.
— Свали тоя кожух бе — рекли му. — Не видиш ли, че ще се свариш у него?
— А, оно не е от кожухо, оно е от времето.

Лесно обяснимо

— А бре, Пижо, оти твоята жена, кога я видим, она се плаче?
— И я не моем да разбере що ѝ е. Секи ден затова я бием и она се си плаче.

Тревопасен

Турист се обръща към един шоп, който сее:
— Браво, чиче, сей, та да има какво да ядем!
— Е па ете я сеем люцерна за воловете.

Трудолюбие

Турист минава покрай градината на шоп и го вижда да копае седнал.
— Защо копаеш седнал бе?
— Я пробвах и легнал, ама не става.

При доктора

Заболял единият крак на дядо Антон Ванин и той отишъл на лекар.
— Доктуре — започнал още с влизането дядо Антон, — много ме боли ей тоя крак...

Лекарят го прегледал и като не можал да установи болестта, попитал:

— На колко години си, дядо?
— Осемдесет и две.
— Ех, от годините е.
— Убаво бе, доктуре — започнал да протестира дядо Антон, — ама нали и друго ми крак е на осемдесет и две. Оти и он не ме боли?

Илач

Срещнали се Вуте и Нане и Вуте казал:
— Нане, сакам да споделим нещо с тебе. От десет дена, като ме е свил един кръст, боли ме, та ме пука. По дойдох при доктор и он ми предписа змийска отрова за мазане и за разтриване, ама пуста отрова — никъде не моим да я намерим.
Нане се почесал и казал:
— Оти се косиш бе, ела дома да ти плюне жената, дека те боли, че ти мине безотказно.

Казал истината

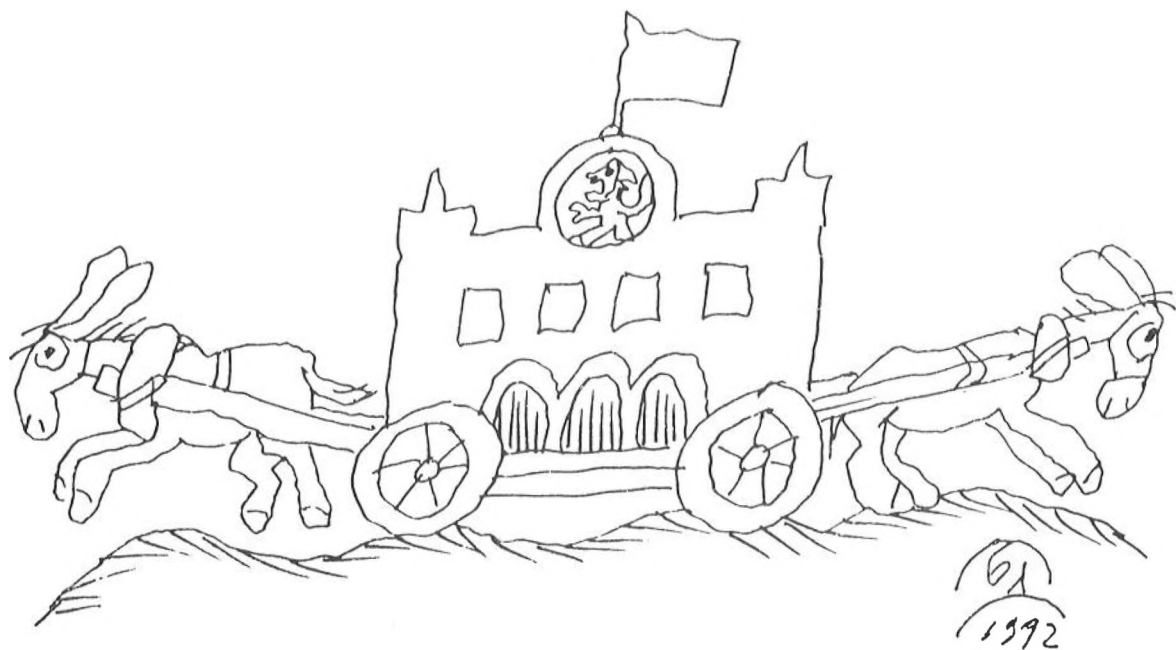
— Мъжо, болна съм... всичко ме боли — оплакала се Мара на съпруга си Ристо.
— Не бой се! Не си целата болна, щом езико не те боли.

Диагноза

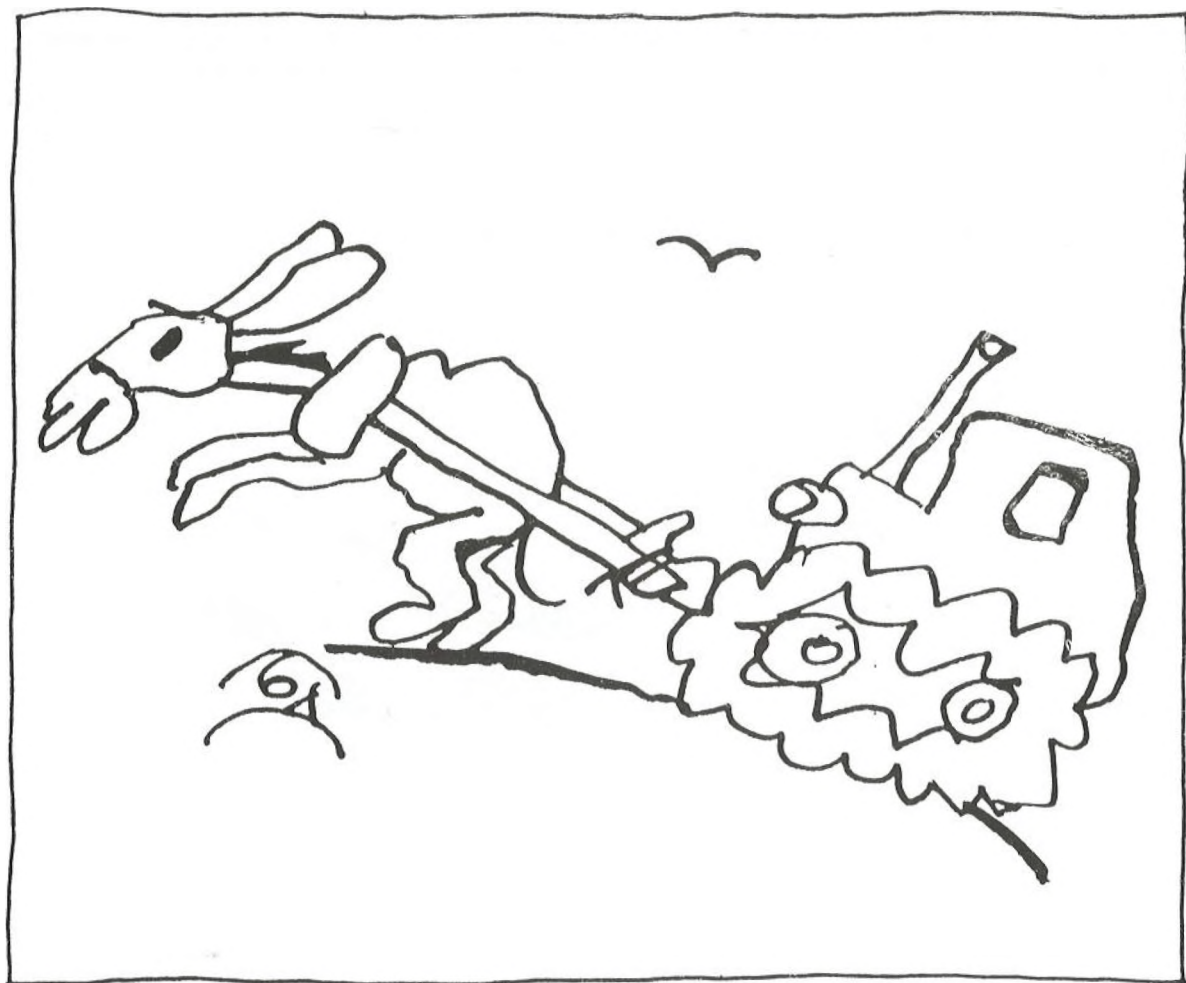
Отива баба Николица в здравната служба и докторът я пита:
— Кажй сега, бабе, от какво се оплакваш?
— Па от снаата!
— Но... аз те питам каква ти е болката? — уточнява той.
— Е па тая ми е — същата! Кога снаата се кара, одма ме свие язвата.

И тиа, дека не са шопъе...

На баба Миленка Столетницата казвам от де съм, що съм, задоволявам любопитството ѝ най-подробно, а тя ме насърчава с великодушна усмивка:
— Нищо, синко, нищо! И вия, дека не сте шопъе сте ора, живеите и вие!

Возмущенно
идет кудара

Троянски усмивки

Град Троян не е толкова стар, колкото си мислят мнозина. Той е обявен за град през 1868 година и околните планинци дълго време не му признавали това право. Когато отивали на пазар или по работа до Троян, те казвали: «Отивам на село». И с тези шеги те подтиквали бившето село да стъпи на краката си като град.

Според троянеца хуморът е присъщ само на успешните хора. Неудачникът трудно се смее. Обитателите на Троянския Балкан общо взето са успявали, ала това не е ставало само благодарение на троянската сливова ракия, която има способността да отваря железни врати и до днес. Планината е направила тези хора жилави като дряна. Троянецът се е смеел, когато е скитал по близки и далечни пътища да търси пазар за изделията си от глина и дърво, когато е предлагал своите сушени сливи. Смеел се е и когато от задушния занаятчийски дюкян е показвал носа си навън, колкото да подхвърли някоя шега на съседа и да отпусне изморени мишци.

Не може да се оспори правото на Габрово да бъде българска столица на смеха, щом то пръска луди пари да прославя прословутата си пестеливост. Но ако габровци, за да успеят, са варили чорба от клечки, имало е троянци, дето и толкова разходи не са правили — присядали с лъжица до някой планински чучур и сърбали направо, за да разквасят коравия залък хляб.

И от миналото до днес Габрово и Троян са в непрекъснато съревнование както в работата, така и в смеха.

Каприз

Решил един троянец да се развежда — жена му си «развявала байряка» из цялото село. Съдът взел неговата страна. Тогава родителите на съпругата измамница попитали съдията: «Всички мъже от селото могат да спят с наша Рада, само Митьо не може... Това не е ли каприз?»

Писмо до войника

«Батьо, ти четеш бавно, затуй ти пиша бавно... Ти ми заръча да вардя така — твоята млада булка. Като замина, поканиха я на сватба в съседното село. Батьо, така се люби, а мен ме биха... Не щеш ли, пак ни поканиха. Кака напират да върви пак, ама аз не ща...»

Баща на много деца

В едно троянско село дядо Петър Табака си пиел сливова ракия в кръчмата. По едно време влязло момче и се обърнало към него, без да му мигне окото:

— Дядо Петре, цяло село разправя, че си ми баща... Купи ми поне едни обувки!

А дядо Петър му отвърнал:

— Момченце, да беше само ти, и дрешки щях да ти купя.

Да не се намокри цял

Дядо Дачо минавал всяка вечер през река Бели Осъм на връщане от работа в гората. Нагазвал водата до коляно и се прибирал в къщи. Не искал да стъпва по тясното мостче. Тъй казвал на любопитните троянци: «Ако мина по мостчето, може да падна и да се намокря цял, а тъй съм си мокър само до коляно.»

Кой за какво е?

Мичо Раев отишъл за първи път на гости у тъща си, наскоро след годежа. Както си вечеряли, на масата скочила мишка. Жените се хвърлили по кревата и запищели. Годеникът си вдигнал невъзмутимо чашата и отпил.

— Мичо, фани тая гад! — викнала тъщата от леглото.

— Бабо, аз мислим, че съм дошъл за зет, а не за котка — отвърнал Мичо Раев.

Много ядял

Да се яде малко, да се работи много — такъв бил девизът на някогашния троянец. Един ден Минко взел да обядва с царевичен хляб-просеник и с него — лучец и сирене. Видяла го жена му и го смъррила: «Минко, ядеш с хляба и сирене, и лук... Яж от едното!»

Троянски декамерон

— Боне — рекъл един застаряващ троянец на жена си, — май вече не се любим както на млади-ни?

— О-о-о, Минко — отвърнала тя, — аз от десетина години го забелязах, ама не смея да ти река — много си обидчив...

Едно време богатите мъже в Троян се женели за хубави моми. А дядо Ангел, нали бил сиромаш, взел си грозна жена. Закачил го веднъж съседът-богаташ: «Как можеш да спиш с такава грозна жена?»

Дядо Ангел му обяснил: «Завивам й в леглото лицето, затворя очи, па си мисля, че спя с своята».

Резултат

— Здравсти, Минко, чух, че си бил в болница?

— Бях.

— Е?

— Отлупвах ми черепа.

— И?

— Нищо не намериха и ме изписаха.

РАДОЙ РАЛИН

ПОСЛЕДИЦИ

Днес изпаднах в добро настроение
и по тоя случай реших
да си направя един атомен опит.

Имах много добро намерение:
да разделя полярния кръг
навред,
да разтопя и последния лед,
пък ако смее, нека каже: «Гък!»

Край на ледниковия период!

Щеше да загине само местното население,
но това бе за негово улеснение:
там скоро ще цъфти пръстта,
ще растат и лалета и жита
и салати за мезета,
ще избуят дървета,
ще изпълни простора
южна фауна и флора
и ще настъпи Велико преселение
макар и с класово деление.

Но след опита мой
настъпи потоп!

Не разбира от «Стой!»,
не признава и «Стоп!»
Няма и Ной...

Опит — ефикасно направен!
Светът — освен,
че беше удивен,
но беше още удавен...
Цялата вселена
беше натопена.

Когато речеш да правиш опити,
мисли и за потопите.

РАДОЙ РАЛИН

Люти чушки

ЖИВИТЕ НЕ ПОМНЯТ

Мъртвите — бог да ги прости!
Живите кой да ги свести?

УВИ, ЧОВЕК СЕ РАЗЛИЧАВА
ОТ ЖИВОТНИТЕ

Битата крава
мляко не дава

БОКСЬОРСКА ЕЛЕГИЯ

На чуждите за доброто
строшиха ми реброто

СЪПРУЖЕСКА САМОКРИТИКА

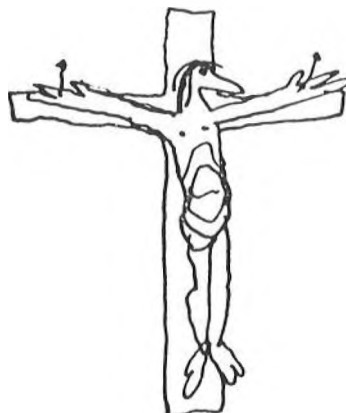
Било що било!
Търпи, кобило!

БЕДНОСТТА НЕ Е ПОРОК, А УРОК!

НАДЕЖДА ВСЯКА ОСТАВЕТЕ

Кой постъпва честно
не живее лесно.

Господ види
кой отде иде.

ГЛУХ, НО ПОСЛУШЕН!

ТВОРЧЕСКИ СТАЖ

Сит търбух
за наука глух.

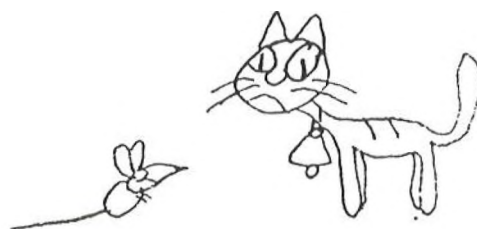
Наметнал пушка
на гола гушка.

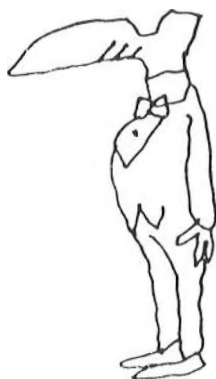
БАСНЯ

Хитрата сврака
със двата крака

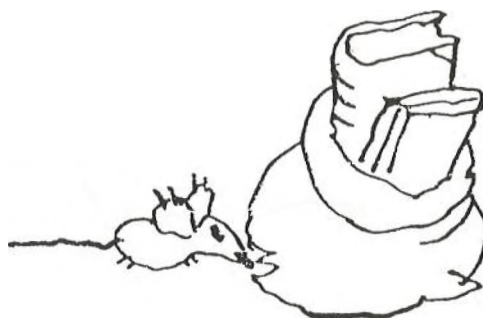
АВТОРИТЕТ С УКАЗ

С дъртия котак седиш,
а от мишки се боиш.

В БЪДЕЩЕТО СЕ ВЛИЗА
С ЛЪСНАТИ ОБУВКИ

В краката лъснат,
в главата блъснат.

БИТ И ДУШЕВНОСТ

Без брашно —
страшно.

СЛАДКОПОЕН

Добре ми е, на добре отивам,
често на сметта поспивам.

САМООТБРАНА

Не му ща добришите,
щом ще му тегля злините.

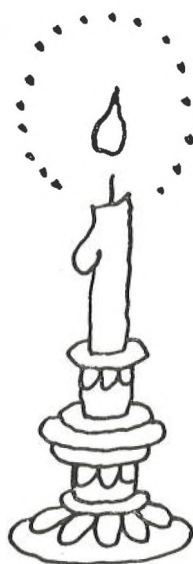
НЕОТЧУЖДАЕМА СОБСТВЕНОСТ

Миналото се не връща:
само се преглъща...

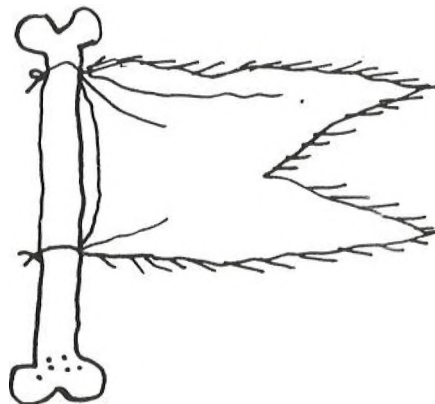
АРГУМЕНТАЦИЯ

Затова си крив,
защото си жив.

НЕ ПОЖЕЛАВАЙ ЖЕНАТА НА БЛИЖНИЯ

Що е сладко,
чуждо, братко...

ДА ЖИВЕЕ БРАТСТВОТО

Който ми дава комат,
той ми е брат.

БЕЗНАДЕЖНОСТТА НЕ Е ПОРОК

Който чака от надежда,
приживе не се нарежда.

ДА ИЗГОНИМ ВРАГА ВЪТРЕ В НАС!

Без пари чилик
сам на себе враг.

ТЕОРЕТИЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ

Викнал ме на гости,
да ме учи на пости.

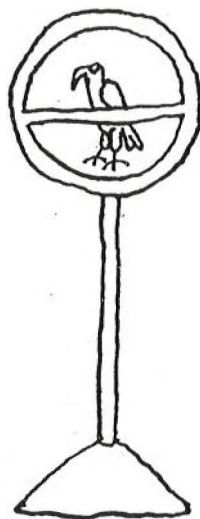
РЕШАВАЩА СИЛА

Работа без мъж —
святкане без дъжд.

ПЕДАГОГИЧНО

Дай му крушка,
да те слуша.

НЕБЛАГОНАДЕЖНОСТ

Сокол,
ама гол...

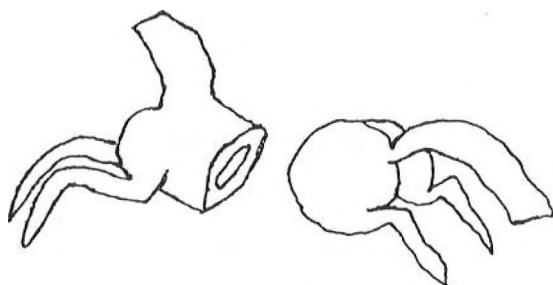
ПРОФЕСИОНАЛНО ЗАБОЛЯВАНЕ

Който лапа,
той се цапа.

ОТКЪСВАНЕ ОТ НИЗИНИТЕ

Горната глава мъдрува,
ала долната лудува.

ВЪНШНОТЪРГОВСКА СПОГОДБА

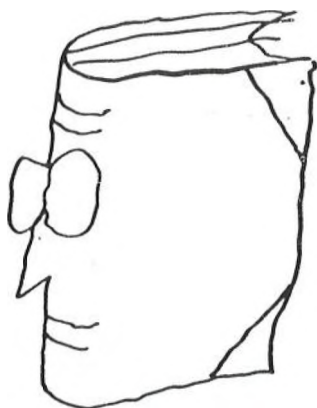
Отишел за круши,
върнал се без уши

КОЛОНИЯ

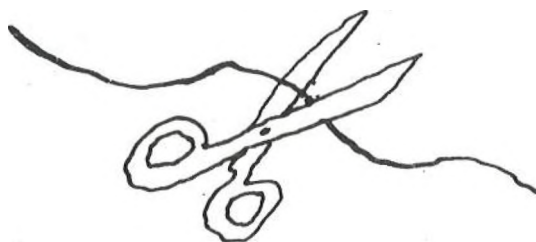
Мир и берекет,
но с гърба напред

ОТКЛИКВАНЕ

Бърза кобила
сляпо родила

ПРЕМИАЛНИ!...
ПРЕМИАЛНИ!...

Бърза osveta —
готова щета.

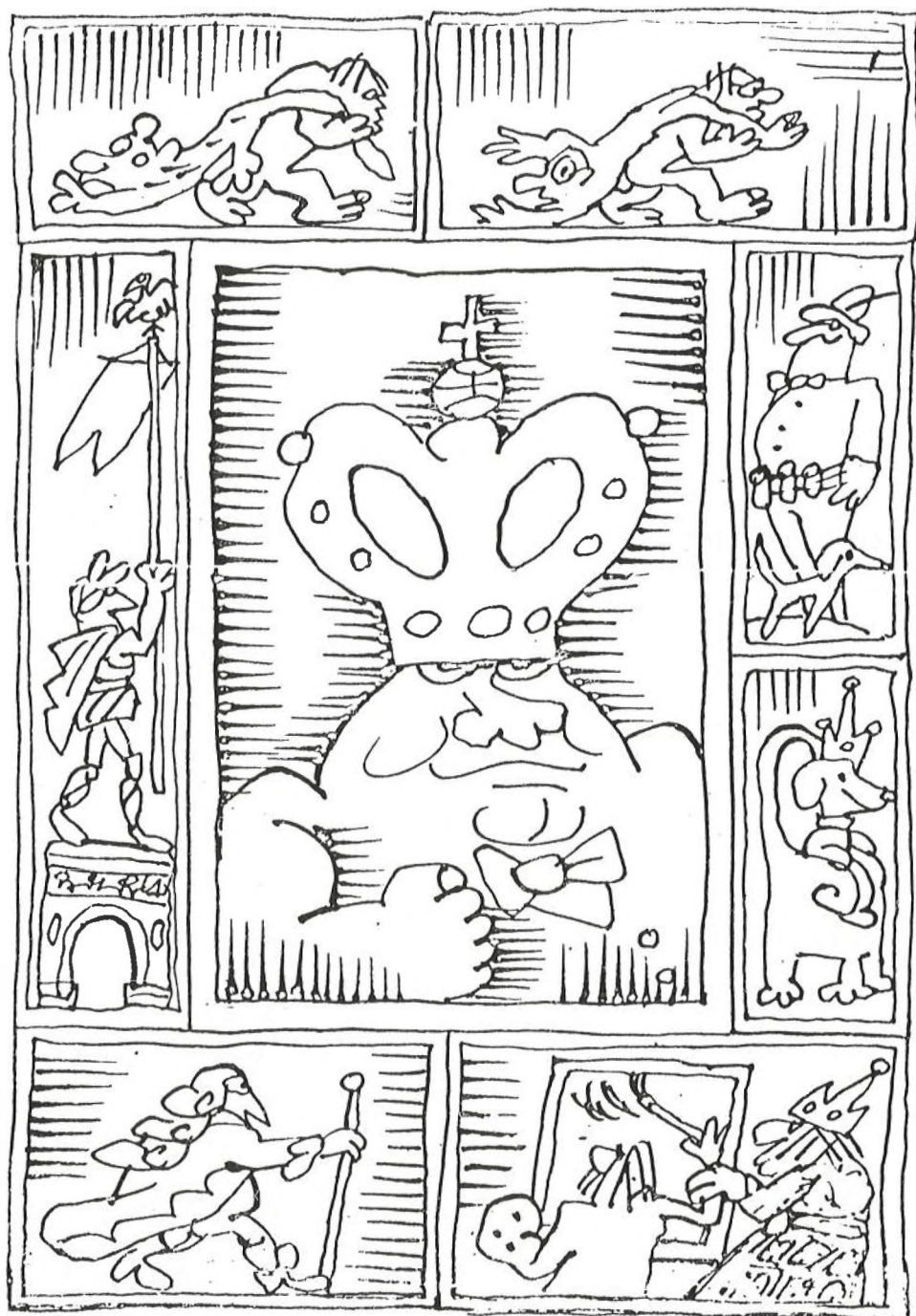
КРИТЕРИЙ

Майка му е доста веща:
знае как се вари леща.

МЕЖДУНАРОДНА СРЕЩА
НА ДОБРА ВОЛЯ

Ако да се ненавидиме,
барем да се видиме.

ИЗ „КАДРОВИКЪТ ТЕОФРАСТ“
ОТ РАДОЙ РАЛИН

ГЕОРГИ МАРКОВ

Радой Ралин

Един от моите колеги, писател, отиде в Концертна дирекция, за да организира по някакъв повод литературно четене в София. Дирекцията трябваше да му даде под наем съответната зала. Разбира се, литературното четене щеше да бъде безплатно. Служителите от Концертна дирекция, които били истински търговци, му казали, че въпреки «свободния вход» публиката едва ли щяла да се втурне към литературното четене, и затова предложили една съвсем мъничка зала. «Но — казали те — ако в групата на писателите, които ще четат, включите Радой Ралин, тогава може да вземете голямата зала «България» и дори да сложите скъпи билети!»

Този разговор, който се води в средата на шейсетте години отразява твърде красноречиво огромната популярност на Радой Ралин в България. Хората от Концертна дирекция знаеха добре какво искаше публиката.

В последвалите години тази популярност на Радой не само не намаля, но струва ми се, че достигна невероятни размери.

По време на продължителните ми кръстосвания из страната, при срещите с непознати хора или читатели от всякакви възрасти и с всякакво образование един от неизбежните въпроси е бил «Дали познавате Радой Ралин» или «Какво мислите за Радой Ралин?».

На една много разпалена среща в бургаски завод, когато млад работник ни питаше защо не пишем истината за живота, от дъното на залата прозвуча обидно силен глас:

«За истината питай само Радой Ралин!»

Човек навред можеше да чуе десетки епиграми, които хората знаеха наизуст и за които твърдяха, че са от Радой Ралин. Лично аз смятам, че най-малко половината му бяха приписвани или пък бяха полунегови. Много хора нагласяваха епиграмите според своите разбирания, т.е. ставаха съавтори на Радой.

Феноменът Радой Ралин е уникално явление в живота на съвременна България. Но то е изключително и дълбоко вкоренено в комунистическата действителност. Много пъти съм си мислел, че

сатириите на Радой с тяхната популярност са най-ярко доказателство за правствената гнилост на днешния български режим. Тъкмо огромната морална и материална корупция в страната, узаконената безпринципност, наглото продажничество на всякакво ниво, непрестанната борба за власт, вулгарната парвенющина, кафкианският свят на връзкаджийството и роднинщината и всички добре отгледани комунистически добродетели, като страхопъзльовщина, раболепие, безпощадност спрямо по-слабите, сляпо следване на това, което се нарежда отгоре, алчността да се изтръгнат повече удоволствия от живота, плюс призрака на Държавна сигурност — всичко това беше почвата, която създаде популярността на Радой. В едно общество, където обществената съвест е несъществуваща, Радой се яви като самотен, но силен неин представител.

Но ако общественият живот дава половината обяснение, другата половина идва от самия Радой, както от поета, така и от човека. Съвсем малко са ония български дейци на културата или литературата, при които може да се открие такова пълно единство на творец и човек. На мен лично ми е невъзможно да ги разгранича. За много писатели веднага бих могъл да кажа «като писател той е това и това, но като човек... господ да го пази» и дори обратното. При Радой има почти легендарно единство.

Може би парадоксално, но твърде показателно, пред нас е един роден лирик. Лирик с най-тънка и честна чувствителност, който тъкмо поради това се превръща в най-безпощаден сатирик. Какво удивително съчетание на нежността с честността! Любовта на лирика Радой Ралин ни поднася един от най-хубавите стихове в днешна България и ни говори повече за него, отколкото дори най-сполучливите му епиграми. Именно в тази лирика за пръв път с изненада открих това фанатично чувство на честност към себе си. Обикновено поетите-лирици са поети на искрената самозаблуда. Радой е лирикът на безкомпромисното дирене на истината за себе си и за света около него. Тук аз получих отговора на най-важния въпрос: «За как

ИЗ „КАДРОВИКЪТ ТЕОФРАСТ“
ОТ РАДОЙ РАЛИН

во Радой прави всичко това?» За да печели евтина слава на популярен критик на режима? — както обикновено го етикираха придворните трубадури. «За да дири възмездие за не особено щастливия си живот?» — както подмятаха някои негови завистници. «За да покаже, че е по-храбър от другите?» — както се ядосваха страхливите граждани. «За да служи като умело организиран от самата власт отдушник на народните мъки?» — както хитро подмятаха хората на Държавна сигурност. И така нататък.

За мен всичко това бяха глупости, каквато глупост представляваше твърдението на най-отговорни хора, че Радой е луд.

Наистина човек можеше да долови как Радой се опиваше от чувството си за честност, че сигурно беше щастлив всеки път, когато можеше да демонстрира тази честност, но без съмнение причината да стане беден апостол на честността идеше от огромната му чувствителност и отзивчивост спрямо живота на другите, ако щете от любовта му към «унижените и оскърбените» и собственото му дирене на истината за себе си.

Тук не може и дума да става за евтино печелене на точки за сметка на режима, а за истинско, дълбоко и искрено изстраждане на човешките мъки. И затова Радой е единствен. Ако работата беше да се печели евтина популярност, без да се губи нещо, щяха да се намерят далече по-бързи кандидати. Защото мечтата на всеки днешен български фаворизиран от властите културен деец е «билетчето му да печели и от двете страни», както казват по нашия край. Мнозина дори проявяват някаква заешка храброст, предприемайки смешно-несериозни рискове да се сблъскат с властите единствено с целта да постигнат някаква популярност. В творбите на мнозина писатели неизбежно присъства темата за правдата и неправдата в днешното българско общество, но в грамадната си част това е просто драматичен трик, чието решение, разбира се, е ново раболепие към ония, които раздават литературните награди.

«Виждате ли колко съм честен! — хвалотеше се наляво и надясно въпросният автор. — Аз ПОСТАВИХ такъв важен въпрос!»

Всъщност другарят писател беше ПОСТАВИЛ добър хонорар в джоба си. И това беше всичко.

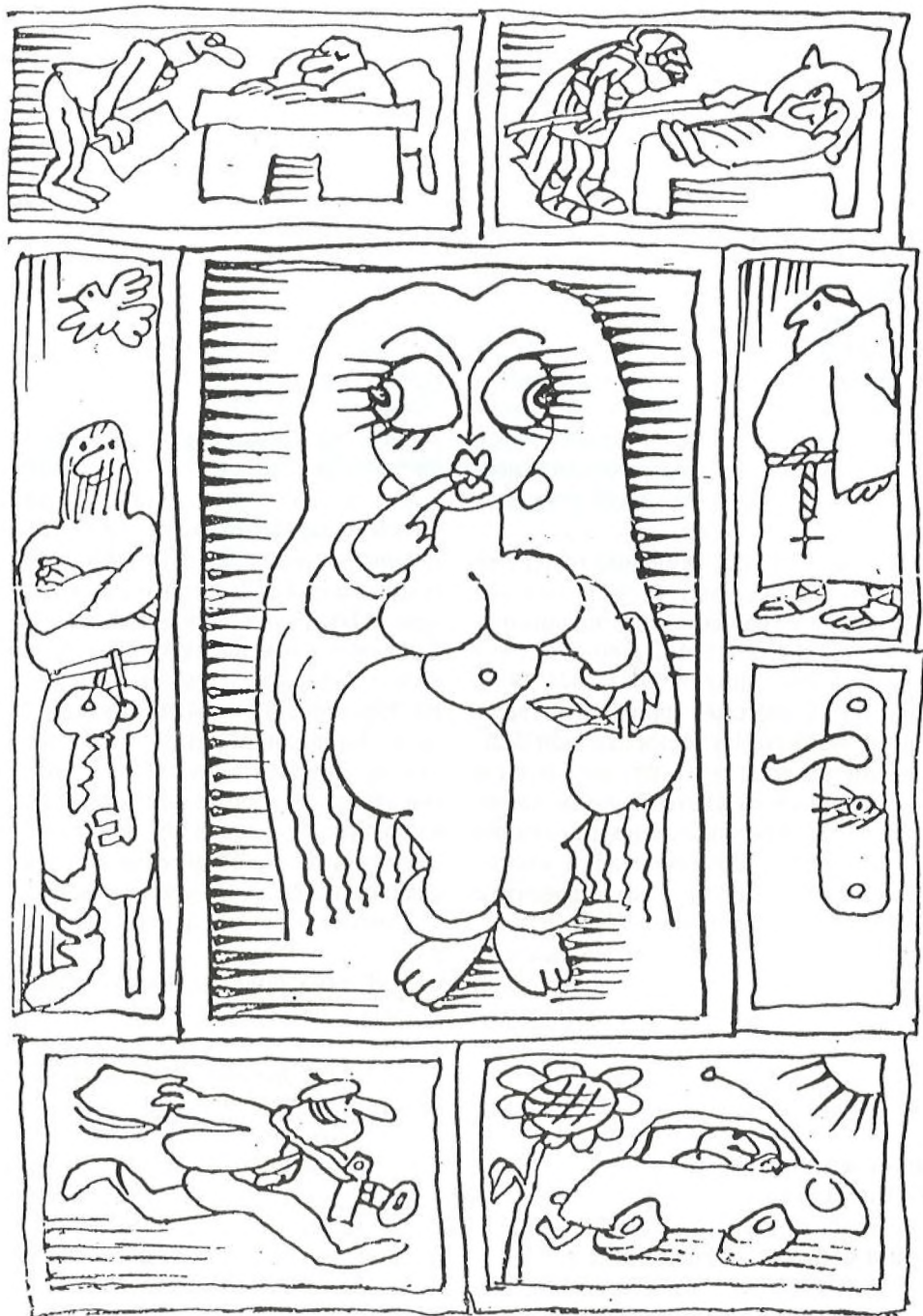
За разлика, и то каква разлика, Радой не ПОСТАВЯШЕ никакви подобни въпроси. Той просто реагираше така, както реагират или биха реагирали всички нормални и честни хора. По някой път ми се е струвало, че Радой — с брадата му, висо-

кия му глас, с вечния шал около врата му, с всичките му чудати маниери — беше единственият нормален човек между нас. Защото той казваше точно това, което мислеше, и го казваше на всеослушание.

Аз поне никога не съм доловил у Радой желание да изневери на себе си, да преиначи мислите си, за да се хареса на когото и да е.

Много показателно е самото раждане на популярността на Радой Ралин. Докато той беше ентузиазизиран млад партийен поет, който пише възторжено за новото време, ходеше по международни младежки фестивали и се възхищаваше съвсем искрено от подобни явления, едва ли някой обикновен гражданин в страната би могъл да го различи от другите български партийни писатели. Все пак хората не можеха да доловят разликата между искрено и търговско възхищение. Но тъкмо тази разлика постепенно изпъкна до такава степен, че предопредели драматичен обрат в развитието на поета. Вместо зализания, окръглен партийен песнопоец, носител на цяла кошница титли и лауреатства, вместо собственик на скъпа помпозна вила край София или пък щастлив социалистически дипломат, който идва на ваканция в България с нов мерcedes, ние получихме хапливия език на сатирика със смешната брада, който едва свързваше двата края и години наред по обед носеше котелките с храна, взета от стола, за да нахрани децата си, който никога не позна скъпи пътешествия в чужбина, нито луксозни писателски курорти, нито дебели тиражи с тлъсти хонорари. В живота му дебели бяха само ругатните, с които го обсипваха отгоре, и тлъсти бяха само заплахите, уволненията и наказанията, които преследваха този странен апостол на правдата...

...И така човекът със странната брада, който изпитва панически страх да не хване хрема и чиято първа работа е, когато влезе в някаква стая, да затвори всички прозорци, за да не духа, се оказа най-феноменално смелият и неподкупен дух, който днешна България познава. Никакви поощрения нито от Запад, нито от Изток, никакви чужди кореспонденти, които да бдят за неговата сигурност, никакви дипломатически застъпвания, нито пък специално изразено чувство на благодарност и симпатии от задгранични интелектуалци. И тъкмо затова за мен Радой Ралин е уникално явление в цяла Източна Европа и може би една от най-гордите прояви на истинския български дух.

ИЗ „КАДРОВИКЪТ ТЕОФРАСТ“
ОТ РАДОЙ РАЛИН

«Ситни, дребни... като камилчета»

Почти нямаше съвременник от средата на четиридесетте години, който да не си спомня «Ситни, дребни... като камилчета» — заглавие на рубрика от опозиционното «Народно земеделско знаме», придобило звученето на остър политически виц. Фейлетоните на Трифон Кунев, помествани ежедневно на първа страница на вестника, са написани обикновено във вид на приказка. В тях авторът съумява да бъде едновременно злободневен и неприходен.

В съзнанието на по-младите Трифон Кунев е останал като «реакционер» и «враг», а той е бил първият директор на Народния театър и първият председател на Съюза на българските писатели след 9 септември 1944 г. През 1946-48 г. е съден два пъти като главен редактор на опозиционен вестник, а през 1954 г. умира при трети инфаркт.

България открадва Европа
(митология от XX век)

Проста на глед, но дълбока философия

В някое си царство-господарство, което се намирало нейде в обширните пространства на света, имало много лошо управление. Затворите били пълни с несправедливо задържани човеци, управниците ковели закон след закон, по-лоши един от други, народът писнал кански от тях; свободата на мирните хора не се зачитала даже колкото счупен мангър и те, уплашени от въоръжените слуги на силните везири, не смеели да протестират, а гледали с ужас на сегашното си положение и на бъдещето, което ще наследят техните деца. Повелителят на това далечно от нашата страна царство обичал да се занимава с философия, затова издал строга заповед към големците, учените и философите, които заобикаляли царския му двор, да мислят дълбоко и да измислят едно важно философско изречение, което да важи за всяко време и за всяко човешко или държавно положение.

Мислили философите, мислили учените, мислили големците, и нищо не измислили: за тях било по-лесно да измислят лоши закони и тежки притеснения на народа си, отколкото умни изречения. Разсърдил се царят на големците и заповядал да съобщят на простия народ желанието му, като обещал и една голяма награда за оня мъдрец, който ще намери важната философска мисъл. След три дни дошъл при царя един стар, прост овчарин и казал:

— Царю честити, аз знам четири думи, които разрешават всички въпроси и важат за всяко време!

Погледнал го гордият цар, позасмели се големците му подигравателно, но царят рекъл:

— Казвай!

Мъдрецът от народа отговорил:

— И това ще мине!

Понравили се на царя четирите думи на овчаря и си казал на ума: «Да, това е философията, която важи за всяко нещо и за всяко време.»

И като повикал своя хазнатар, царят се обърнал към овчаря с тия думи:

— Ти си мъдър и аз съм доволен от твоите четири думи. Кажи сега каква награда искаш? Моята дума е царска и наградата ще бъде царска.

— Наградата ми се съдържа в други пет думи и те са: «Само да минава по-скоро».

Разбрал царят какво му казал простият овчар, проучил как се управлява народа, видял теглото му и сменил свирепите управници.

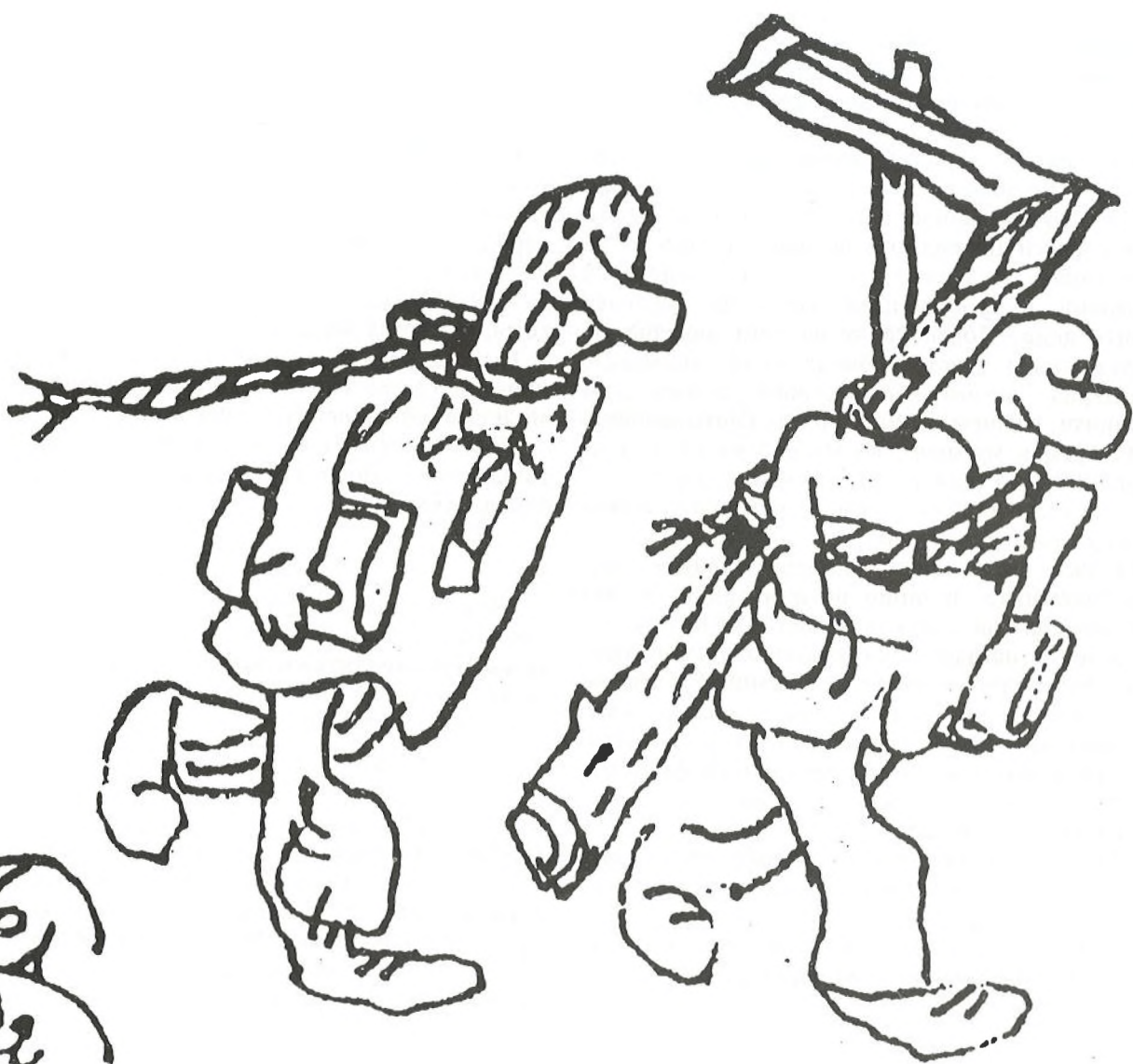
Приказката, която сме заели от един древен санскритски сборник, завършва с думите: «Дай, Боже, всекиму!»

*

«Дядо Господ наказва народите със зли управници, а злите управници — с търпеливи народи. След като народите си платят наказанието, управниците нито се чуват, нито се виждат — всичко отива на мястото си.»

*

«Кога си направил някому добро, па му го споменеш, половината добро го пиши умряло: кога си се борил за свобода на народа по партизански отряди, па ти плати държавата за това, цялата ти заслуга е ликвидирана. Народните работи са чисто нещо — те не позволяват да се намеси в тях парата, почестите и насилието.»

В КРАК С ВРЕМЕТО

СТАНИСЛАВ СТРАТИЕВ

Жив е той, жив е...

Стоян е беден, но деен.

Докато демокрацията разцъфтява, той развива трескава дейност, от която всеки друг би станал милионер.

Стоян не става.

Не търси обяснение.

Действа.

Отново не забогатява.

Колкото и да е чудно, не забогатява и трети път.

Тогава вади една транзитна виза и заминава за Германия.

Разбрал е, че за една година в провинция Баден-Вюртемберг можеш да заработиш колкото за деветдесет и девет години в преобразеното ни отечество.

Вратите на всички автомобилни гробища са отворени за него.

Работата не изисква върховно интелектуално напрежение: с огромен чук се млати по ламарините.

Млатиш час — петнайсет марки.

Млатиш два — трийсет.

Стоян млати по дванайсет.

Щото е хармонична личност — в здрав дух — здраво тяло.

Колкото и да е хармоничен обаче, след дванайстия час изпуска всичко каквото хване — консерва, нож, карфица, лист хартия.

Марките не изпуска.

Крие ги в кардана на смачкания наполовина автобус «Марцедес», където живее.

Седне ли на седалките — заспива.

Сънува улица «Раковски», «Опел Вектра», себе си, ококорени съотечественички.

Когато жилите му се подуваат като градинарски маркучи, Стоян напуска гробището.

Млатил е пет месеца и колко е измлатил, само той си знае.

«Фолксвагенът» му лети към барутния погреб на Европа.

Балканите.

Пътят е страшен, но славен.

В Австрия, докато пие кафе в един мотел и разговаря за първи път от много месеци на български със сънародници, други сънародници му свалят гумите.

С големи мъки намира четири изтрити гуми и се добира до Унгария.

Там изчева целият му багаж.

Вдигат му и левия калник.

Родината обаче е близо и с вдигнато чело Стоян навлиза в Румъния.

Докато си сваля за миг ципа край една топола, колата му изчезва, сякаш никога не я е имало.

Когато си вдига ципа и се обръща, пред него е само пътят-страшен, но славен.

Тръгва пеша към Дунава. През гори и поля.

Великата река вече сребрее пред него, когато двама съвременници го спират и му искат огънче.

В бахчите пред Гюргево.

Той им дава огънче, изскачат още трима, пребиват го, откъсват му единия мустак, събличат го, разпарят дрехите му шев по шев, намират зашитите марки и го оставят сред зелето.

По юнашка фланелка.

Стоян се хвърля в Дунава.

Преплува го стил «брус» и при Козлодуй целува свещената българска земя.

Някъде в реката се е изхлузила и фланелката му.

Стои той гол, слуша звуците на родината, вдъхва неповторимия ѝ мирис, а после хуква към вътрешността, викайки:

— Жив съм!... Жив съм!... Жив съм!...

-ДРУГАРИ, ДАМИ И ГОСПОДА,
НИЕ СМЕ ПРЕД КАТАСТРОФА...

Анатомия на модела

Всъщност ние се мразим и разделяме не защото сме различни, а защото сме еднакви.

И всеки много добре знае, че другият прилича на него.

Затова и се бои.

Защото добре се познава.

И е сигурен, че онова, което той мисли на другия, другият няма начин да не мисли на него.

Затова е безнадежден надписът върху Народно събрание: «Съединението прави силата».

Твърде добре се познаваме, за да се обединим.

Предпочитаме да дойде някой, когото не познаваме — тогава има някаква надежда.

Затова и българската триумфална арка, с която срещаме чужденците и освободителите, винаги ухае.

Националната ни черта е да не вярваме на никого и на нищо.

Наскоро получих следната телеграма: «Всичко е истина. Канада наистина съществува. Токът не спира. Има водопад. Чакам те.»

Напразно огледалцата и средствата за масова информация в цялото царство повтарят: «Ти, ти си най-умният, най-хубавият, най-прогресивният!...»

Не им вярваме.

алиснация-89

Ние сме им написали текста.

Ако бяхме толкова умни, нямаше да се родим българи.

И да се приканваме непрекъснато към диалог. Кой нормален човек говори със себе си?

Нито пък да имаме поговорка: «Ако можете да ни вземете смеха, плача не можете!»

Стоим пред тази бездна в себе си и никакви хиляда и триста години, конски опашки или едноръвки не могат да ни помогнат.

Остава единствено нихилизмът.

Всички едновременно отричаме всичко.

Българска работа.

Като отричам тебе, всъщност отричам себе си.

Преди още да се е образувала, нацията започва да се разпада.

«Българин да се наричам, първа радост е за мене!»

Днес няма по-голям майтап от тези думи на поета.

Каква по-точна диагноза?

Осем милиона кукувици седят и се утешават с пословицата, че една кукувица не докарва лято.

Тогава как ще свърши зимата на нашето недоволство?

консенсус-92

Зима на Балканите

Нали е зима, изпращат Стоян за въглища.

Той мушва в джобовете си две бутилки крушова и отива.

В склада оживление, граждани мъкнат сандъци. Въглища няма.

Много естествено — крушовата реколта беше слаба.

Стоян вади едната бутилка.

Погледът на склададжията се прояснява.

— Два тона въглища — казва Стоян.

— Само въглища нямам — казва склададжията.

— Обаче имам подводници, съвсем нови, мога да отделия две-три парчета.

— По колко ги даваш? — пита Стоян.

— Милиард и двеста.

— Скъпо — казва Стоян.

— Атомни са — обяснява склададжията. — Направо от Одеса. Още им лепне боята. В Либия ще им вземеш двойно. Да не говорим за Ирак.

— Много пари — казва Стоян.

— Вземи ракети «земя-въздух», вървят като топъл хляб. Отделил съм няколко, за приятели. Няма много масраф, можеш да ги продадеш на околоръстното. Две хиляди процента кяр.

Стоян клати глава.

— Виж, последно ти предлагам 34-милиметрови оръдия. Автоматично зареждане, компютърен прицел. Стоката е супер. Правя го само защото крушите родиха слабо тази година.

Стоян се замисля.

— А онези какво мъкнат? — сочи той граждани-те.

— Базуки — пренебрежително казва склададжията. — Какво искаш — сърби. Няма паре.

Стоян вади втората бутилка.

Склададжията се изпотява.

— Въглища — казва Стоян.

— Братко — казва склададжията, — да имах, да ти дам. За две бутилки и майка си ще ти дам. Ама нямам.

Стоян прибира бутлките.

Склададжията трескаво мисли.

Стоян си тръгва.

— Стой! — вика склададжията. — Стой!...

Стоян се връща.

— Ето! — пъха му в ръцете метален контейнер склададжията. — Дръж!...

— Какво е това? — пита Стоян.

— Ядрено гориво — отваря склададжията. — Дай ракията!

Стоян му дава ракията, взима контейнера и се прибира вкъщи.

— Взе ли въглища? — пита жена му.

— Няма — казва Стоян. — Взех ядрено гориво. Твърдо.

— Много хубаво! — казва жена му. — И в какво ще го горим?

— Онзи обеща реактор. Щели да му докарат няколко. От Украйна. Каза да мина във вторник.

— Гледай само да не ти пробутат дефектен — казва жена му. Техните много гърмят.

И отива в кухнята.

Стоян се събува и ляга доволен на кушетката. Ще изкарат и тази зима.

АЗИАТСКИ СОЦИАЛИЗМ, ИЛИ
БАЛКАНСКИ КАПИТАЛИЗМ?

ИВАН КУЛЕКОВ

Мисли и думи...

Върху маса съхне парче хляб.
Две кучета обикалят около него и огладняват.
Едното захапва хляба и побягва.
Другото го настига, взема му хляба и го връща
на масата.
Едното куче умира от глад, а другото — на
поста си.

С много летене орелът се издигнал до върха.
И се смаял.
Върхът бил зает от охлюва.
— Ами да — обяснил охлювът, — аз тук съм
излюпен.

Имало едно време една приказно красива пти-
ца.

Тя живеела в мечтите на художниците, поетите
и ловците.

Художниците я рисували цял живот, но все не
им се удавало да я нарисуват.

И хората им казали:

— Щом не можете да ни я нарисувате, значи,
такава птица няма!

Поетите я описвали цяла вечност, но все не
успявали да я опишат.

И хората им казали:

— Щом не можете да ни я опишете, значи,
такава птица няма!

— Как тъй да няма! — викнали ловците.

Грабнали пушките, стреляли в мечтите и убили
птицата.

После я препарирали.

И хората не казали нищо.

Един човек търсел идеалния човек.

Намерил го.

Почувствал се нищожен пред него и го убил.

Едно време изкуството било бунт.

Художниците разчупили всички рамки.

Изкуството останало без рамки.
Разпаднало се.
Изчезнали и художниците.
Та такива приказки разказвали майсторите на
рамки.

Един човек имал крава.
Тя му давала мляко.
Кравата умряла.
Човекът ѝ издигнал паметник.
И продължил да я дои.

Един параход потъвал.
Пътниците се събрали на палубата му.
Взели решение да сменят капитана.

От една фабрика за кукли се искало да произ-
вежда гумени бебета, дървени учители, оловни
войници, пластмасови лекари.

Поради грешка в технологичния цикъл от коп-
вейра на фабриката излязъл и един истински
човек.

С този човек си играели всички кукли.

Младеж от Пловдив всеки ден от 11.30 до 24.00
часа си търел бог. Една нощ към 23.45 часа решил
да повярва в Христос, тъй като му казали, че
Христос храни безплатно с хляб и риба. 5 минути
по-късно, значи към 23.50 часа, пътуващ за Тур-
ция шофьор на ТИР на име Мохамед предложил
на младежа мешана скара и до 24.00 часа мла-
дежът се отрекъл от Христос три пъти.

Един бездомен от Варна спял на главната улица
върху кашон от телевизор «София» и все бълнувал
за Запада.

По главната улица минали активисти от Нацио-
налистическата партия и му смачкали мръсната
муцуна, но за радост на бездомния минали и чле-

нове на Европейската партия, които му поднесли кашон от хладилник «Филипс».

Самотен властник си имаше народ и си властваше над него от сутрин до вечер. Говореше му, пееше му, хранеше го, моделираше го, разбиваше го чивек по човек, за да разбере от какво е направен, после пак го събираше в една маса, пяхаше го ту в хладилника, ту в печката, изваждаше го на улицата, играеше си с него на война, караше го да плаче или да се смее, да казва «мама», да се напива, да се нааква или да работи нещо до пълно изтощаване на батериите. Дори и през нощта самотният властник не се разделяше с народа си, а лягаше да спи с него.

А когато всичко това омръзна на самотния властник и той захвърли някъде и забрави народа си, народът не се почувства свободен, а самотен.

Самотен властник, както си се разхождаше из парка и нанизваше на бастуна си паднали листа, забеляза, че между падналите листа е започнал да нанизва и паднали хора. Ама че проблем, каза си самотният властник, какво да правя сега с тези паднали листа?

С падналите хора самотният властник знаеше какво да направи — партия.

Самотен властник си купуваше приятели. Първи — за събуждане посред нощ, втори — за ядене и пиене, трети — за водене на разговори, четвърти — за услуги, пети — за всеки случай. Самотният властник си накупи много приятели, тъй като, ако друго един самотен властник в България не можеше да си купи, то приятели се купуваха под път и над път. И един ден, когато се случи така, че самотният властник остана без пукнат грош, всичките му приятели се събраха и го продадоха.

Хамелеон байрактар развяваше трицветно знаме: бяло, зелено, червено. Естествено както той, така и всички останали под знамето бяхме бели, зелени, червени. И тъкмо да тръгнем в атака, кога погледнахме, хамелеонът байрактар целият побелял.

След дългата суша Българското радио обяви бюлетина за нивото на река Дунав: Виена — покачване 6, Братислава — покачване 6, Будапеща — покачване 6, Белград — покачване 6, Ново село — без промяна.

-- Абсурдно е да носиш повече вода с шепи,

нивото тук може да се покачи само със сълзи — каза един българин на друг и пусна въдица в мътната вода.

На ринга излязоха Доброто и Злото.
Хората заложиха за Злото.
То победи.
Хората спечелиха.

Оцениха ме.
И аз се продадох.

Въпроси:
Какво е светът?
Какво е човекът?
Какво е животът?
Какво е смъртта?
Какво е свободата?
Какво е любовта?
Какво е щастието?
Отговори:
Въпросите са вечни.
Отговорите са преходни.

Един цар попитал своите мъдrecи:

— Що за свят е това?

Мъдrecите отговорили:

— Всичко е представа, ваше величество!
— Всичко е борба, ваше величество!
— Всичко е либидо, ваше величество!
— Всичко е зен, ваше величество!
— Всичко е относително, ваше величество!
— Всичко е предопределено, ваше величество!
— Всичко е смешно, ваше величество! — обадил се и шутът.

— Всичко е ясно — казал царят. — Ударете на шута сто тояги!

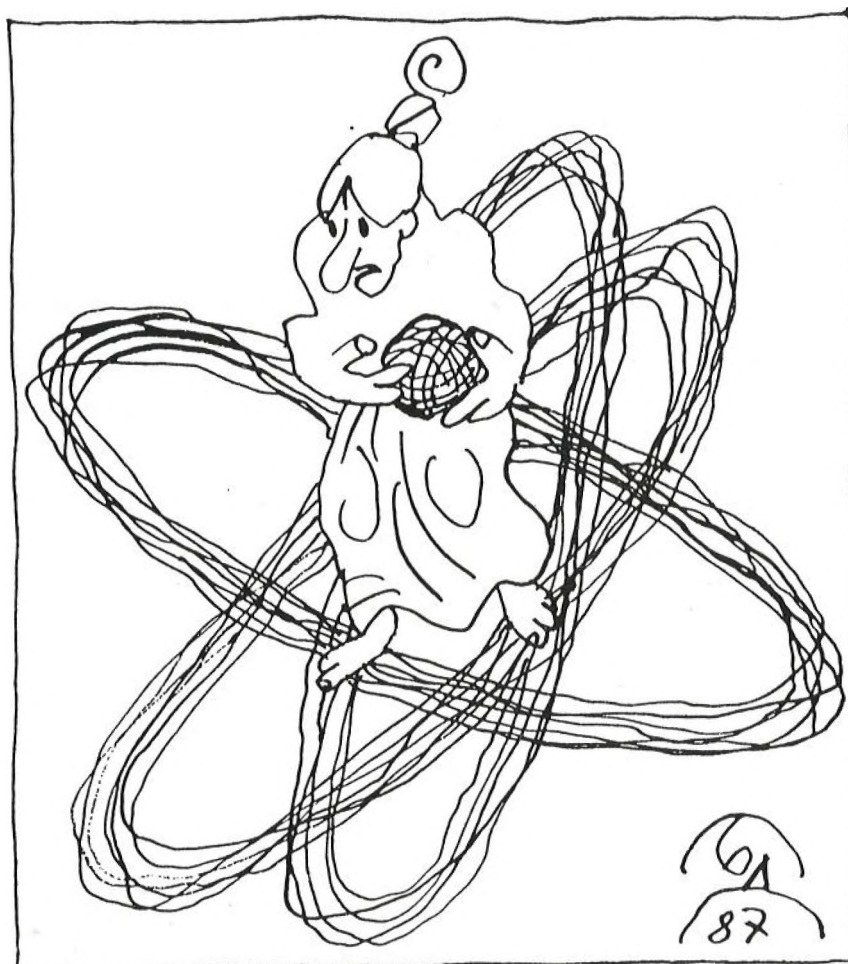
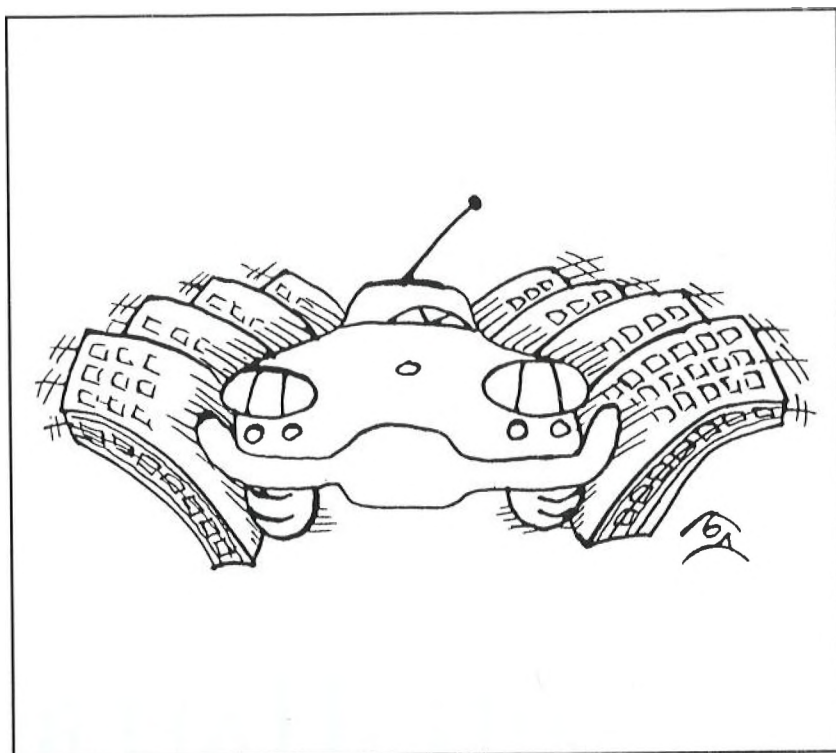
Чичо ми, този който живее в България, иска да живее в Унгария.

Чичо ми, този който живее в Унгария, иска да живее в България.

А баща им, този, който живее на небето, им беше на гости и ги успокои, че каквото е в Унгария, такова е в България, такова е и на небето.

Тишина.
Чувам часовника, отмерва времето.
Чупя часовника.
Тишина.
Чувам сърцето, отмерва времето.

...

*ИСКАТЕ ЛИ ДА ПРЕКАРАТЕ НЯКОЛКО ПРИЯТНИ ДНИ В
БУДАПЕЩА, ОБКРЪЖЕНИ ОТ ТРАДИЦИОННОТО
БЪЛГАРСКО ГОСТОПРИЕМСТВО?*

ХОТЕЛ «РИЛА»

тел.: 1-141-621, факс: 1-335-184

РЕСТОРАНТ «ЦАРЕВЕЦ»

тел.: 1-331-797

1097 Будапеща, IX, ул. «Вагохид» 62
са на вашите услуги!

В хотел «Рила» ще спите спокойно, на тишина и главно - евтино!
В ресторант «Царевец» ще Ви сервират вкусни български и унгарски ястия на достъпна цена!

В хотел «Рила» ще се чувствате приятно, удобно и сигурно!

В ресторант «Царевец» ще Ви обслужат бързо, внимателно и културно!

Хотел «Рила» има 26 стаи с по 2 и 3 легла с баня.

Ресторант «Царевец» има три зали обзаведени в български национален стил.

Комплексът «Рила - Царевец» предоставя възможност да организирате срещи, семинари, сватбени тържества и др., тъй като разполага с театрален салон с 500 места и зала за конференции с 50 места.

Предлагаме пансионни и екскурзоводски услуги и богата българска библиотека.
Комплексът «Рила - Царевец» се намира в близост до пътя за летището и на 5 мин. от спирка на метрото.

Има възможност за паркиране на коли и автобуси.

*ХОТЕЛ «РИЛА» И РЕСТОРАНТ «ЦАРЕВЕЦ»
ВИ ОЧАКВАТ!*

Bolgár vendégszeretetet Budapesten

Rila Panzió

A repülőtérrel a centrumba vezető úthoz közel,
néhány percre a Nagyvárad téri metróállomástól,
csendes környezetben fogadja vendégeit a

Rila Panzió

Autó- és buszparkolási lehetőség
Huszonhat szobás szállónk két- és háromágyas, fürdőszobás
elhelyezést kínál
Konferenciák, bentlakásos tanfolyamok rendezése

Címünk: Budapest IX. ker., Vágóhíd utca 62.

Rila Panzió

Telefon: 114-1621, fax: 133-5184

Carevec étterem

Bolgár és magyar ételkülönlegességek

Telefon: 133-1797

2511

2000.01.01

HAEMUS

1993/2.

BOLGÁR-MAGYAR TÁRSADALMI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

ILIJA BESKOV

Gondolatok a humorról és a nevetésről

Egyetlen vallásban sincs nevetnivaló. Egyetlen tudományos rendszerben vagy tudományos világmagyarázatban sincs humor. Pedig a humor létezik — megmagyarázhatatlanul és méltányolatlanul. Létezik, hatalmas intézményként, valahol az ég és a föld között, a szív és az ész között, valahol a feltétlen tudás és a feltétlen hit között.

Átok a humor, vagy jótétemény?...

A nevetésre való hajlamunk és jogunk semmivel sem alábbvaló, mint az evés, lélegzés és szaporodás — akár csak amazok, a nevetés is hasznos és egészséges.

Azt mondják, vannak emberek, akik soha nem nevetnek. Azoknak a száma viszont, akik nem szeretik, ha rajtuk nevetnek, beleértve a halottakat is, messze meghaladja a Föld lakóinak számát. Így tehát, mivel csak az ember képes igazán nevetségessé válni, honnan jut nevetnivalóhoz, ha nem engedi, hogy rajta nevessenek? A humorista szerzőtől, aki önmagát változtatja nevetnivalóvá, és maga válik a nevetés forrásává. Az ő szemében minden, ami a világon van, a világból ered és az

enyészet törvényének van alávetve — nevetségés. Holtaig kíséri az eleven embert, és a nevetés centrifugájával von ki mulandóságából tartós örömet mások számára.

A humort valójában a csúnyaság, az igazságtalanság és az ostobaság táplálja. Ugyan ki nevetett valaha is a bölcseken és tévedhetetleneken?

A nevetéshez két emberre van szükség. A bolondokon kívül senki sem nevet magában.

A humor közös, nyilvános és nyilvánvaló. A humor a társadalom valódi vérkeringése, és természetes legyőzője a titoknak, minden rossz sötét melegágyának.

Úzótn és üldözötn csak dalol mint a madár a bokorban nappal, mint a láthatatlan tücsök éjjel.

Az ember megszereti azt, akin nevet. Mert az ő alkotásává válik. Azokat is megszereti, akikkel együtt nevet.

Még az anyák is nevetnek gyermekeiken, mert így teljesebb lesz a szeretetük irántuk.

A humor a legcsodálatosabb szeretet a világon. Mint minden szeretethez, ehhez is tiszta szívre, önzetlen értelemre van szükség.

Csikhelyi Lenke fordítása

Tartalom

Radoj Ralin: Okosan	3
Ivan Szlavov: Van-e tipikusan bolgár humorérzék?	5
Radoj Ralin: A gabrovói kincs	8
Gabrovói csalafintaságok	10
Vaszil Conev: A sopok	13
Ízelítő a sop kedélyből	16
Ivan Pejkovszki: Trojani tréfák	20
Nevető trojaniak	22
Szondi György: A bolgár humor	25
Georgi Markov: Radoj Ralin	31
Ivajlo Dicsev: Vágyak	34
Ivan Kulekov írásaiból	38
Sztaniszlav Sztratiev: Miért nincs Shakespeare-ünk?	42
A rabszolgaság dicsérete	44
Helybéli normális	46

*Az illusztrációk Ilija Beskov, Borisz Dimovszki és
Ivan Kulekov munkái*

Haemus - kétnyelvű társadalmi és kulturális folyóirat
A Magyarországi Bolgárok Egyesületének kiadványa
Megjelenik negyedévenként a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal támogatásával
Szerkesztőbizottság:
Irinkov Georgi (elnök), Doncsev Toso (főszerkesztő), Petrov Petar (felelős szerkesztő),
Markov Alexander (szerkesztőségi titkár), Kjoszeva Szvetla, Szabeva Aszja, Szimeonova Rajna
Lapterv: Kállói Judit
A borító Ruszev Roszen munkája
A szerkesztőség címe: 1097 Budapest, Vágóhíd u. 62. tel.: 114 1621
Egy szám ára: 96 Ft. Előfizetés egy évre: 360 Ft

*Radoj Ralin 70 éves!
A Haemus szerkesztősége szívből köszönti az író
és jó egészséget és még sok termékeny évet
kíván neki olvasói örömére.*

Rajzok
az aszfalton.
Csak a vak
kerüli ki őket.

RADOJ RALIN

Okosan

Kiokosít az élet, egyre vallat.
Elkeseredni — milyen rossz sugallat.
A világ megmaradt,
mert túrt sok év alatt.

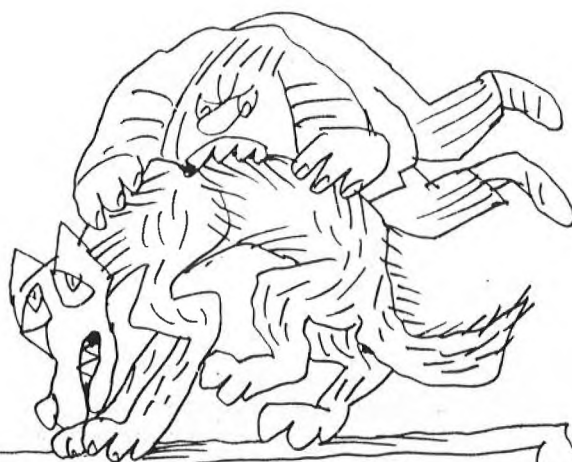
Szó nélkül. Szelíden. Tanulva. Lassan.
Ösvényt törtél a meredek magasban.
A világ megmaradt,
mert hallgatott alant.

Köznapi prózát hagyni feledésre?
Gyötörjön az ér elmeszesedése.
A világ megmaradt:
szemet hunyt napra nap.

Fuss a vizsálytól s ütközéstől messze.
Ne vedd szívedre! Tedd mellényzsebedbe!
A világ megmaradt,
mert emlőn megtapadt.

Ami végső soron azt jelenti:
nem szabad, ember, nekikeseredni.
A világ megmaradt...
De élt-e ezalatt?

Rózsa Endre fordítása

HOMO HOMINĪ
 LUPUS EST
 „ЧОВЕК ЗА ЧОВЕКА Е ВЪЛК“
 ПЛАВТ

FAS EST ET AB HOSTE DOCERĪ
 (МОЖЕ ДА СЕ УЧИМ ОТ ВРАГА)
 ВЕРГИЛИЙ

Van-e tipikusan bolgár humorérzék?

(Részletek)

Az emberek általában azon nevetnek, amit képtelenek szavakkal kifejezni. Ha felmerül a kérdés: „Mi a humor?“, vagy „Min és miért nevetünk?“, rengeteg közhely, elcsépett hasonlat és meghatározás kerül elő, de végül is nem derül fény arra, mit találunk nevetségesnek a hasraesett részegben, a fennhéjázó hölgy elfújtt kalapjában, vagy a jégcsapot az ablakon túlról nyalogató kisfiúban.

Pierre Daninos, a nagy francia humorista is tréfás kísérletet tesz a humor meghatározására. Arra a kérdésre, mi a humor, a következő gondolatokkal próbál választ adni:

A humor – Bernard Shaw azon állítása, hogy bolondok bárhol előfordulhatnak, még a bolondokházában is.

Mark Twain, amikor azt állítja, hogy ha az ember 48 éves koráig pesszimista, akkor igen sokat tud; ellenben ha 48 éves kora után optimista, akkor túl keveset.

Oliver Goldsmith következő önvallomása: magammal folytatott vitáimból mindig én kerülök ki győztesen.

Anna Magnani olasz színésznő válasza arra a kérdésre, melyik volt élete legboldogabb évtizede: „Huszonnyolctól harminc éves koromig.”

O' Mally, aki az úriembert a következőképpen határozza meg: „Úriember az, aki sohasem ismeri azt a viccet, amit ön éppen mesél.”

Oscar Wilde, amikor a gyógyszerészszámla láttán felkiáltott: „Úgy tűnik, nem az anyagi lehetőségeimhez mérten halok meg!”

Francis de Croisset, aki, mielőtt a mennyországba távozott volna, így sóhajtott fel: „Pedig hogy utálom a magányt!”

A kritikus, amikor figyelmezteti az őt párbajra kihívó író segédjeit: „Ha kések, nyugodtan kezdjék el nélkülem!”

És végül a humor a halált szó szerint megvető bátorság.

Az itt felsorolt meghatározások távolról sem teljeskörűek, így minden olvasó kiegészítheti a definíciót saját elképzelésével. Remélhetőleg szórakoztató lesz, hiszen a humor lényegénél fogva gazdag, változatos és kimeríthetetlen, mint maga az élet. Igazat kell adnunk annak a gondolkodónak, aki megjegyezte, hogy szellemességünk morzsái eltörpülnek az élet „óriási humora” mellett.

Minden nemzetnek van sajátos humorérzéke, vagy

legalábbis szeretné, hogy legyen. Ez teszi lehetővé, hogy a franciák ostobának nézzék a belgákat, az angolok faragatlan tuskóknak az íreket, ezzel szemben a skótok az angolok rovására viccelődnek, a gabrovóiak a többi bolgárt nevetik ki, ők pedig a hírhedt csukcsok felett demonstrálják fölényüket.

A humor rejtelseinek vizsgálata közben gyakran használatos a „komoly – nevetséges” ellentétpár. Magyarán – a humor „komoly” dolog! Ugyan miért? Éppen a már említett oknál fogva: a humort képtelenség definiálni, nem lehet nevetetési technológiává vagy receptkönyvvé alakítani. Az, amit bizonyos népcsoportok, törzsek vagy korszakok mulatságosnak találnak, nem vált ki reakciót másokban, és fordítva: ők is közömbös arccal hallgatják a „túloldal” vicceit és humoros történeteit. Priestley angol író a következőképpen jellemzi az európai kultúrában vezető szerepet játszó nemzetek humorát: „A franciák élete elképzelhetetlen szellemesség, az angoloké humor, a németeké – ironia nélkül.” Ugyanebben a szellemben íródott a következő megállapítás is: „Az angol viccek olyanok, mint a whisky, a németek sörízűek, a franciák pedig úgy habzanak, mint a pezsgő.”

Nemzeti történelmünk és lélektanunk ismerete nélkül a külföldiek aligha értik meg humorunkat. Másrészt viszont William Tackey amerikai üzletember, aki már többször járt Bulgáriában, azt állítja: „A bolgár humor hasonlít az amerikaira.”

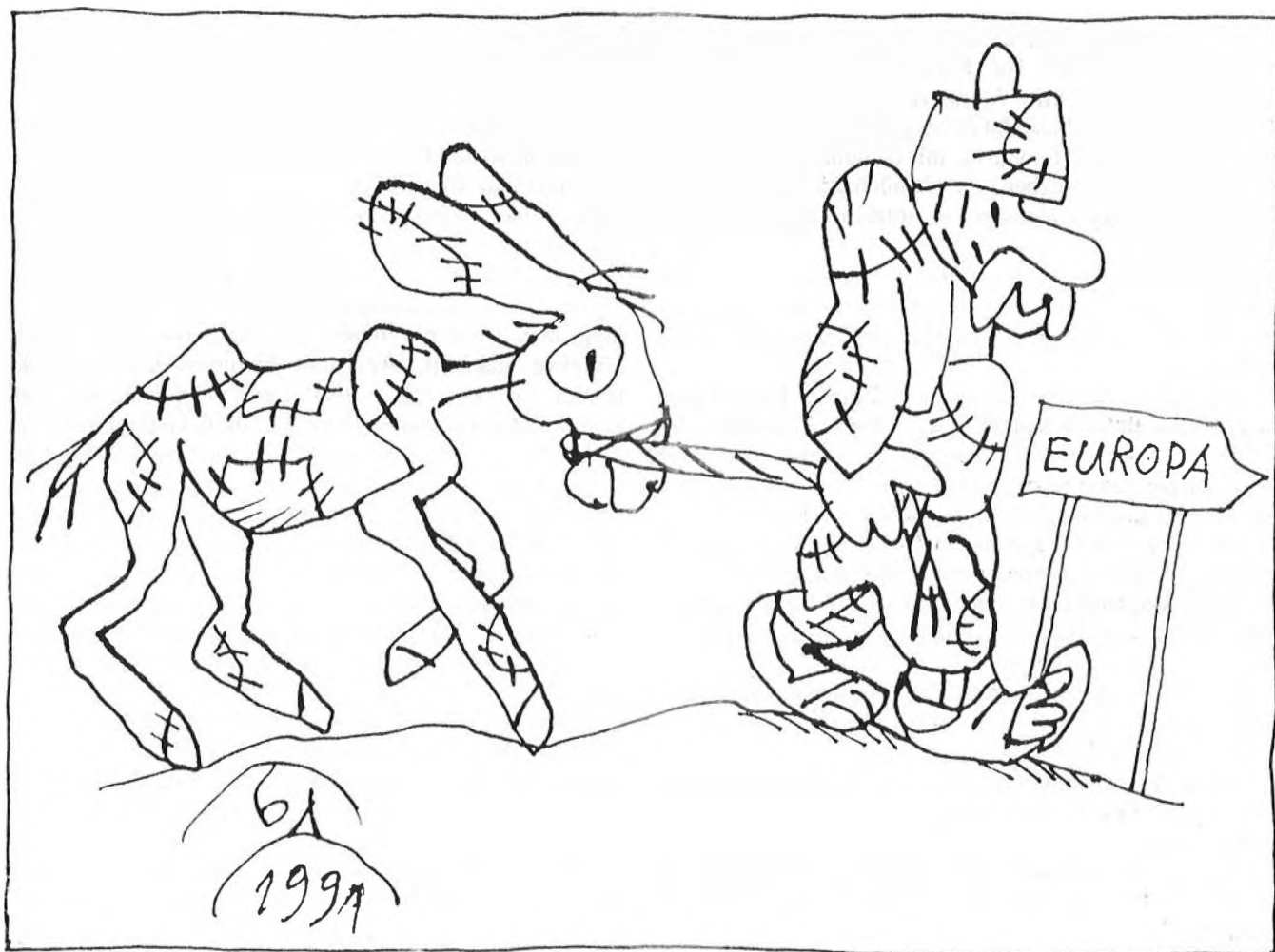
Különös erővel jelentkezik a bolgárok humorérzéke a politikai viccek területén. A polgár, a hű alattvaló, akit elgyötört a képmutatás és a demagógia, a legújabb politikai vicceket meséli családjának vagy baráti körének. Megkönnyebbülés ez, jelképes bosszú a terror és a cenzúra ellen, amely mindenfelől szorongatja. Az a népfrontos, aki pár napja szavazott, hogy biztosítsa a hírhedt 99 százalékot, már kineveti a mesterkedéseket, amelyekben gépiesen és közönyösen maga is részt vett. Különféle csapdák és tabuk labirintusában lavírozva, földünk állandóan arckifejezést változtat, hogy életben maradjon. A csalafintaság így észrevétlenül lényének részévé válik, a humor pedig a korlátozások ellen nyújt védelmet, és lehetőséget ad az ítélkezésre. Negyvenöt év elnyomás alatt a bolgárok egész viccfolkloirt alkottak; de miért csökkent a politikai viccek száma a vörös diktatúra

elvetése és a demokrácia fokozatos kiépítése után? Talán kevesebb okunk lenne a viccelődésre, mint régen? Vagy az új politikusok netán etikusabbak, szerényebbek és kevésbé törődnek sajátmagukkal, mint elődjeik? Olyannyira nemes és emberies lenne politikai életünk, hogy hiányoznak komikus elemei?

Az, amit a bolgárok éveken keresztül magukba folytattak, demonstrációkon, állami hivatalok és intézmények

előtt rendezett tüntetéseken került a felszínre. Így hát csökkent a humor mennyisége, de ez nem jelenti végleges eltűnését. Reméljük, hogy a bolgárok nemcsak túlélik a megpróbáltatásokat és felülemelkednek rajtuk, hanem még sokáig megőrzik felbecsülhetetlen értékű humorérzéküket!

Menyhárt Krisztina fordítása

A gabrovói kincs

Ezen a mi változatos-bűnös bolygónkon sok civilizáció elpusztult. A kétségtelen ok, amint azt a történészek állítják, a háború! A háború kétségtelen oka pedig, amint a filozófusok állítják... az egység hiánya. Nem egyetlen dinasztia egységéé, hanem... a legnagyobb ellentétek: a mértéktartás és a humorérzék dialektikus egységének hiánya.

Gabrovó történelmi tapasztalata alig 1527-ig nyúlik vissza. Ám a gabrovóiak keményen eltökélték, hogy őket ugyan nem éri utól sem Karthágó, sem Pompeji, sem Atlantisz sorsa. Az ember, ha mértéket tart és fogja a garast, soha nem fog háborúzni, mert a háború nem tréfadolog, és rengeteg pénzt emészt föl... Humorérzékkel bőségesen megáldott emberek nyugodt szívvel kinevetik saját fogyatékságaikat, mert az egy megveszedett garasba sem kerül. A viccek eddig nem kerültek be az árjegyzékekbe és díjszabásokba...

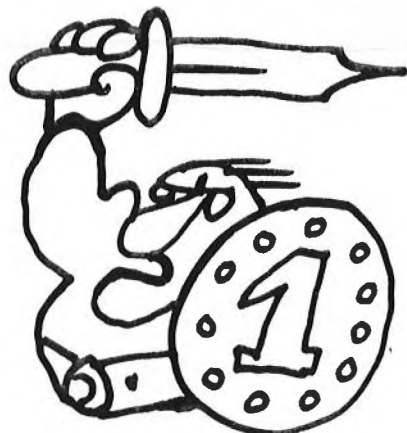
A gabrovóiak soha nem lettek Kolumbuszok és Magellánok, mert fölfedezőnek lenni bizonytalan kenyér. Nincsenek gabrovói Edisonok és Marconik, mert a kísérletezés drága mulatság. Nincsenek Van Gogh-ok és Picassók – egyetlen művészt sem értékel saját kora. A gabrovói felfedezők, feltalálók és újítók területe az

Eszmék birodalma. Konkrétan: a közgazdaságtudományé. Bár fölöttébb optimisták (gazdasági-pénzügyi megfontolásokból), hűségesen alkalmazzák Jézus Krisztus gyakorlatát, aki két apró hallal lakatolt jól egy egész csomó embert.

Bulgáriában sok minden virágzik, de legfőképpen Gabrovó ipara. Az ok nem a mennyei áldás, hanem a város szerény, ráadásul nevetni is tudó lakóinak kezdeményezőkézsége és leleményessége, akik ráadásul még nevetni is tudnak. Így tehát, utazó, ha a nevetésnek ebben a városában jársz, találkozatsz mindenféle esendő emberekkel, de véletlenül sem ütközöl mániákusokba, nagyzási hóbertban szenvedőkbe, sznobokba és újjazdagokba. Gabrovó pompás textíliák nagytermelőjeként híres. De ők sem tudják felöltöztetni lerongyosodott bolygónkat. A gabrovói cipőipar fantasztikus méreteket ölthet – mégsem tudja cipővel ellátni a világot. De a gabrovói viccek és csalafintaságok képesek az egész emberiséget megnevetetni.

Mindent összevetve, a nevetés maradt a legidőtállóbb valuta az évszázadok során. Soha ne indulj útnak nélküle!

Cstkhelyi Lenke fordítása

Gabrovói csalafintaságok

Zsák a foltját...

Egy ismert gabrovói kereskedőnél vendégeskedett az árubeszerzője. Miután megvacsorázták, elkezdtek beszélgetni. A házigazda hirtelen eloltotta a lámpát. „Minek fogyjon feleslegesen a petróleum, sötétben is halljuk egymást” – mondta.

Induláskor a házigazda fel akarta gyújtani a lámpát. „Várjon egy percet – szólt a vendég. – Levettem a sötétben a nadrágomat, hogy ne koptassam hiába. Rög-tön felveszem.”

Végakarat

Halálos ágyán az orvos meghagyta feleségének, hogy feliratos síremléket állítson neki. Felesége – egy ízig-vérig gabrovói asszony –, hogy ne kelljen új felíratra költeni, a rendelői táblát rakatta a sírra:

Dr. Gavankov

Rendel 9-től 11-ig

Helyszúke

Egy idegennek, Gabrovóban járva, feltűnik egy szobor a folyó közepén. Megkérdez egy járókelőt, kinek a szobra ez?

– A városalapító kovácsé – feleli a járókelő.

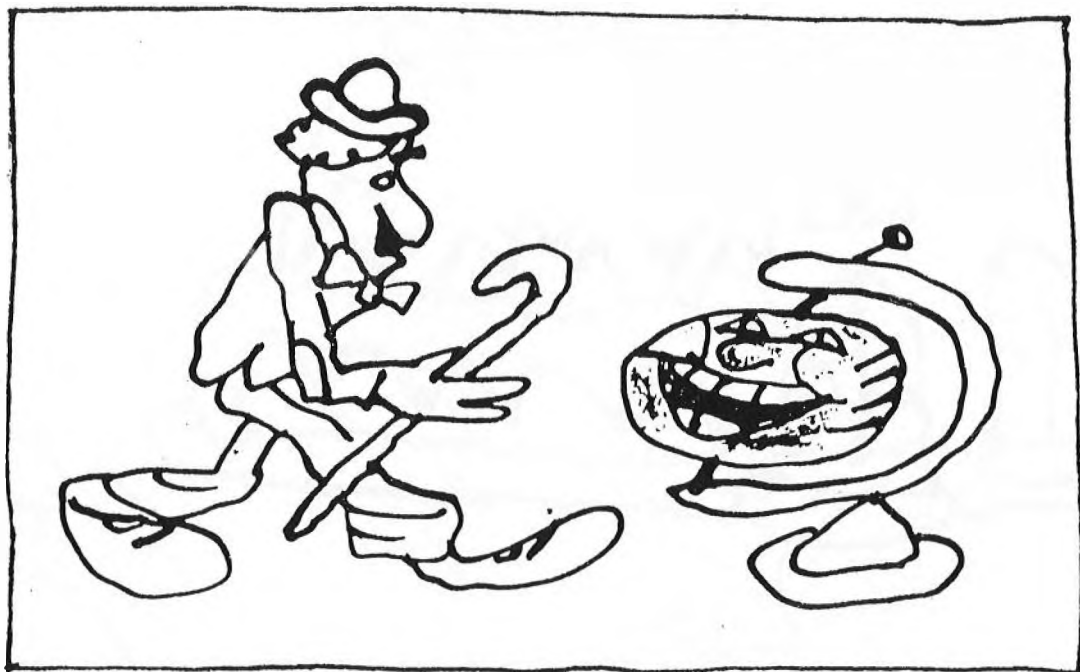
– És miért áll a folyóban?

– Minek pocskékolnánk a helyet egy szoborra?

Fukar

Elromlik egy gabrovói ember ajtaja. Átküldi a fiát a szomszédba, hogy kérje kölcsön a szekercét. A kisfiú dolgavégezetlenül tér haza, a szomszéd azt hazudta, nincs neki.

– Ne is törődj, fiam, azokkal a fukarokkal! Eredj le a pincébe, s hozd fel a miénket!

Teljesítette

Megbetegedett a gabrovói ember. Fogadalmat tett, hogy ha meggyógyul, eladja a lovát, s az árából gyertyát gyűjt. Meg is gyógyult. Elvitte hát a lovát a vásárra, elvégre a fogadalom az fogadalom. Vitt a tarisznyában egy tyúkot is. Ahogy kiért a piacra, elkezdett torkaszakadtából kiabálni:

– Lovat két leváért! Lovat két leváért!

Nagy csődület támadt körülette, hisz senki sem akart ilyen jó vásárt elszalasztani. Ekkor így folytatta:

– Lovat két leváért annak, aki a tyúkot is megveszi kétszázért!

A vásár után bement a templomba, és gyűjtött két leva ára gyertyát.

Elszalasztott lehetőség

– Miért sírsz? – kérdi egy járókelő a gabrovói főutcán síró gyereket.

– Mert anyukám adott egy levát, én meg elvesztettem.

– Adok egy levát, ne sírj.

A kisfiú elveszi a pénzt, majd még keservesebben rázendít.

– Hát most miért bögsz?

– Mert ha el nem vesztetem azt a levát, akkor most két levám lenne...

Még nem jött el az ideje

– Papa, adj két levát! Szeretném megnézni teleszkóppal a holdat!

– Várj még két hetet, fiacskám, akkor telihold lesz, s ugyanennyiért többet látsz majd!

Szerződés

A gabrovói ember kukoricát árul a bank előtt. Hamar meg is szedi magát.

A szezon végén egy ismerőse ötven levát kér tőle kölcsön.

– Sajnos, nem adhatok – feleli –, szerződést kötöttem a bankkal, miszerint nem leszünk egymás konkurrenciei. A bank nem árul kukoricát, én pedig nem adok kölcsönt.

Fogadás

Két gabrovói fogadást köt, hogy melyikük fog kevesebbet dobni a perselybe. Mikor az első mellett elmegy a sekrestyés, az bedob egy sztotinkát, s diadalmasan néz a másik felé. Az pedig azt mondja a sekrestyésnek:

– Az előző adomány kettőnk nevében volt – s keresztet vet.

Nem éri meg

Orvost kell hívni, hogy kivegye egy gabrovói gyerekből a levát, amit lenyelt.

– Semmi értelme. Elkérne érte két levát, és csak egyet venne ki!

Összeillő pár

A gabrovói fiú és lány megbeszéli, hogy találkozni a lányéknál, mikor a szülők moziban vannak. Mindenesetre megállapodnak, hogy ha tiszta a levegő, a lány ledob egy pénzdarabot, akkor felmehet a fiú. A lány ledobja a pénzt, és várja a fiút. Vár, vár, de az csak nem jön. Elúnja, és lemegy. Látja ám, hogy a fiú ott keresgél.

– Gondoltam, először megkeresem a pénzt, és felveszem – szabadkozik.

– Az ám, de én cénára kötöttem és felhúztam! – neveti el magát a lány.

Gabrovói vér

Egy kórházban egy külföldinek vérátömlesztésre van szüksége. A beteg ezer dollárt ígér megmentőjének. A véradó azonban előre kéri a pénzt.

– Miért? – kérdik az orvosok – Ez a beteg rendkívül gazdag. Nem fér kétség a nagylelkűségéhez!

– Én nem is a nagylelkűségében kételkedem, de ha

egyszer az én vérem fog az ereiben folyni, olyan fukar lesz, hogy... Tudják, én gabrovói vagyok.

Utazó

A gabrovói gyáros Indiába utazik, s ott meglátja a hatkarú Csandra szobrát.

– Ilyen munkásnő kellene nekem! – sóhajt fel.

A piacon

– Néném, ezek a tojások olyan állottak, hogy már csibe is van bennük!

– Jól van, jól, a csibékért nem kell fizetni!

Oka van rá

Busszal utazik a gabrovói ember, a hátán tartja a csomagját. Amikor a kalauz fizettetni akar vele a csomagért, mérgesen feleli:

– Hiszen én viszem!

Bíróságon

– Ön fejbe ütötte egy tányérral a feleségét. Megbánta?

– Hogyne! Teljesen új volt a tányér!

Kadijszki Mária fordításai

A sopok

Olyan ember, mint a nyugatbolgár, nem él a világon. Sehol nem látni olyan elbűvölő figurákat, mint Sztोजan Venev festményein – dülledt szemű pópákat, bögyös-faros lányokat, borzas lovacskákat, félúton az oroszlán és a szamár közt. Sok északi bolgár kiagyalt, légből kapott figuráknak hiszi Radicskov hőseit, de én akár meg is esküszöm, hogy láttam őket, és beszéltem velük. Tényleg olyanok. Nem csalás, nem ámitás. Egy keleti bolgár valószínűtlennek találja a két sopról meg a békáról szóló viccet, de én tudom, hogy telitalálat, és lehetetlen, hogy meg ne történt volna.

*

Két sop ballag az úton, meglátnak egy békát. Azt mondja az egyik a másiknak:

– Adok egy levát, ha megeszed ezt a békát!

A másik nyomban lenyeli a békát, aztán elteszi a levát. Ballagnak tovább. Az egyik a leváját sajnálja, a másiknak meg a béka ugrál a gyomrában. Meglátnak egy másik békát. Erre az, aki az elsőt megette, ajánlja:

– Ezt a békát edd meg te, és visszaadom a levádat!

A másik rögtön lenyeli a békát, és visszakapja a levát.

Mennek, mendegélnek, egyszercsak megállnak:

– Most akkor minek ettük meg a békákat?

*

Az is igaz, ami Nane Vutével meg velem esett meg.

Szekéren mentünk Gurmazovóból Strakljovciba.

– Gyí, te disznó! – noszogatta Nane Vute a kancáját, én meg a tájat néztem, gyönyörködtem a látványban.

Szép ez a vidék. Tüskebokrot is teremtett bele az Úr, szurdokot is, omladékos lejtőket is.

Telt-múlt az idő, föltolultak bennem az érzések. felsőhajtottam, és így szóltam:

– Szerelem!... Vajon mi vagy te?

– Prrrrr! – mordult Nane Vute a lovacsára, és megállította.

Megfordult, aggódva nézett rám:

– Tanító, csak nincs veled valami?

– Semmi bajom, Nane Vute – nyugtattam meg. – Csak túlradadtak az érzelmeim. A szerelemről szeretnék beszélgetni.

Nane Vute vállat vont, és rácsapott a kancára.

– Minek erről beszélni – olyan az, mint a föld. Annak nem fohász kell, hanem kapa.

– Nincs igazad, Nane Vute – mondtam. – A szerelemről beszélni kell. Fennköltén, tisztán.

– Hát akkor beszélj.

Némaságban telt el egy negyedóra. De az érzelmeim újra kikíváncsoztak.

– Asszony!... Micsoda szó! Mennyi nemességet rejt! Gondolataim erőre kaptak.

– Nane Vute, vissza kéne hoznunk a divatba a nők iránti lovagiasságot. Ha szavadat adtad egy nőnek, inkább halj meg, de vissza ne vond!

– Ugyan! – rázta a fejét Nane Vute.

– Hogyhogy?

– Ha meg nem halsz idejében, ő hagy ott téged.

Látva értetlen pillantásomat, Nane Vute megmagyarázza:

– Szomorú lesz az asszonyod, ha be nem csapod.

– Nincs igazad – háborodtam fel. – Egyáltalán nincs igazad!

– Férfinak sose hazudj. Azért van a mondás: „férfi becsületszó”... Ha egy férfi becsap, hagyd ott máris. De az asszonyt muszáj becsapni. Az asszonynak olyan a hazugság, mint a cukorkakas nyalóka. Ettől már nyalókát?

Bólintottam.

– Nahát, éppen olyan.

Megrendített a határozottsága. Mivége akkor az egész irodalom, amely évezredek óta arra tanítja a férfiakat, hogy hűek legyenek az asszonyokhoz és igazak?

– Ha be nem csapod, elhagy – magyarázta Nane Vute. – Mert talál egy másikat, aki becsapja.

– Nincs igazad – csóváltam a fejem. – Én például nem csapom be a feleségemet, mégsem hagy el.

– Na igen, de neked ott a tévé. A mi falunkban meg nem lehet fogni. Nane Mite vett magának, de ne adj Isten. Kijöttek a mérnökök, és azt mondták, hogy dombos a vidék, azért nem jön be...

– Mi köze a hazugságnak a tévéhez?

– Hát, bizony van köze. Ha te be nem csapod, hát nézi a tévét, és elfoglalja magát. Az asszonyok szeretik azt az átkozott jószágot. Mi meg, hogy nincs tévénk, hát becsapjuk az asszonyokat, hadd örüljenek.

– Pokoli! És nap mint nap becsapjátok őket?

– Hát, ha lehetséges, minden nap. Néha csak úgy, megszokásból. Ha meg észrevesszük, hogy kezd pislogni, egyszóval nem hiszi, amit hazudunk, hát durr – nyakoncsapjuk.

– Verés?

– Hát – bólintott Nane Vute – csak nem hagyhatjuk, hogy máshoz menjenek egy kis verésért?

– De miért kell verni őket? Hisz nem állatok!

– Nem tudom – rándította meg a vállát Nane Vute. – Néha nekem is rosszul esik, de nem megy másképp. Ha nem cserdítesz a nyaka közé, szomorú lesz. Azt tartják az öregek, hogy ördögök röpködnek az asszony fejében. Ha nyakonvered, szétrebbenek, aztán megint visszajönnek. Így hát muszáj néha – nincs mit tenni. Nem hagyhatjuk, hogy elmenjen. Ki fog akkor a mezőn dolgozni? Ki fog mosni, kenyeret dagasztani? Nem megy másképp.

Nane Vute bólintott, és megcsapkodta a kis kancát. Az szaporázni kezdte a lépést, majd megint lassúbb tempóra váltott a Gurmazóvból Strakljovciba vezető poros úton.

*

Sok-sok hasonló elbeszélés, vicc, anekdota kering a

sopokról. Ugyanakkor aranyfényű, költői meséket is hallhatunk itt.

*

Rangel Valcsanov rendező, akinek szülei krivinai sopok, megrendítő történetet mesélt.

A bombázások idején diák volt Szófiában. Éppen az iskolában ült a legerősebb bombatámadáskor. Mivel a bombázás egész nap és éjszaka tartott, az iskola óvóhelyén aludt, és csak másnap tért vissza a szállásra. A ház helyén azonban csak romhalmazt talált. És ott, a téglakupacok között meglátta az apját. Az öreg sop kézzel túrta a romokat, ömlött a szeméből a könny. Ahogy meglátta a fiát sértetlenül és elevenen, fölegyenesedett, és így szólt:

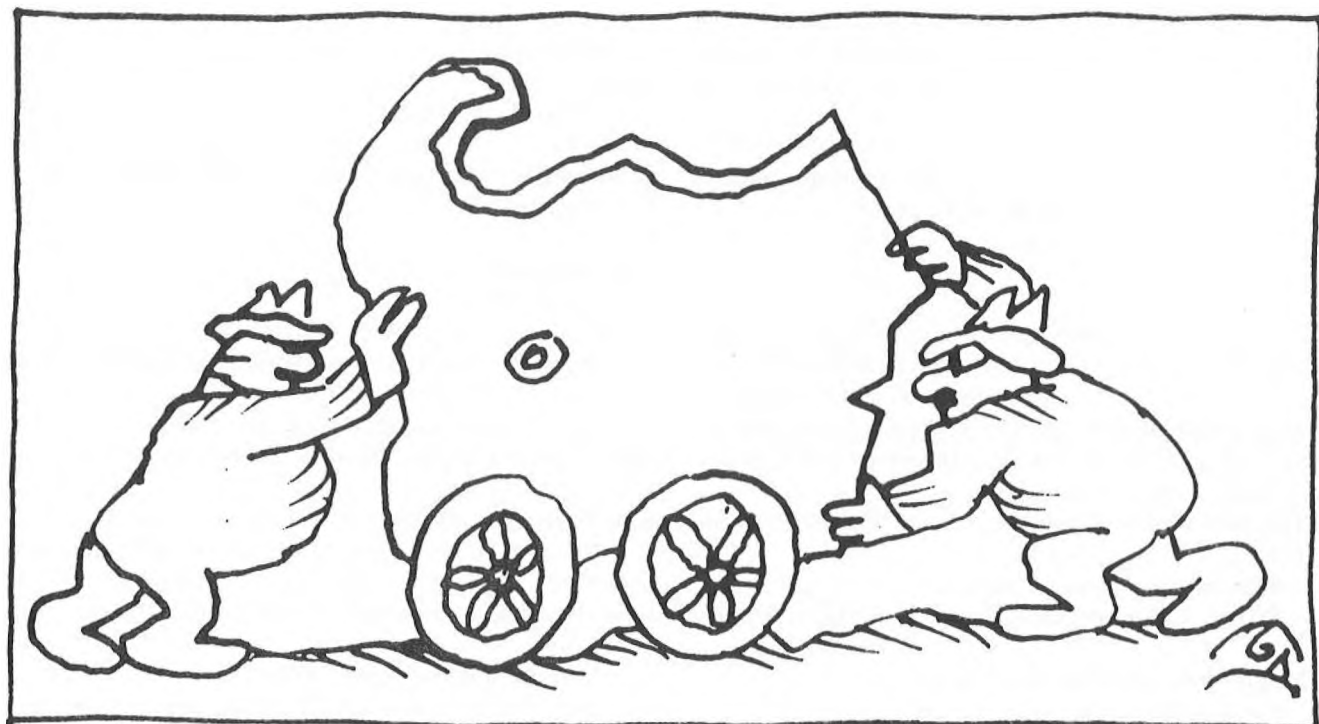
– Na, én akkor megyek is.

Azzal sarkon fordult, és egyetlen szó nélkül hazament Krivinába.

*

Földhözragadt emberek a sopok, egyszerűek. Összenőttek a sop vidékkel, mintha maga a föld teremtette volna őket. Ilyennek tartsa meg őket az Isten!

Csíkhelyi Lenke fordítása

Ízelítő a sop kedélyből

A professzor és a sop

A professzor vendégségbe megy a sop paraszthoz. A gazda pálinkával kínálja. Megisznak egy-két pohárával.

- Hű, ez az átkozott pálinka a fejembe szállt! - mondja a professzor. - Nekem meg a lábamba. Tudod, ahol a leggyengébb, oda száll - magyarázza a gazda.

Az adószedőnél

Nane Vutét behívják az adószedőhöz.

- Hány levát fizetsz be? - kérdi az adószedő.
- Amennyit tudok, uram.
- És mennyit tudsz?
- Semennyit, uram - vigyorodik el Nane Vute.

Felújítás

Gele megkérdezi a feleségét:

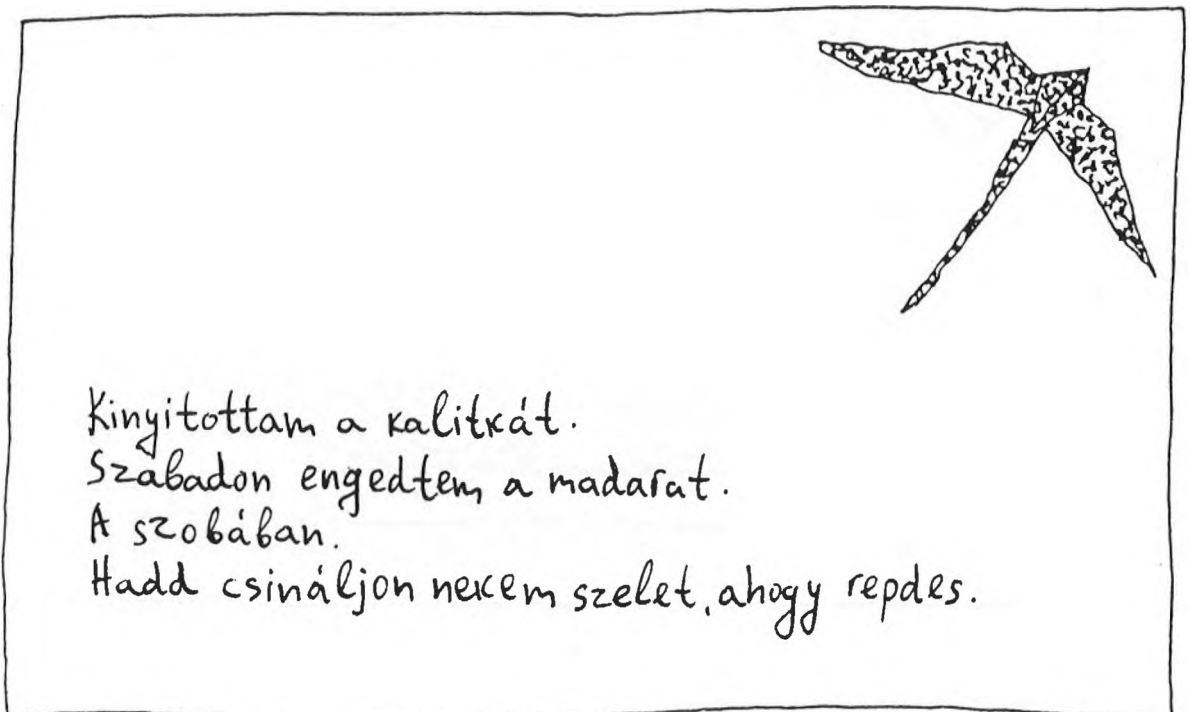
- Mikor a szomszéd új házat épített, rávettél, hogy építsünk mink is... Mikor a szomszéd színes tévét vett, vettünk mink is... Mikor a szomszéd új kocsit vett, azt is vetettél velem... Azt mond meg, most mit csináljunk, mert a szomszéd folytatta a felújítást...

- Mit vett újat, Gele?
- Új felesége van.

Vute óhaja

Nane Vute bemegy a patikába.

- Tessék, patikus úr, itt ez a két recept, de kérem, vigyázzon, nehogy összekeverje őket, mert az egyik orvosság a tehénnek lesz, a másik meg az asszonynak, és nem szeretném, ha megdöglene a tehén.

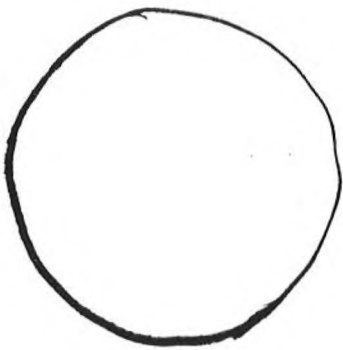
Születésnap nélkül

- Nane, mikor van a születésnapod?
- Nincs nekem születésnapom.
- Hogyhogy?
- Éjjel születtem.

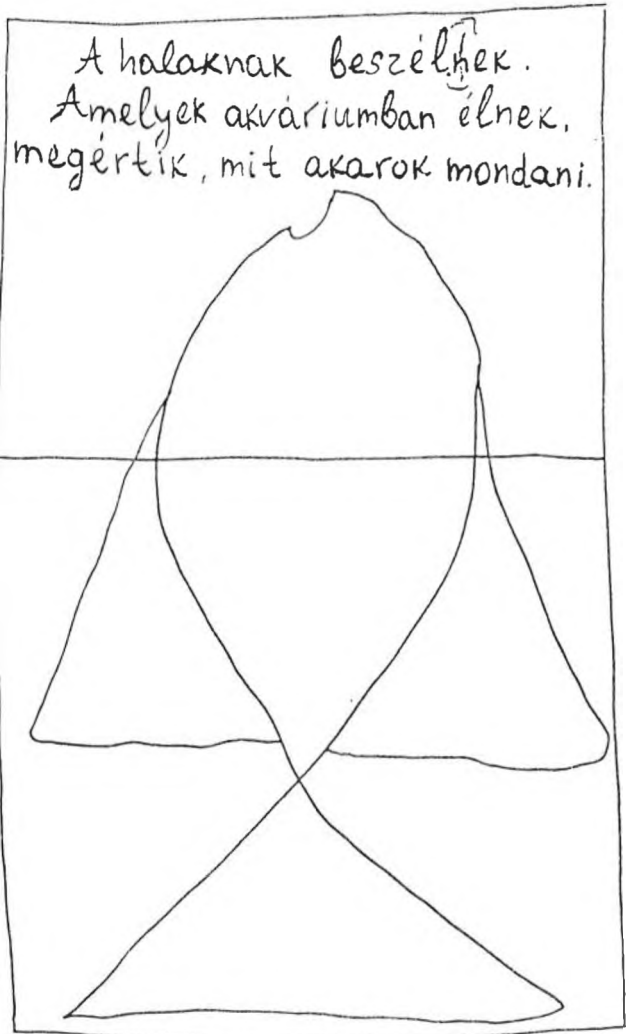
Méltó válasz

Pencso Marinnak tíz levával tartózott Sztanoj Cvetin. Elhatározta, hogy visszakéri a pénzt. Már messziről látta, hogy a cimborája ott áll az ablaknál, de amint közelebb ért, csak Sztanoj feleségét látta ott.

- Sztanoj itthon van? - kérdezte Pencso.
- Nincs - felelte a menyecske.
- Dehát láttam az ablakban...
- Azám, csak hogy ő előbb vett téged észre - felelte diadalmasan az asszony.

Így csak
ahogy firkálgatok,
be tudom zárni
a feret.
És ha katalman
volna
az emberek felett?

Állatmese

- Pizso bátya, mi az az állatmese?
- Hát, például, amikor egy disznó és egy szamár beszélgetnek, mint mink most.

Az időtől van

A sop paraszt irhabundát vesz magára a rekkenő nyárban. Csak úgy szakad róla az izzadság.

- Vedd már le azt a bundát - tanácsolják neki. - Nem látod, hogy megsülsz benne?
- Á, az nem a bundától van, hanem az időtől.

Érthető

Pizso, mi van a feleségeddel, hogy mindig sír, ahányszor csak látom?

- Én sem tudom mi van vele. Minden nap emiatt verem meg, mégis bőg.

Szorgalom

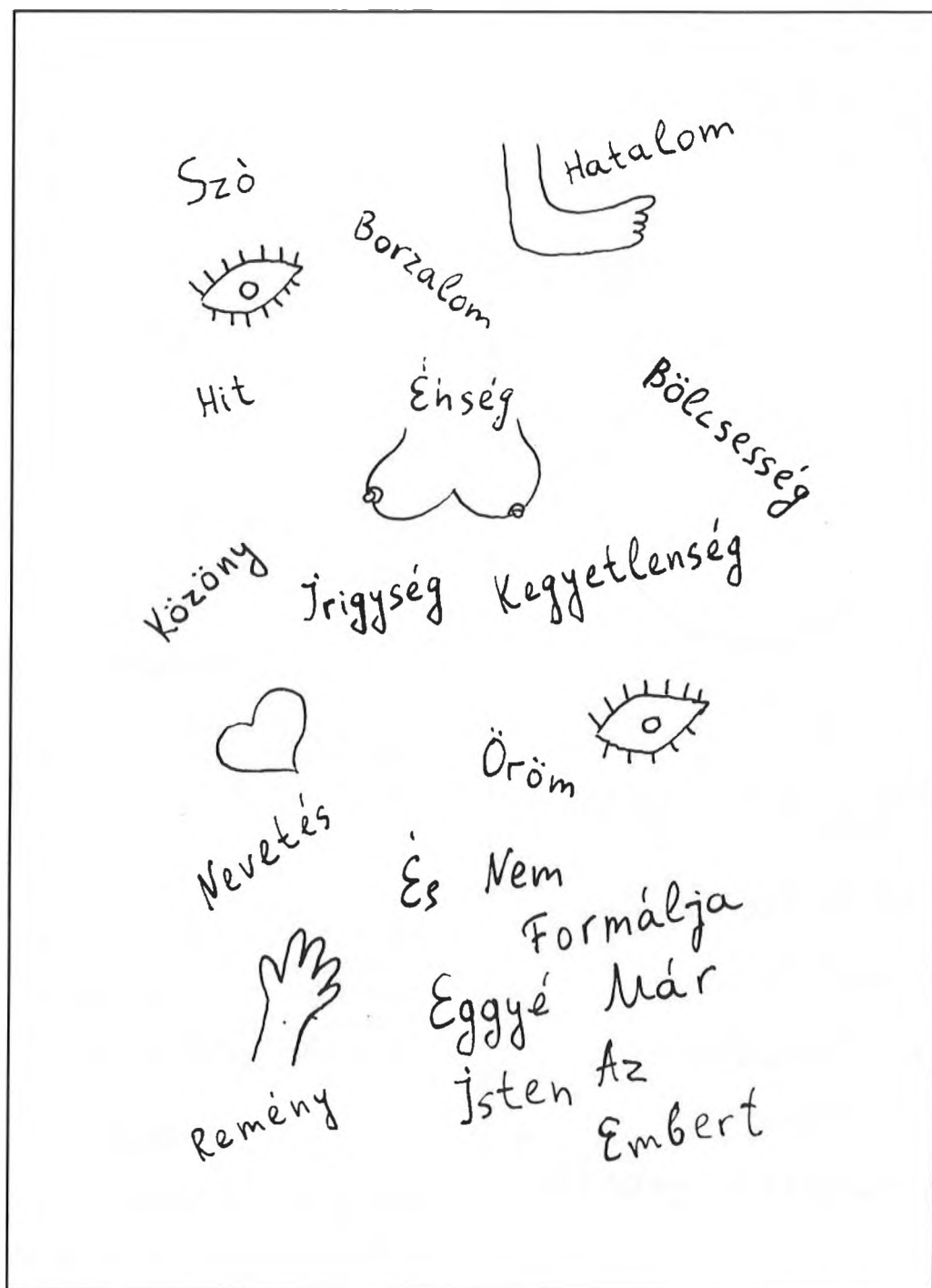
Egy turista megy el a sop kertje mellett, és látja, hogy az ültében kapál.

- Miért kapálsz ülve?
- Próbáltam én fekve is, de úgy nem megy.

Legelésző

A turista odakiált a sop parasztnak, aki éppen vet:

- Bravó, bátya, vess csak, vess, hogy legyen mit ennünk!
- Úgyis éppen a lucernát vetem az ökröknek...

Orvosnál

Anton Vanin apó a lábát fájlalja, és elmegy az orvoshoz.

- Doktor - kezdi a panaszt már az ajtóban -, nagyon fáj ez a lábam...

Az orvos megvizsgálja, és mivel nem tudja megállapítani a baj okát, megkérdi:

- Hány éves vagy, apó?
- Nyolcvankettő.
- Hát, a kortól van a fájdalom.
- Rendben, doktor - akadékoskodik Anton apó -, de a másik lábam is nyolcvankét éves, azt' miért nem fáj?

Találkozik Vute Nanével, és Vute így szól:

- Nane, mondani akorok valamit. Tíz napja beleállt a fájás a derekamba, és úgy hasogat, hogy csillagokat látok. Az orvos kígyómérget írt fel bedörzsölésre, de nem kapok sehol...

Nane megvakarja a fejét és azt tanácsolja:

- Ne törd magad, gyere el hozzánk, az asszony csak odaköpi, ahol fáj, és rögtön elmúlik.

Igaz

- Beteg vagyok... mindenem fáj - panaszkodik Mara a férjének, Risztónak.

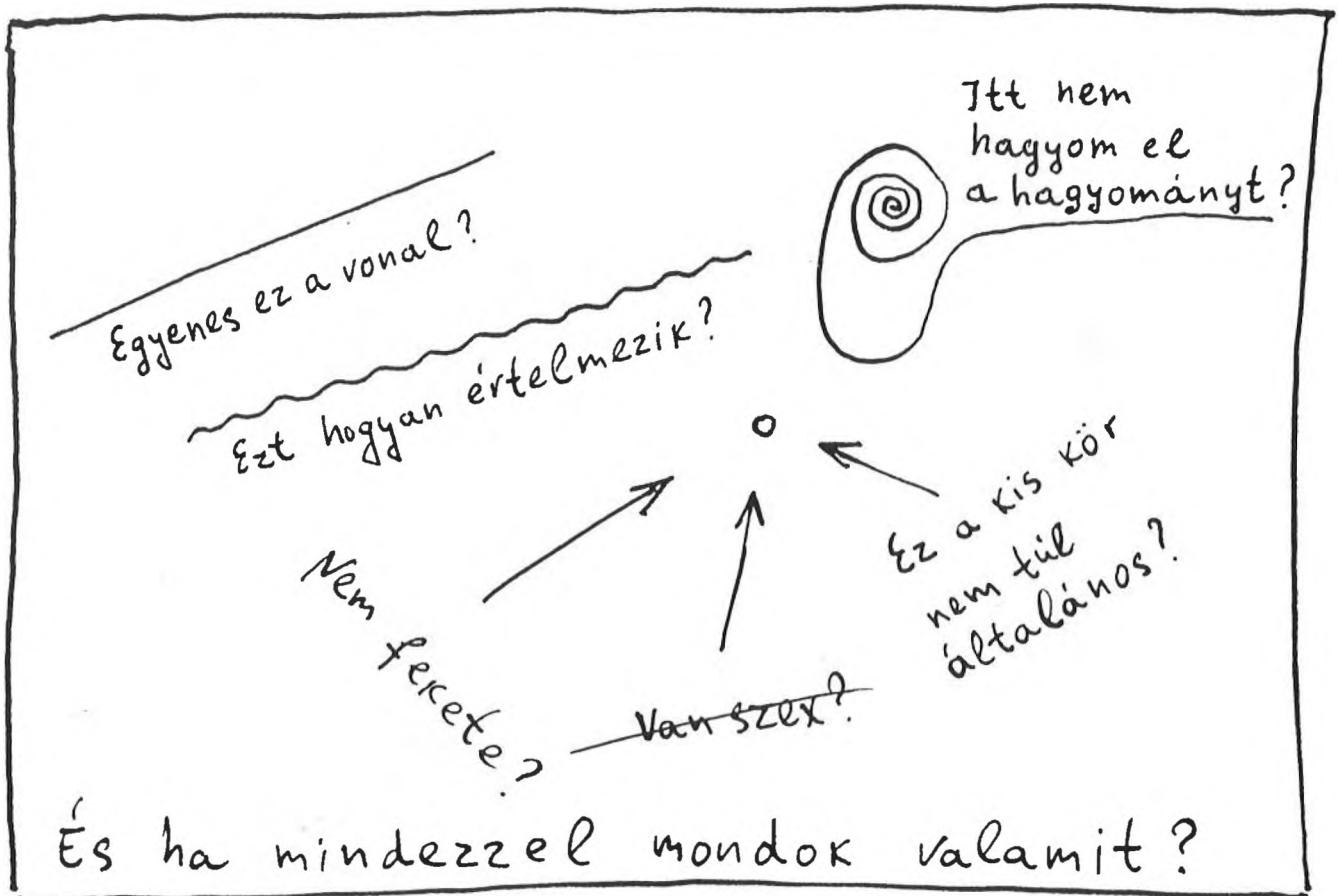
- Ne aggódj! Nem lehetsz olyan nagyon beteg, ha a nyelved nem fáj!

Diagnózis

Nikolica anyó elmegy a rendelőbe. Kérdi az orvos:

- Halljuk, mi a panaszod?
- Hát a menyem!
- De én azt kérdelem, hol fáj? - így az orvos.
- Hát hiszen mondom én! Mihelyt a menyem kinyitja a száját, belenyillal a gyomorfekélyem!

Petkov Ingrid fordítása

IVAN PEJKOVSZKI

Trojani tréfák

Trojan városa nem olyan régi, mint sokan hiszik. 1868-ban nyilvánították várossá, de a közeli hegylakók sokáig nem ismerték el ezt a jogát. Ha piacra, vagy dolgozni mentek Trojanba, csak így emlegették: „Megyek falura”. Hasonló tréfákkal segítették hozzá a hajdani falut, hogy városként a lábára álljon.

A trojaniak szerint a humor csak a sikeres emberekre jellemző. A balfácán nem könnyen nevet. A Trojani Balkán lakói általában sikeresek voltak, de ez nem csupán az ottani szilvapálinkának köszönhető, bár ez mind a mai napig a vaskapukat is képes megnyitni. Az agyag szívóssá tette ezeket az embereket, mint a somfavesszőt. A trojani ember nevetett, amikor a közeli és távoli utakat járta, hogy piacot keressen cserépedényeinek és fafaragásainak, nevetett, amikor aszaltszilvát kínált. Nevetett akkor is, amikor a fülledt kézműves műhelyből kidugta

orrát, hogy valami tréfásat kiáltson oda a szomszédjának, és ellazítsa fáradt izmait.

Nevetett a trojani ember akkor is, ha nem járt szerencsével, ha egyáltalán nem volt tréfás kedvében. Mert más trojaniak szerint a magabiztos emberre jellemző a nevetés.

Nem lehet elvitatni Gabrovónak azt a jogát, hogy a nevetés bolgár fővárosa legyen, hiszen elképesztő összeget költ közmondásos zsugoriságának dicsőítésére. De ha a gabrovóiak a boldogulás reményében fogpiszkálóból főzték a levest, hát voltak olyan trojaniak, akik még ennyit sem költöttek rá – leültek a leveseskanállal valamelyik hegyi forrás mellé, és egyenesen abból meregettek, hogy megpuhítsák a szikkadt kenyérfalatokat.

Gabrovo és Trojan mind a mai napig állandó versengésben van, mind a munkában, mind a nevetésben.

Csíkhelyi Lenke fordítása

Nevető trojaniak

Szeszély

Válni készül a trojani ember, mert úton-útfélén csalja a felsége. A bíróság a férfi pártjára áll. Megkérdezik a bírótól a kikapós menyecske szülei:

– A falu összes férfija szívesen fekszik le a mi Radánkkal, csak Kitjo nem... Miféle szeszély ez?

Levél a katonához

„Bátyó, tudom, hogy lassan olvasol, ezért lassan írok... Meghagytad, hogy vigyázzak a nénémasszonyra, a te ifjú feleségedre. Ahogy elmentél, lagziba hívtak bennünket a szomszéd faluba. Bátyó, a nénémasszony csókolózott, engem pedig megvertek... Mit tesz isten, most megint lagziba hívnak. Nénémasszony mindenáron el akar menni, de én nem...”

Sok gyermek apja

Petar apó szilvapálinkázik a kocsmában egy Trojan környéki faluban. Belép egy fiú, és szemrebbenés nélkül így szól hozzá:

– Petar apó, azt beszéli az egész falu, hogy te vagy az apám... Legalább egy pár cipőt vegyél nekem!

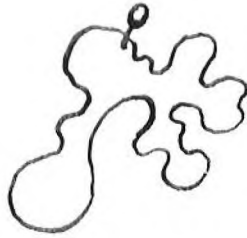
Petar apó így felel:

– Ó, fiacskám, ha csak a te apád volnék, ruhát is vennék neked!

Csuromvíz

Dancso apónak a munkából hazafelé menet minden este át kell kelnie a Beli Oszam folyón. Minden alkalommal térdig gázol a vízben, úgy megy haza. Nem hajlandó a keskeny hídra lépni. A kíváncsi trojaniaknak így magyarázkodik: „Ha a hídon megyek, még beleesek a folyóba, és csuromvíz leszek. Így csak térdig vagyok vizes.”

Mért akar a belémfűródött
szög is kivetni engem
mint idegen testet?

Eredmény

- Szia Minko, hallom, kórházban voltál?
- Ott.
- És?
- Meglékelték a koponyámat.
- És?
- Nem találtak semmit, így hazaengedtek.

Trojani dekameron

- Bona - mondja az öregedő trojani férfi a feleségének -, azt hiszem, már nem úgy szeretkezünk, mint régen.
- Ó, Minko - feleli az asszony -, én már vagy tíz éve észrevettem, csak nem mertem mondani. Olyan sértődös vagy...

Ki mire való

Micso Raev először megy vendégségbe leendő anyósához, nem sokkal az eljegyzés után. Épp a vacsoránál ülnek, mikor az asztalra felfut egy egér. Az asszony-nép sikoltozva veti magát az ágyra. A vőlegény rendíthetetlenül iszogat.

- Micso, fogd meg ezt az egeret! - szól az anyós.
- Azt hittem, vőnek jövök ide, nem macskának - feleli Micso Raev.

Annak idején Trojanban a gazdag férfiak vették el a szép lányokat. Angel apó viszont szegény volt, így csúnya jutott neki. A gazdag szomszéd úgy csúfolódott vele: „Hogy tudsz ilyen világcsúfjával hálni?”

Angel apó megmagyarázta: „Betakarom a fejét az ágyban, behunyam a szememet, és arra gondolok, hogy a te feleségedet ölelem.”

Godek Gabriella fordítása

A bolgár humor

(Tanulmányrészletek)

Amikor közvetlenül Zsivkov bukása után körözni keztek egy listát a hátrányt (elbocsátást, szilenciumot, műbevonást, munkanélküliséget stb.) szenvedett írókról, a több tucatnyi szerző közül a legtöbbről tudhattuk, hogy a (tágon értelmezett) humorban is jeles. Konsztantin Pavlov tizenkét év munkanélküliséggel s huszonnégy év „kötetlenséggel”, Radoj Ralin négy elbocsátással, két betiltott, egy elégetett, egy elkobzott könyvvel, két betiltott színdarabbal, nyolc év munkanélküliséggel „dicsekedhet”. 1968-ban félig égett könyvek röpdöstek ki a nyomdai kazán kéményén s terítették be a szófiai környéket. Egy iskola diákjai összegyűjtötték a példányokat, fénymásolatok készültek róluk, s a Borisz Dimovszki illusztrálta Ralin-kötet, a Ljuti csuski = Csípős paprikák című epigrammák-könyv sok oldala így megmenekült. Negyvenezer példányban adták ki, mire felocsúdtak a cenzorok, már csak húszezret tudtak tűzbe küldeni. A kis könyv 1983-ban Párizsban látott másodszor napvilágot, 1990-ben harmadszor – ekkor már történetének némi dokumentálásával.

Kikerül az asztalfiókból az Ivan Szlavov esztétikaprofesszor által harminc éven át lejegyzett politikai viccgűjtemény, az Aranyrács. Mellette más hasonló vicckötetek. Az Aranyrács lapjait is annak a Todor Conevnek a Zsivkov-karikatúrái díszítik, akiről azelőtt alig lehetett igazán tudni, aki rajzai miatt megjárta a börtönt, karikatúrái pedig tíz évig voltak a kommunista hatóság fogságában, akinek ötszáz Zsivkov-gúnyrajzát hatalmas sikerű kiállításon láthatták az érdeklődők, aki Ilija Beskov tanítványa volt.

Hazatérnek Dimitar Inkjovnak a Szabad Európa Rádióban elhangzott fényes jövődönt csúfondározó humoreszkjei s ironikus tárcái (Vidám vasárnap a könyv címe). A leghíresebb bolgár emigránstól, a Londonban esernyőhegyből kilőtt méreg-kapszulával megölt Georgi Markovtól több Bulgáriában is piacra dobott könyve után addig ismeretlen ironikus rádióesszéket publikált két irodalmi lap. Irodalmilag rehabilitálják – mások mellett – Trifon Kunevet és Rajko Alekszievet, akik – s nemcsak ők ketten – életükkel fizettek humorukért. Rajko Alekszievet Radoj Ralin a modern bolgár satirikus iskola atyjának (szó szerint pátriárkájának) nevezi. Kiváló karikatúráit nem, ám hihetetlen műfajgazdagságú satirikus írásait álnevek sokaságával jegyzi a szerző. Ő

is megírta – hatvan éve – Bulgária humoros történetét. Nevéhez fűződik a bolgár irodalom egyik legjelentősebb satirikus lapja, a Sturec – Tücsök – /1932-1944/. 1944 novemberében halálra ütlegetik, rúgják érte, rá egy évre a népbíróság szentesíti a brutális öntörvénykezést. Most emlékbizottságok, kiállítások idézik az író születésének 100. évfordulóját.

És kiélik magukat a kései szamizdatosok. Jobbára fiatalok. Egyik csoportjukat ismerhetjük az A mutáns egzotikuma címmel magyarul is megjelent válogatásból, s annak haemusbeli bemutatásából. Ivajlo Dicsev is közéjük tartozik, a harmincnyolc éves író, aki novelloid mondatfuttatásaival, szokatlan irodalmiságával (amelyben csípősen más tudományterületek is témaszervező szerepet kapnak) tíz éve járja a maga útját. Alekszandar Kjoszev hars, kihívó radikális manifestumot fogalmaz, de a manifestumok sorában időrendben valamivel korábbi a rövid műfaj: a *nava* Ivan Metodieiev költő diktálta önmegfogalmazása. A harmadik – jellegzetesen bolgár – kiáltványt aláíró költők jelenthetik a másik csoportot: ők a szocminimalisták, tagjai főként az iróniában, paródiában s pukkanásaitól különben is rendre vitézkedő Literaturen Vesztznik című irodalmi hetilap munkatársai: Vladimir Levcssev, Rumen Leonidov, Borisz Rokanov, Edvin Szugarev, Ani Ilkov és még sokan (a fiatalok mellett idősebb példaképek is Alekszandar Gerovtól Konsztantin Pavlovig). A harmadik „csoport” voltaképp az együtt emlegetett duó: Hriszto Bojcssev és Ivan Kulekov. Negyvenesek. Valóban „együtt” kísérték a polgártürelmet – még elnökpárnak is jelöltették magukat a köztársaság élére. Satirikus tehetségük körülbelül egyszerre jelentkezett.

Ma epébe mártott nyilak süvítenek, mint jó száz évvel ezelőtt, az ún. bolgár újjászületés korában, majd az oszmán birodalom alóli felszabadulás, a hirtelen kapitalizálódás idején. Ugyanúgy számtalan a satirikus és élclap.

Él a népi humor – városban és falun –, híresek földrajzilag is elkülönülő régiói. A sop humor ugyanúgy életszemléleten alapul, mint a gabrovói „skót” viccek. De mivel nyelvi különösséggel is bír és Szófia környékén élnek leginkább ezek a csökönyösségükről, munkaszerepükről, komótoságükről ismert emberek, maga a főváros utcai nyelve is lassacskán „soposul”, visszaél

vele több szerző igen gyakran. Ugyanúgy beszélhetünk rodopei humorról, annak archaikusabb nyelven eldévajkodott komikus eseteiről, de dobrudzsairól is, ezt leginkább Ivajlo Petrov anekdotikus szelíd humora örökíti meg..., és hozhatók példaként az írók és tájaik sorra, a szülővidékek így-úgy jellegzetes vidámsága: Radicskov és Berkovica, Cserkazka, Georgi Markovszki s Lom környéke, Dimitar Jaramov s a Tundzsa-mellék, Ljuben Petkov s a Sztrandzsa ősi hegyvidéke.

Ha van szerencsés ország és irodalom, ahol már száz esztendeje egy író alkotta hősre testálható minden új szégyelnivaló bűn – Bulgária s irodalma az. Ez a gólemnél is gólembb szimbólummá magasló hős szatirikus figura: Baj Ganjo, Gányó bá(tya). A tárcafüzérből regényé összeálló mű szerzője (magyarul Hihetetlen történetek cím alatt olvasható a könyv) Aleko Konsztantinov. Keresztnevéen tisztelik őt hazájában, 130 éve halt meg.

Emil Manov huszonvalahány éve megírta az Unokákat, baj Ganjo unokáinak viselt történeteit, a ma élők koncleséseit, a kivagyiságokat. A történetek találóak és igazak, magyar magunkra is ráismerhetünk bennük. De a manovi tárcasorozat „csak” csípőske publicisztika. A vagy tíz éve meghalt szerző irodalmat írt, Aleko kiírta magából kora hősét – dühvel, szenvedéllyel, megszenvedetten. Baj Ganjo a parlagiasság, a parvenü svihákság szimbóluma. Egy pellengérre állított negatív hős azonban nem jelképezhet egy népet. Baj Ganjótól azóta is félnek a bolgárok. Félnék, hogy a külföldiek félreértik és rájuk vonatkoztatják. Félnék maguk is, hogy nem él-e bennük tovább. És mindazt, ami elmarasztalható, számlájára írják. Nincs nap ma sem, hogy a bajganjoizmus valamiféle vélt megnyilvánulására ne bukkanánk Bulgáriában.

A szatíra és a publicisztikus hevületű tárca első igazi találkozása a bolgár irodalomban – a múlt században – Ljuben Karavelov nevéhez fűződik. Őt Botev majd Zahari Sztojanov követte. A legkegyetlenebb azonban Aleko volt. És Sztojan Mihajlovszki, aki igazán most kezdi elfoglalni ismét méltó helyét a mai bolgár olvasó múlt-horizontján. Mestere volt az epigrammának s a rövid, bölcséleti szatírának.

Hogy széttekintésünkből visszatérjünk századunk második feléhez, meg kell említeni a két világháború közötti és utáni bolgár irodalom e területen alkotó olyan kiválóságait, mint amilyen a nyájas humorú Csudomir volt például, aki naiv vidékiként a hívságokat karikírozta melegen, vagy Svetoszlav Minkov, a diabolisztikus prózától a sci-fi szatíráig jutó klasszikus, vagy Kiril Hrisztov, Dimcsó Debeljanov és Georgi Sztamatov, akikben nem a gyógyító, enyhítő ironia, de a csupaszító indulat a közös. És Elin Pelin vagy Hrisztó Szmirnen-szki, akiket többek között a bolgár paródia elsői közé kell helyeznünk.

Árulkodó, hogy az esztendőik óta évente kiadott egyik bolgár antológia-típus „a humor és a szatíra” címet viseli. Tizenegy éve rendszeresen megtartják Gabrovóban a Humor és szatíra művészeti biennálét. Égisze alatt jelent meg bolgáruul és négy világnyelven gyönyörű kiadásban 160 oldalon és gazdag tartalommal az Aprópó című – népek humorának és szatírájának almanachja

alcímet viselő – folyóirat több száma: a nemzetközi humor egyedülálló orgánuma. 1989. november 30-án (alig Zsivkov bukása után) harmincnyolc taggal létrejött a Bolgár Szatirikusok Társasága. A Társaságba nem humoristák gyűltek: árulkodó. A szatíra, nem úgy mint a humor kedvszemlélete, már kiállást igényel. A szatíra az elkötelezett publicisztikusság költészetre (is) kényszerített feladatával szemben az ellensúlyok egyike volt a bolgár irodalomban az ötvenes évektől.

A nevetést is megpróbálták irányítani. Az 1969-ben kiadott testes nevetés-összantológia bevezetőjében Angel Todorov például hangsúlyozza, hogy ez a hatvanöt szerzős válogatás segítséget jelent az ifjú nemzedék helyes eszmei-művészi nevelésében. Másképp ítélt Ivan Szlavov: „Miért voltak ezek a közfickók oly halálosan komolyak? Mert egyoldalúan vannak beprogramozva, félnek akár egy pillanatra is kibújni az öntőformájukból, gyűlölik a színességet, a sokoldalúságot, a kivételt, a kockáztatást. Számukra a nevetés züllöttség, könnyelműség, bohóc módí. Fejükbe vették nagykomolyan, hogy világmegváltó missziójuk van: a haladó emberiség felszabadítása, boldoggá tétele, ez pedig igazán nem tréfadolog. S ezen önaltatásukba teljesen beleveszvé, megdermedtek, mint a pangás monumentumai.”

Mindannyian mi hamisan daloltunk,
Sírásunkban mind mi hamisak voltunk

– ismeri be Radoj Ralin.
Konsztantin Pavlov ma azt mondja:

A mi ellenállásunk? –
erotikus játék!
Sóváran öltre megyünk,
magunkat átadjuk önként,
s jajongunk, hogy megerőszkoltak minket.

Konsztantin Pavlov. Frivol ötletek, hetyke megoldások, elegáns manőverek, kijózanító biokrakelések. Fondorlatos puritánság, bátor szintaxis, intelligens vadság. „Érzékenysége az abszurdítások iránt... és ijesztgető metaforái, attól tartok, lassacskán a jelen egyetlen méltó realizmusának bizonyulnak” – Toncsó Zsecsev irodalomtörténész láttelezése a lényegre sűrít.

Radoj Ralin a humor csakhogynem minden ágát-bogát ismeri – és újakat ötöl ki. Valeri Petrovval (ő is kiváló szatirikus, finom és lírai, intellektuális és míves, könnyed és szomorú) írt improvizációit apokrifként másolták, terjesztették. 1964-ben a Fókusz filmszatíra-sorozatot szervezte, maga köré gyűjtötte a különböző művészeti területek humor-erőit. Aranyhalacska című „drámájában”, mint egy romantikus farceban, versbeszedetten maiasítja az ismert mesét. Epigrammaival megdicsőült, aforizmái nem pusztán hatásos és lényegretörő megfogalmazások, de átélte igazságok is. („Ha a vörös álmok kifakulnak, rózsaszínűek lesznek.”) Az állatmesék modelljét tudatosan feltöri, ám nem didaktizál, a szatirikus parabolához állnak közelebb e művei: ezópusi nyelvével mindenki érti, de ezen írások nem annyira általános

szentenciák burkai, mint helyi vétségek megannyi gúnygúnyája.

Állatmeséket különb-különb stílusjegyekben még számosan írtak a bolgár irodalomban Nikolaj Rajnovtól Beskovon át – Ivan Kulekovig. Kegyetlen-játékos capricciói közül egy-kettőben Viktor Paszkov is állatokkal „fejezi ki magát”

A rejtés, a képes beszéd módjának megtalálásában roppant leleményesek voltak a bolgár alkotók. A történelmi regény, a gyermekirodalom, a tudományos fantasztika, a széljegyzet például éppúgy megfelelt e célra, mint a humor különböző bujtató formái: az álmeze, a népi abszurd, a szójáték, a példázat stb.

A hatvanas években írt Radicskov-elbeszélés, A keménykalap címszereplője itáliai hazájából kerül a háború után bolgár földre, s lesz az írásremeklés végén csemege harapnivaló – megsütve, elfogyasztva. Kalapszögből írja le a szerző a bolgár történelmet, így kapunk finom rajzot az önkény kalap-látta idejéből, a rendőrállamról s a kultusról. Az 1975-ben megjelent Emil Manov antiutópia és Swift-parafrázis kiadói olvasócsalogatójában többek között ez áll: „... az író nem véletlenül használ olyan rekvizitumokat, amelyek a politikai és társadalmi diktatúrákra jellemzőek az imperialista világban...” Bizony Bulgáriáról futtatta pamfletgondolatait az Utazás Houybrobiában című szellemes regény szerzője.

1983-ban napvilágot látott Evgeni Kuzmanov regény-groteszkje, allegorikus satírája, a Sirályok messze a parttól. Cselekményének áldátuma 1925. A szerző Voltaire, Čapek, Krleža, Golding ismert módján parabolisztikusan modellál, ám nem azért gyűjtötte egy hajóra hőseit, mert karakterológiájuk érdekelt volna (bár itt is jót alkotott), hanem hogy a közösség önirányítási módját, a hatalom s az alárendeltség viszonyát rajzolja le, rajzolja el.

A gunyoros-humoros, anekdotizáló és bölcselkedő Ivajlo Petrov – leginkább Farkasvadászat című vízvázlasztó (de szerintem szándékosan túlírt) nagyregényében, amely magyar fordításban is várja megjelenését – az olvasmányos színességbe, a kalandozó szöveg sok helyütt enyhe ironiájába rejtí szókimondását. A köztársaság legjobb polgára című epés kisregényében satirikusan karikíroz. Egy lakótelepi blokkház lakói úgy határoznak, hogy kitüntetésre terjesztik elő a ház jótéteményeiről híres szerény baj Ancsóját. Ez a kálvária, a „jóságban vádlottság” fonák históriája; hősünk a történet végére jótetteiben úgy elfogy, hogy csak zsúfolt cekkerek úsznak a levegőben, valaki hozzád beszél, de teste nincsen.

Megfigyelhető – mondjuk – Aleko óta: regényre „vágynak” a bolgár írók, készségük azonban legtöbbször bicegő, hogy azzá is szervezzék külön történeteiket. Ez állítható Jordan Radicskovra, Ivajlo Petrovra s a humoros regényekre egyaránt. A humoros „regény” ugyanakkor jellegzetesen sikeres bolgár műfaj (Konsztantin Galabov: Gologoniáda, Jordan Jovkov: Gorolomov kalandjai, Ivan Arzsentszki, Georgi Misev, Atanasz Mandadzsievs több műve). Nem regénynek írták, ám (főleg egyes kritikusai szerint) szinte-szinte azzá vált például Szvetoszlav Minkov pamfletje, Az éhség birodal-

ma, Radoj Ralin novella-ciklusa, Teophrast, a káderes, Petar Neznakomov eredeti elbeszélés-egymásutánja a művészet jeleiről: Thália papjai...

Nem az összefogottság jellemző hát (általában sem) a bolgár irodalmi alkotásokra. Szándékban lehet, értékben azonban a töredezettség, a mind rövidebb és gyorsabb, de magasabb megfogalmazás. Az aforisztikus gondolat-sziporkák. Vagy a nyesés a lényegben. Egy pörgetés, csavarás. 1953-ban Radoj Ralin és Ilija Beskov alapításában kurta ideig élt a satirikus miniatűrök színpada, a Sztarsel /Lódarázs/ Satíra Színház. A bolgár nava jelentősége sem véletlen ma.

A rövidségein belül a szóig csupaszodik le lassan „minden”. Már tegnap így volt. „Amikor nyomorgatják a beszédet, hirtelen minden szó több jelentéssel bír” – magyarázza a Magoncok című aforizmaciklusa születéstörténetét Radoj Ralin. A szó kovácsolásában is élen jár a neves lírikus-satirikus. Általa kiérlelt műfajként (:komikumalap) szókentaurokat von össze tömegesen, közülük csak olyan érthető külföldi számára, mint VULGARNITÚRA. Nem szóakrobatika ez – mentő szótudás. A szavak hitele, elkoptatottságuk oda vezet, hogy Blaga Dimitrova is egyéni nyelvet alkot (különben is akadémikusa a szóvarázslásnak) Arc című regényében – egy zöld fikuszbeszédet. „Meg kellett találnom egy nyelvet. Mivel a közönséges nyelv is épp eléggé ki van ficamodva és hamis, a fikusz ficamos nyelve bizonyos elfelejtett igazságokról tud szólni például a legegyszerűbb, sokszor kissé nevetséges szóösszetételekkel” – osztja meg aggodalmát s műhelytitkát a magyar olvasóval. Egy jellemző passzázs:

Fi-fi-fiii! Hangom fikuszignál a sivatagban. Tökéletlenek az érzékszerveitek, ti távoli zöld ősfí-vérek, ősfí-vérek és -finővérek. Fikuszintenségem teljesded tudatában tudom, hogy nem érdemesítek fífigyelme-tekre, de önmegvető és magvető fikuszirénázó posztomtól és nem tágítok.

Binyo Ivanov, Konsztantin Pavlov, Nikolaj Kancsev és utánuk nem egy bolgár költő a maga módján szegült szembe a (nyelvi) konvencióval ironiával is.

A tartalmi kísérletezés különleges formamegoldások keresésével társul. Ivan Kulekov Új sorban című első könyvében minden mondat új sor, minden sor: mondat-parabola. Kulekov mondatíró volt. Aztán fogytak a mondatok. A Kéziratok című második kötetről Alekszandar Kjoszev tömören így ír: „Ahol korábban mondat volt, most szó van, ahol szó volt, vonal van, amelyik sietve a lap egy kis szögletébe bújna, hogy talán észre se veszik.” Kulekov lakonikussága minden felesleges beszédnek elejét veszi. Szókötélen egyensúlyoz szakadék felett. Szatirogrammák. Radicskov után ő húzza ki a bolgár irodalmat a szóakváriumból – túlozza egyik méltatója.

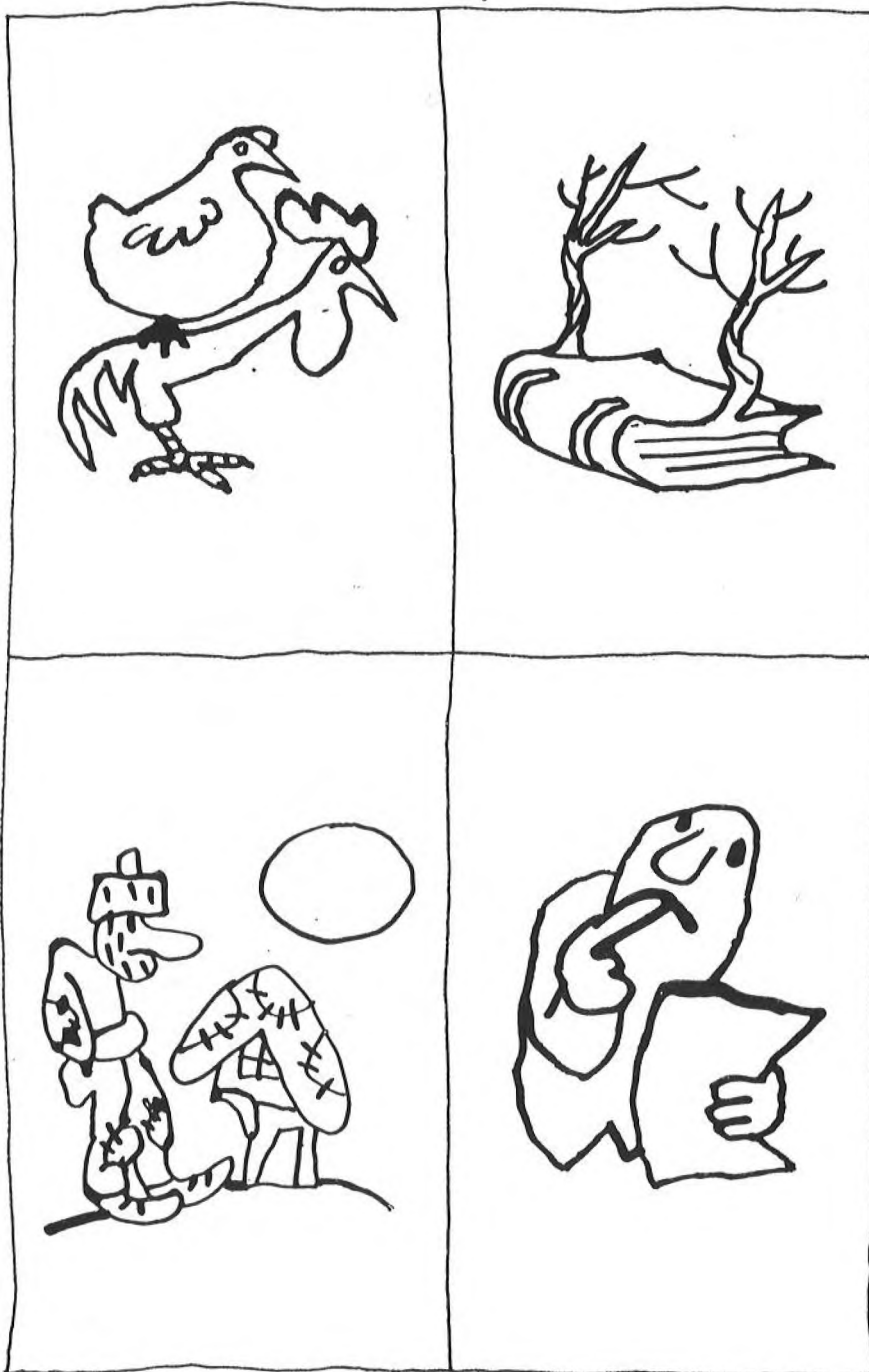
Radicskov életműve bizonyítja, s még többké, hogy nem csupán a szóbeli humor termékeny a bolgár irodalomban, de ötletekben, helyzetkomikumban, képi fantáziában is dús ez a literatura.

Példa erre az európai rangú drámaíró és szatirikus, Sztaniszlav Sztратiev. Első két tragikomikus szatíráját magyar színházak is sikerrel játszották. A szatíra s az irrealizmus jelenléte korjegy a bolgár drámában. Sztратiev gegre hegyezett, túlzásokig futtatott szituáció-komédiáival arat megérdemelt tapsokat világszerte. Most azonban már nem a bürokrata úrhatalmánya, a botcsinálták gőgje stb. a célpont, Sztратiev is „felszabadultabb” lehet, s általánosan emberi, társadalmi visszaságokat karikírozhat agyon.

...A szavakon túl már csak a hallgatás marad. De annak is mindig van története. „Van hallgatás, mely nem

ismeri még a szavakat, és van – mely túlélte őket” (Sztvetlozar Igov). A bolgár irodalom több művelőjére ma ismét (most más okokból) – szatirikusokra, humoristákra is áll – ez utóbbi hallgatás érvényes. Hallgatás a politikai csinnadrattában. Hallgatás az „újszatirikusok” említett s általam nagyra tartott szabadszájúsága mellett.

A korábban realistiként kezelt, mégis álommal, szürrealizmussal kevert bolgár humor mai kiválóságai a játékos, filozófikus, abszurdoid, elvontabb közlésmódokat kedvelik inkább. Nem poénra építenek mindig, hanem pusztán kizökkentő zökkenőre. A közlési kódok kiszélesülnek. Tombol az új bolgár humor.

Radoj Ralin

Egy író társam elment a Koncertigazgatóságra, hogy valamilyen alkalomból irodalmi felolvasóestet szervezzon Szófiában. Az Igazgatóságnak biztosítania kellett, hogy a kért terem bérleti díj fejében rendelkezésre álljon. Az esten való részvétel a publikum számára természetesen ingyenes lett volna. A Koncertigazgatóság hivatalnokai azonban, akik igazán jó kereskedőknek bizonyultak, kijelentették, hogy a díjtalan belépés ellenére sem fog a közönség tódulni a költő és író elvtársak felolvasására, ezért csak egy egészen kicsi termet ajánlottak. „Ellenben ha a fellépők között – tanácsolták – Radoj Ralin is ott lesz, a Balgarija nagytermet odaadják, sőt a szervezők még drága jegyeket is árusíthatnak.”

Ez a hatvanas évek közepe tájáról felelevenített epizód meggyőzően bizonyítja Radoj Ralin hallatlan népszerűségét. A Koncertigazgatóság emberei tisztában voltak vele, mire, kire van szüksége a közönségnek.

Radoj Ralin népszerűsége a későbbi években sem csökkent, sőt úgy érzem, hihetetlen méreteket öltött.

Végeláthatatlan országjárásaim idején akárkivel találkoztam, ismeretlennel vagy bármilyen korú s iskolázottságú olvasóval, az elkerülhetetlen kérdések egyike az volt, „Hát Radoj Ralint ismeri-e?” vagy „Mi a véleménye Radoj Ralinról?”

Egy meglehetősen rosszul sikerült író-olvasó találkozón, amikor egy fiatal gyári munkás azt kérdezte, miért nem az igazat írjuk az életről, a kultúrterem mélyéről sértőn erős hang harsant:

„Az igazról csak Radoj Ralint kérdezd!”

Tucatjával hallhatta az ember mindenütt az epigrammákat, amelyeket a népek kívülről fűjtak, s amelyekről biztosan állították, hogy Radoj Ralin a szerzőjük. Én azonban úgy vélem, hogy legalább a felét csak neki tulajdonították. Sokan a szájuk íze szerint igazítottak az epigrammákon, így voltaképp társszerzői lettek Radojnak.

Radoj Ralin kivételes jelenség a mai Bulgária életében. De ez a jelenség igen-igen mélyen a kommunista valóságban is gyökerezik. Gyakran elgondolkodtam azon, hogy valójában Radoj szatírái népszerűségükben a jelenlegi rendszer erkölcsi romlottságának legékesebb bizonyítékai. Az országban elhatalmasodott morális és anyagi korrupció, a törvényesített elvtelenség, a minden szinten uralkodó pimasz megveszthetőség, a hatalomért

való szüntelen harc, a vulgáris parvenüség, a sógor-komaság s a protekciósdi karkai világa, s valamennyi gondosan ápolott kommunista erény, mint a gyáva meghunyászkodás, a szolgálalkúság, a gyengékkel szembeni könyörtelenség, a fönről jövő utasítás vak betartása, a mohóság, hogy az élet előnyeiből mind többet megkaparintsál, plusz az Államvédelmi Hatóság kísértete – ez volt az a talaj, mely Radoj népszerűségét megteremtette. Egy társadalomban, ahol a közösségi lelkiismeret nem létezik, Radoj mint ennek magányos, de erős megtestesítője jelent meg.

Ha a társadalmi élet milyenségében kereshetjük e népszerűség magyarázatának felét, a másik felét maga Radoj adja, a költő éppúgy, mint az ember. Igazán kevesen vannak a kultúra s az irodalom olyan bolgár munkásai, akiknél alkotó és ember ily tökéletes egységet képez. Én legalábbis a kettőt nem tudom szétválasztani. Sok tollforgatóról azonnal elmondhatnám, „mint író ilyen és ilyen, emberként azonban... Isten irgalmazzon neki”, vagy fordítva. Radojban ez a két minőség legendásan együtt van.

Meglehet paradoxonként hat, ám hangsúlyozandó: született lírikusról kell beszélnünk. Igen kifinomult és tisztességes érzékenységgű lírai költő ő, aki éppen ezért, emiatt lesz könyörtelen szatirikus. Milyen bámulatos páros léte a gyöngédségnek s a becsületességnek! Radoj Ralin, a lírikus szerelmi élménye a mai bolgár költészet legszebb verseinek egyikével ajándékozott meg bennünket, s ez többet elárul róla, mint bármelyik legsikerültebb epigrammája. Nagy meglepetéssel ebben a lírában fedeztem fel először az őnmaga iránti becsületesség fanatikus érzését. A lírai költők általában az őszinte önáltatás poétái. Radoj az őnmaga s az őt körülvevő világ igazságának, ezen igazság keresésének megalkuvást nem ismerő lírikusa. Itt találtam meg a választ a legfontosabb kérdésre: „Miért csinálja Radoj mindezt?” Hogy a rendszer népszerű bírálójának talmi dicsősége legyen az övé – ahogy az udvari trubadúrok szerették a bélyeget rá-sütni? Mert a bosszúvágy hajtja nem igazán boldog életéért? – ahogy némely irigye hangoztatta? Hogy fitogtassa: ő bátrabb a többiekénél – ahogy a gyáva népek fortyogták? Hogy a hatalom által leleményesen használt szelepként szolgált – ahogy az államvédelmisek ravaszul mindenütt elejtegették?

Számomra mindez döreség volt, amiként döreség volt a felelős, sőt legfelelősebb emberek állítása is, miszerint Radoj egyszerűen őrlött.

Az ember valóban érezte, hogy Radoj szinte meg részegül becsületesség-érzésétől, hogy bizonyára mindannyiszor boldog, amikor e becsületességnek tanújelét adhatta, de kétségtelen, hogy a becsületesség szegény apostola legyen, ez mások élete iránti hallatlanul erős érzékenységből, azt mondhatnám, a „megalázottak és megszomorítottak” iránti szeretetéből és az önmagát illető állandó igazságkereséséből fakadt.

Itt magyarázatként szóba se jöhet az olcsó népszerűség-hajhaszás a rendszer számlájára – a valóság az emberi gyötrelmek igazi, mély és őszinte megszenvedése volt. Radoj ezért utánozhatatlan, egyedüli jelenség. Ha csak arról van szó, hogy semmit se veszítve miként lehet olcsó népszerűsége szert tenni, sokkal gyorsabb jelöltek kerültek volna. Mert az összes hatalom kegyeltje bolgár kultúra-művelőnek ma az a vágya, hogy „a szelvénye mindkét oldalán nyerjen”, ahogy mifelénk mondják. Sokan, mi több, nevetséges-komolytalan kockázatot is vállalva, hogy ők, tessék, a hatalommal ütköznek, valamiféle nyúlbatárságot is mutatnak, egyedül és csak azért, hogy némi népszerűséget vívjanak ki maguknak. Nem kevés író alkotásában vigyázva, de feltétlenül ott van a mai bolgár társadalomban meglévő igazság s igazságtalanság témája, e művek döntő többségében azonban pusztán dramatikai trükkről van szó, amelynek a magyarázata, magától értetődik, abban a szolgálalkúságban keresendő, amellyel e szerzők az irodalmi díjakat osztogatók előtt hajbókolnak.

„Látjátok, milyen becsületes vagyok! – kérkedett jobbra s balra a szerző. – Ilyen fontos kérdést TETTEM FÖL!”

Ám voltaképp az író elvtárs szép summa honoráriumot TETT EL. A zsebébe. Erről volt szó.

A különbség az, s mekkora különbség, hogy Radoj soha nem TETTE FÖL ezeket a kérdéseket. Ő csupán reagált, méghozzá úgy, ahogy minden normális és tisztességes ember reagál vagy reagálna. Néha az volt az érzésem, hogy Radoj volt – szakállával, hangos beszédével, az elmaradhatatlan sállal nyaka körül, összes csodabogárságával – az egyetlen normális ember közöt-

tünk. Mert ő azt mondta, amit gondolt, s mondta mindenki füle hallatára.

Én legalább is soha nem vettem észre Radojnal, hogy hűtlen akarna lenni magához, hogy megváltoztatná a szavait, csak hogy valakinek tetszen.

Nagyon jellemző már az is, hogyan született Radoj Ralin népszerűsége. Amíg lelkes fiatal pártköltő volt, aki átszellemülten ír az új idősámításról, nemzetközi ifjúsági fesztiválokra jár, s őszintén hevül e jelenségeket átélvén, nemigen akadt honfitársunk, aki meg tudta volna különböztetni a többi bolgár pártpoétától. Az emberek egyszerűen nem voltak képesek elválasztani az őszinte s a kufár lelkesedést. Ám éppen ez a különbség lett egyre nyilvánvalóbb s jutott el arra a fokra, hogy drámai fordulatot jelölt ki a költő fejlődésében. Pöffeszkedések, cégéres pártaldnok, kosárszám kapott díjak és kitüntetések viselője, Szófia környéki hivalkodó villa gazdája vagy boldog szocialista diplomata helyett, ki új mercedesszel látogat haza vakációzni Bulgáriába, a kecskeszakállú satirikus csípős epigrammáit kaptuk, a költőt, ki alig-alig boldogult, tengődött csak, éthordóban cipelte esztendőkön át az írók konyhájából az ételt, hogy legyen mit ennie a gyerekeinek, a költőt, aki soha nem részesült drága külföldi utazásban, sem luxusellátásban az íróüdülőkhöz, sem hatalmas példányszámban vagy busás tiszteletdíjban. Életében hatalmasak csak a becsmérések voltak, amelyekkel fölülről halmozták el, „busások” pedig a fenyegetések, s a büntetések, melyekből az igazság e különös apostolának kijutott.

Ez a fura szakállú férfiú, aki páni félelemben él, nehogy a nátha elérje, s akinek első dolga, ha egy szobába lép, hogy az összes ablakot becsukja: a levegő ott pedig ne járjon, a legeslegbátrabb és megvesztegethetetlen szellemnek bizonyult, akit a mai Bulgária csak ismer. Semmi bátorítás se Nyugatról, se Keletről, semmi külföldi tudósítócsapat, mely biztonságát éberen vigyázná, semmi diplomáciai közbelépés, se külhoni értelmiségiek külön rokonszenv- és köszönetnyilvánításai. Radoj Ralin számomra éppen ezért kivételes jelenség egész Kelet-Európában, s ezért az igazi bolgár szellem talán egyik legbüszkébb megnyilvánulása.

Szondi György fordítása

NON
OLET

"НЕ МИРЯШАТ"
ВЕСПАСИАНА

61
85

Vágyak

(Elbeszélések másodkézből)

Így tehát mindaz, amit ma feltételezni tudunk a kapitalista termelési mód megszűnte után fennmaradó közösülési módozatokról, alapvetően tagadó jellegű, vagyis tudásunk arra korlátozódik, ami feltehetően megszűnik.

Friedrich Engels

*

Az, amit Jenny akkor érzett, amikor férjét először lepte meg a cselédlánnyal a kamrában, semmiképp sem nevezhető burzsoá tulajdonféltésnek. Csodálkozása sokkal inkább elméleti jellegű volt. A filozófus persze – mint Feuerbach mondotta – csupán egy ember a többi ember közt, ám mégis: ez a szenvedély, az égővörös ábrázat, a félelmetessé torzult arcvonások felvetették benne a kérdést, hogy vajon vele, élete társával miért nem került soha olyan állapotba, mint ezzel az egyszerű szolgálólánnyal, aki naphosszat térdén csúszkálva súrolja a padlót. Itt lennie kell valaminek, amit nem ért.

Mondja, Fred – rohant át még aznap férje legjobb barátjához – , gondolja, hogy amikor megszűnik a kizsákmányolás és a nő teljesen egyenrangúvá válik a férfival, a szexuális vonzalom is elhal, mint az állam és minden ilyesmi? Nem, kedves, a vágy eredendő, felelte Fred, és váratlanul egészen furcsa szemeket meresztett rá, megcsókolta ujjai hegyét, majd csuklóját, azután ajka lassan felkúszott márványfehér vállához. Mit képzelsz, suttogta döbbenetben az úriasszony. Hisz ez becstelenség... Ha Karl megtudja... Hát ez volna az az állapot, villant át utoljára az agyán, mielőtt tudata megtelt volna a lét forró, lüktető hazugságával.

*

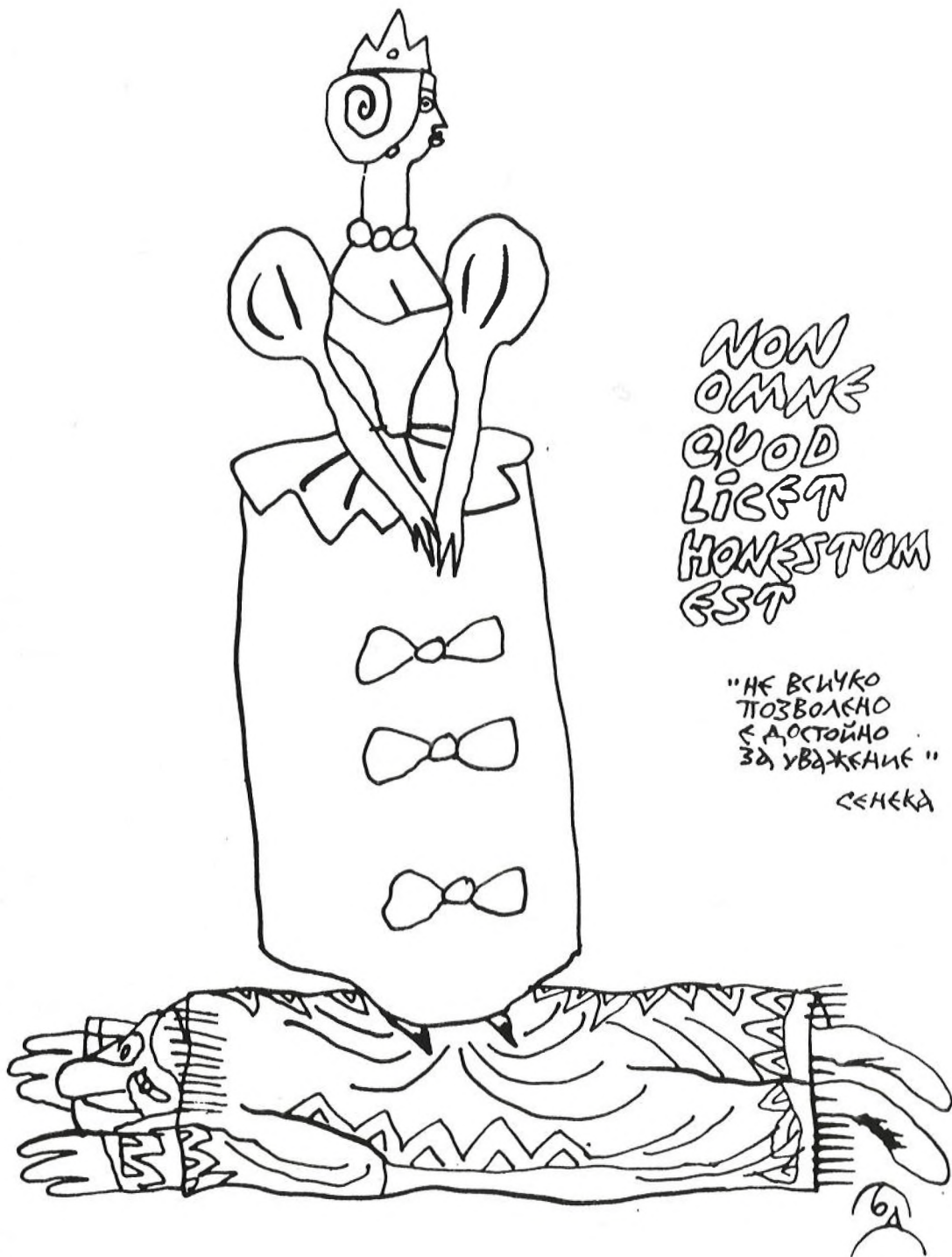
A hivatali helyiség padlójára leterített pokrócon feküdtek: a teremből éljenzés és ütemes taps hangja szűrődött be. Időnként Lev felállt, kikászálódott az emelvényre, egy-egy újabb jelmondatot üvöltött a tömegnek, amit az egybegyűltek önfeledten átvettek és skandálni kezdtek, majd visszaheveredtek az irodai fekhelyre. A vezér azonban egy szót sem szólt. Csak arra futotta az erejéből, hogy kezét megemelve gyengéden megérintse Lev csuklóját: Hihetetlen, egyszerűen hihetetlen – tegnap még illegalitásban, ma pedig itt van minden hatalom... mir szwindelt, tette hozzá, ki tudja miért németül, s pillái lecsukódtak a mámortól.

Nem holmi küldöttek, hanem a nép, a szó szerinti értelemben vett nép lépte át a Téli Palota küszöbét, hogy kézbe vegye saját sorsának alakítását. (Éppen ebben állt Iljics elévülhetetlen érdeme: ebben a még sosem tapasztalt ugrásban, mellyel áthágta a jelölő és a jelölt közötti szakadékot, abban, hogy magát a dolgot állította a történelem színpadára, nem pedig annak képviselőit, képeit, jeleit, jelképeit stb.).

Né' mán az ártányokat, kiáltott fel a Szakácsnő, aki elsőként bátorkodott letérni a festményekkel és kristályholmival körberakott folyosóról, s találmra kinyitott egy oldalajtót: hirtelen azt hitte, egy templom fajanszcsillogású, misztikusan kongó belsejében találta magát. Azután – talán az aranycsövön legördülő vízcsepp hatására – ráeszmélt, hogy a cári mellékhe-lyiségre bukkant. Oszt minek nektek ez a váza a budiban? suttogta a megalázottak hangján, miközben végighúzta ujját az alabástrom halvány színű, smaragdberakásos felületen. Mingyán rendet vágunk, szólalt meg mögötte mosolyogva egy legény, és már emelte is ütésre a puskája tusát.

Lassan a testtel, elvtárs, fogta vissza a Szakácsnő. Hiszen ez művészi alkotás! Pajkosan rákacsintott, majd szoknyáját megemelve a vázára huppant. A szélcserezette muzsikábrázat csak akkor derült megértő mosolyra, amikor néhány másodperc elteltével az edény mélyéről felhangzott a jellegzetes surrogó hang. Ekkor ő is a Szakácsnőre kacsintott, kioldotta posztónadrágja szíját, s előrecsücsörített ajakkal, mintha fütyönteni készülne, erős sugarat eresztett előre és felfelé – az arany vízcseppek, balzsamok, fogmosópoharak, parfümszórók, bizánci mintázattal díszített kádlepcső irányába, a vele szemközti kristálytükörré.

Évek múltán a történészek megkísérelték rekonstruálni ezeket a forradalmi idöket. A Téli Palotában egyetlen gyümölcstartó, fiók, levesestál vagy püdertartó sem maradt üresen: a nép kis- és nagydolga nem kímélte meg a zongorákat és a gordonkákat, az íróasztalok rejtett zugait, a pálmák és kaktuszok cserepét, a medvebőrrel letakart baldachinos ágyakat, az üreges szobrok belsejét és a szökökutakat, a kulcslyukakat és a kémlelőnyílásokat; a szükség egy nyílást sem hagyott szárazon, megtöltötte még a csillárokat és a libériák zsebét is. Ezzel a cárizmus sorsa évtizedekkel előre megpecsételődött.

NON
OMNE
QUOD
LICET
HONESTUM
EST

"НЕ ВСЕ ЧТО
ПОЗВОЛЕНО
ЕСТЬ ДОСТОЙНО
ЗА УВАЖЕНИЕ"
СЕНЕКА

A közkeletű történet szerint egyszer Valko Cservenkov, a bolgár nép bölcs vezére ellátogatott egy színielőadás premierjére. A szünetben megcélózta a főszerepet alakító színésznő öltözőjét, feltehetően azzal a céllal, hogy utasításokat adjon az előadás további menetét illetően. Tizenöt perc múltán természetesen senki sem merészelte elkezdni a második felvonást a két főszereplő, a primadonna és az első titkár távollétében. Eltelt harminc perc, egy, majd másfél óra: nézők és színészek, hivatalos és nemhivatalos személyek, világosítók és megvilágítottak, egyszerűen mindenki aggódva, izzadtan, feszülő idegszálakkal várakozott, és azon izgult, nehogy akaratlanul is politikai ballépést kövessen el. Mellékesen a nézőtéren egyenletesen elosztott, kincstári kék öltönyös egyének folyamatosan figyelték, nem indul-e valaki haza.

Két óra elteltével Cservenkov visszatért a páholyába, a művész a színpadra, s minden úgy folytatódott, mintha mi sem történt volna. Senkinek sem jutott eszébe szóba hozni az incidenst, ugyanakkor mindenki csakis a történetekre gondolt, s így a színpadon elhangzó minden szó mélyértelmű másodjelentéssel bővült. A dolog meg is történt, meg nem is, az emberek tudták is, meg nem is (mint ahogy ennek lennie kell az igazi művészet esetében). Amikor a darab végén a tapsoló nézők spontán a páholy felé fordultak, az első titkár talán felállt és diszkrétan meghajolt.

*

M. kultúrmunkás szereti L-t, de a Párt (P) ezt helyteleníti, mivel M. nő, és ami ennél is fontosabb, a P. tagja. Az így keletkező háromszög (MLP) bizonyos értelemben klasszikus felállást sejtet. A P. taggyűléseket trombitál össze, bizottságokat állít fel és felelősöket nevez ki az ügy kivizsgálására. A kommunista cselekedeteiről részletes jegyzőkönyvet vesznek fel, megállapítást nyer, milyen irányban mozgott keze L. csípőjén, egy tintacseppet tárgyi bizonyítékként hoznak fel arra, hogy M. az ebédszünetben megkísérelte az íróasztalra dönteni L-t, szintúgy bűnjelként szerepel az a kokárda, mellyel hancúrozás közben L. feldíszítette partnere titkos fegyverét, valamint a jelentésben nyomatékosan kitérnek egy zúzódára M. herezacskóján, mely akkor keletkezett, amikor a kiadóvállalat párttitkára a tett helyszínén meglepte őket, és M. zavarában, vagy ki tudja, miért rémültében megpróbálta becsukni az íróasztalfiókot. M. a P. szigorú pillantásától lecsupaszítva, megalázva, megrendülve követeli, hogy tovább ítélkezzenek felette, még és még akar vallani, hánykodni a P. hatalmas, anyai árnyékában: így nyúlik végtelenné a be nem következett orgazmus.

*

1968-at írtunk, fülünk egy-egy hosszú hajtincset rejtett a rendőrség elől és a Fehér Album blues-ai dallamára fogdostuk a lányokat. Egy bolgár repülő augusztusban landolt a prágai repülőtérén – a várt villanytargoncák helyett katonák ugráltak ki a gép belsejéből, akik elfoglalták a terepet, hogy előkészítsék a Varsói Szerződés deszantosai számára a „Zsivkov” fedőnevű akció végre-

hajtását. Tiltakozásul országsszerte tömeges bulikat rendeztünk, melyeken válogatás nélkül mindenki mindenki-vel kefélt. A cseh férfiak, nők és gyerekek élőláncot alkotva álltak a testvéri tankok láncfalpa elé: egy tankos a szakadékba vetette magát, mások pedig sehova sem vetették magukat, s így az egyik lánc elgázolta a másikat. Áttértünk a nyitott ég alatti kefélésre – parkokban, kapualjakban és utcai vécékben dugtunk. A rendszerrel való leszámolás eszközei közé a legszörnyűségesebb eszközöket vetettük be: használtunk derékszíjat, korbácsot, szent helyeket gyaláztunk meg, és persze – jusst is, dacolva mindennel – orgazmusaink egymást érték, és csak élveztünk és élveztünk... Egy szép napon az a hír érkezett, hogy egy Jan Palach nevű cseh diák leöntötte magát benzinnel és fáklyaként égett el a város központjában. Ekkor a tehetetlenségtől őrjöngve elindultam a pártház felé, azzal a szent elhatározással, hogy ott akkorát rejszolok, hogy lespriccelem a vörös csillagot a tetejéről, amitől egyszer és mindenkorra ez az egész összedől. Szóval, így van ez máig: sündörgők a központban, kezemet mélyen a zsebembe sülyesztem, s közben egyenletlen küzdelmet vívok lankadó elszántsággal.

*

Hosszas üvöltözés és tányérszilánk-csörömpölés után a férfi úgy dönt, hogy végleg elmegy, a nő pedig, hogy soha felé se néz. Pechükre ebben a pillanatban kialszik a villany. Gyertya nincs, a sötétség tömény, mert az egész lakótelepen kikapcsolták az áramot. Kész agyrém: a férfi még össze sem tud csomagolni. Tapogatózva sem tudja előkeríteni az iratait – honnan is állapíthatná meg, kinek a személyijét kaparintotta kézbe. Egyikük sem dohányzik, egy szál gyufa sincs a házban. Marad a várakozás. Szuszogást hallani csupán, és kellemetlen tárgyakkal való összeütközés csapódását. Nincs tévé, olvasni sem lehet. A férfi megpróbálja néhány fekvőtámasszal agyonütni az időt, de a tizenkettediknél elfárad. Ostoba szituáció. A sötétben, feltehetően abból az irányból, ahol a nő található, egy sóhajtás hangzik fel, majd a padlóra kiömlő apró tárgyak nesze hallatszik. Mit csináltál? – töri meg a férfi a hallgatást. Hülyék! – szól a válasz a sötétből. Újabb tizenöt perc múlva a férfi megköszöri a torkát és megszólal: Akár... talán le is fekhettünk, nem?

*

A kommunizmus állandó izgalmi állapotban tartja N. urat, az ismert ellenzékit. Kócosan és felajzva hurcolta kávéházzal kávéházra aláírandó tiltakozásait, melyekkel súlyos lelkiismereti válságba sodorta a nyárspolgárokat, akik kínosan fészkelődtek a székekben és minden ok nélkül a vécére távoztak. Írd alá, hogy követeled a le-tartóztatásomat, szegezze ismerőseinek a kérést. Csak merjék megtenni, robbanjon csak ki a botrány! Azután hirtelen, sátáni vigyorral az arcán eltolta a hamutartót (alatta rejtett a feltételezett mikrofon): nem hagylak unatkozni benneteket mi, szarháziak? és már rohant is tovább a másik presszóba, hogy összezavarja a követőket és jegyzetelőket.

Odahaza sem viselkedett másként. Akárhányszor jó hangulatban elsétált a telefonkészülék mellett, nem hagyta ki az alkalmat, hogy felvegye a kagylót és belesusogja: Őrnagy elvtárs, hogy verjem a fülecskédbé! Vagy egyszerűen csak letolta a gatyáját és a gipszmennezet felé meresztette szőrös fenekét. Ha pedig hölgylátogatója akadt, olyan akrobatamutatványokat nyarított, amilyenek a Káma-Szútra megalkotójának álmában sem jutottak eszébe. (Verje ki őket a sárga irigység, spricköljék csak tele a zöld nadrágjukat! lihegte döbbszart partnerneje fülébe.) Boldog volt, és boldogsága volt küzdelme tárgya. Milyen szürke is most élete, a kommunizmusnak már vége: magányosan rója a köröket kiüresedett otthonában, le-lepislant halott telefonjára, közömbös a tárgyak iránt, melyek újra csupán csak tárgyak: kihúnyt benne minden vágy.

*

A plénum után a Főtitkárt visszavitték az intenzívra, kikapcsolták a szívét, hogy ne terhelje feleslegesen, rákapcsolták a mesterséges vérkeringésre. A máját bemártották a regeneráló folyadékba, művesejét lecserélték a legújabb modellre, a lépet működtető elemet újratöltötték. A gyomorideg-szakorvosok kihalászták az emésztőszervekből a protokolláris okokból elfogyasztott villás-

reggelit, és folyékony tápanyagot fecskendeztek vénájába, a plasztikai sebészek szakcsoportja pedig felvarrta a ráncokat, bevett a szeme alatti táskákból és jókora adag friss szőrt ültetett az időközben lecsupaszodott felületekre: a politikai szituáció bizonyos fokú fiatalítást követelt, amiért is leszerződtek azt az akademikust, aki a mauzóleumban elhelyezett Vezér jobb fülének emlékeztető 1964-es megmentésével tüntette ki magát.

A test fiziológiájának fantasztikus rendjét, káprázatos gyönyörűségét az üvegbúrák, lélegeztetők, kádak és elektródok csillogása nemesítette meg. Évekkel ezelőtt nemzetközi botrányt kavart egy ürülékdarab, melyet Brezsnyev elvtárs hagyott hátra az Elysée palota egyik mellékhelyiségében: az ellenség vegyelemzés útján egy sor addig államtitokként kezelt betegséget állapított meg és hozott nyilvánosságra. De immár nincs többé ürülék, váladék, megszűnt a ki- és belégzés, a természetet teljes egészében sikerült az emberi ész fennhatósága alá vonni. Egy szép napon minden test ugyanúgy a tudomány birtokába kerül, s bolygónk az egyenlőség boldog laboratóriumává válik!

A piros lámpa villogni kezd: a Főtitkárt elő kell készíteni egy ölelésre és csókra a testvéri országból kómában a repülőtérré szállított magasrangú vendéggel.

Krasztev Péter fordítása

Ivan Kulekov írásaiból

Mi mindannyian kultúrlények vagyunk.
Én is tudom, hogyan viselkedjem a társadalomban.
Hallgatok.
Nem teszek fel kérdéseket.
Teljesítek.
S félek, nehogy (maguk) azt mondják – ez ironia.

*

Valaki valahonnan, ahol az embereket
mieinkre és tieitekre osztották, nem
tudta, melyikükhöz is tartozik, míg
egyszer meg nem kérdezték, hogy te melyikhez
tartozol, s ekkor megértette,
hogy nem azokhoz, akik megkérdezték,
hogy te melyikhez tartozol.

Kuszaság

Erdő
Hogy hol az eleje, nem tudom.
Vége a fejszében, mely mindig velem.

Emlék

Egy embernek volt egy tehene.
Az tejet adott neki.
A tehén elpusztult.
Az ember emlékművet emelt neki.
És feji tovább.

Impresszió

Cella.
Rácsok.
Rozsdára vannak ítélve.

Tavaszi

A déli szél illata.
Csermelyek csobognak.
Virágok bújnak elő.
Harangok zúgnak.
Bárányok bégetnek.
Ölik őket.

Mit csinálunk

Van földünk.
Van vizünk.
Sarat csinálunk belőle.

Sas és csiga

Sok-sok szárnyalás után a sas felért a csúcsra.
S elképedt.
A csúcs foglalt – egy csiga volt ott.
– Bizony – magyarázta a csiga –, én itt láttam meg a napvilágot.

Kenyér és kutya

Az asztalon egy szelet kenyér szárad.
Két kutya kerülgeti s csorog a nyáluk.
Egyikük lekapja a kenyeret s elfut.
A másik utoléri, elveszi tőle a kenyeret, s visszaviszi az asztalra.
Az egyik eb meghal éhségében, a másik – őrhelyén.

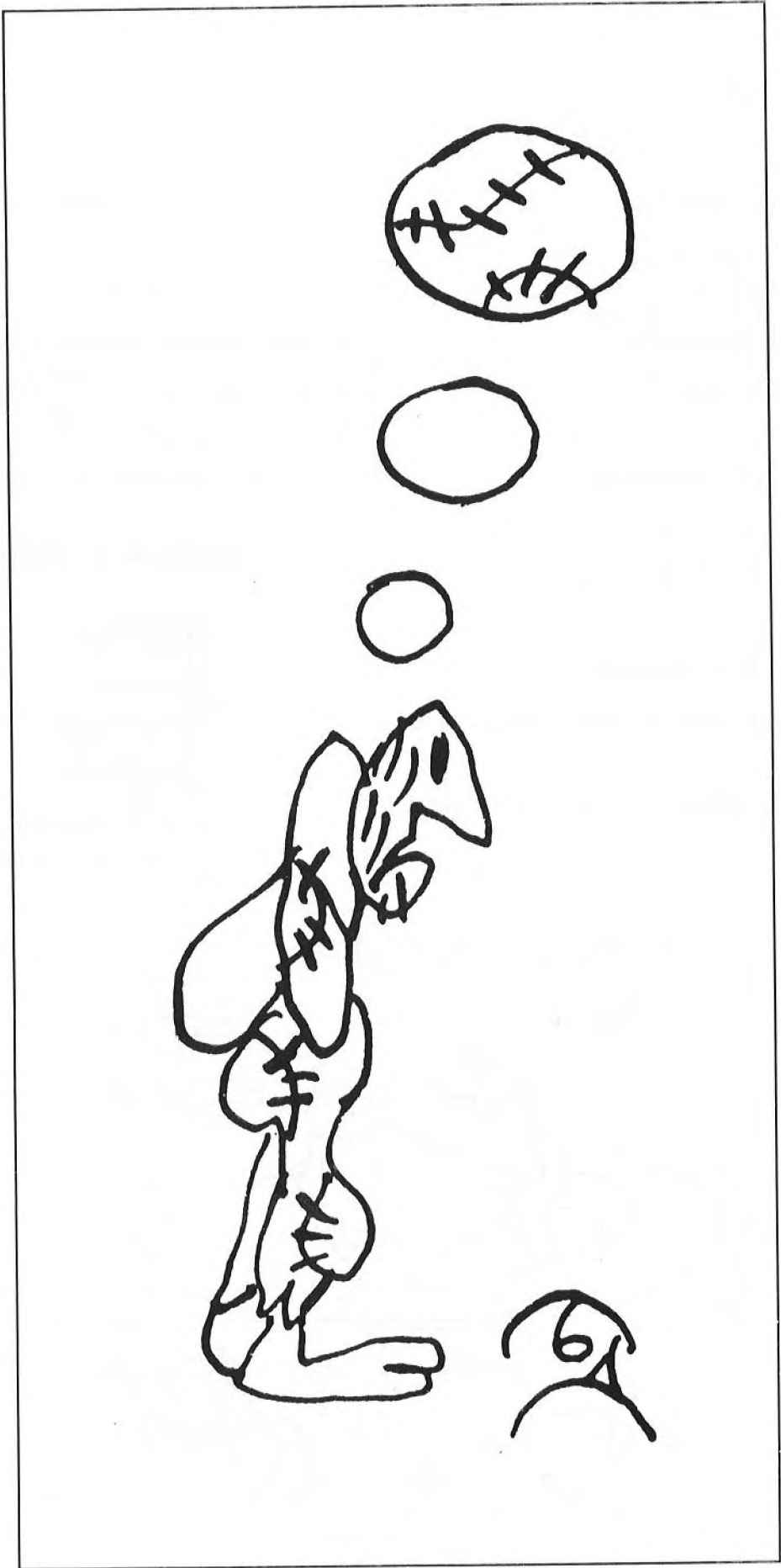
Jelentés

Az Irodalombarátok Klubjának minden tagja második foglalkozásra is szert tett – szerkesztő is egyben.
Jól tudjuk, hogy amit mint szerzőknek le kell írunk, szerkesztőként azt kötelesek vagyunk kihúzni.
Így hát ha valaha könyveinket kinyitjátok, ne csodálkozzatok, hogy tulajdonképpen nincs bennük semmi.

Kérdések és feleletek

Mi a világ?
Mi az ember?
Mi az élet?
Mi a halál?
Mi a szabadság?
Mi a szerelem?
Mi a boldogság?
Feleletek:
A kérdés mind örök.
A felelet mind átmeneti.

Jó és rossz

Kiállt a Jó és a Rossz egymással szemben a ringben.
Az emberek a Rosszra fogadtak.
Az győzött.
Az emberek nyertek.

*

Nagybátyám, aki Bulgáriában él, Magyarországon szeretne élni.

Nagybátyám, aki Magyarországon él, Bulgáriában szeretne élni.

Az apjuk, aki a mennyekben él, meglátogatta és megnyugtatta őket, hogy ami Magyarországon, az van Bulgáriában, az van a mennyekben is.

Azt álmodom, hogy egy idétlen viccbe élek. Ezúttal az amerikaival és a svédrel. Az amerikai tehenet legeltet, a svéd parlamentet épít, én pedig kicsi házam köré kerítést húzok. Felhőkarcólónál magasabb kerítést szeretnék falazni, csak nincs hozzá anyagom elég, hát lassacskán szétbontom kicsi házam. Eső buzdul neki, felveszem fekete viharkabátom, alagutat fúrok a kerítés alatt, s megyek megnézni az amerikaiakat, akik énekel az esőben. Megismerkedünk. Kiderül, hogy nem vett észre se engem, se a házam, se a kerítésem. Mesélek az amerikaiak az amerikai művészetről: John Heseliusról, Thomas Shelleyről, William Merith Chase-ről, George Ballows-ról, Benett Newmannról, Ad Reinchartról, George Segallról, Saul Steinberg-ről... Az amerikai megköszöni, s fizetni akar a leckéért. Én nem engedem meg, hogy pénzről szó essék. Tudatom az amerikaival, hogy

van egy pincér ismerősöm, ki mindig el tud látni némi dollárral. Egy havi fizetésemért harminc dollárt is vehetek, mondom neki. Hány évig éltem Amerikában, kérdezi az amerikai. Nem voltam még Amerikában, felelem neki, s bajosan is leszek mivel az álom egy téli üdülés Bulgáriában. Lábujjhegyen odajön hozzánk a svéd. Érdeklődik, hogy sérti-e a szabadságunkat, ha este 17.10 és 17.45 között sétál egyet a viccbe. Ugyanebben az időben Stockholmból érdeklődnek, mi a svéd véleménye a díszhalakról készülő törvény kapcsán – meg kell-e tiltani tartásukat 90x50x40 centiméternél kisebb akváriumban, vagy nem. Van egy halór ismerősöm, mondom az amerikaiaknak és a svédnek, és halászati tilalom alatt is horgászhatnak. Igyekszem egyfelől megmutatni nekik, hogy nem vagyok én akárki, másfelől ugyanakkor követtem instrukcióimat is, hogy kerüljem a politikai beszélgetéseket. És hogy egészen elképesszem őket, közlöm velük, hogy van egy hentes ismerősöm is, és mindig tudok venni húst. Az amerikai és a svéd vagy nem érti, mit beszélek, vagy csak úgy tesznek. Ni, mi röpül ott!, mondom nekik, odanéznek, én akkor fenéken billentem mindegyiket, s vihogva visszamegyek a kerítésem mögé. Kezdek haragudni az álomra. Miért énekel az amerikai az esőben, én pedig, aki többet tudok nála az amerikai művészetről, ijedten nézem fekete viharkabátom alól? Miért értékeli jobban a szabadságot nálam a svéd, aki nem tudja, mi az, hogy rabság, sem hogy mi a terror, sem hogy mi az erőszak? Miért van nekem végzettségem, nekik pedig – kultúrájuk? Miért élek egy ilyen idétlen viccbe? Miért nem függ az álom egy csöppet sem tőlem? Nem, tovább így nem bírom! Újra elaluszom...

Szondi György fordítása

Miért nincs Shakespeare-ünk?

A bolgár ember nem kedveli a párbeszédet.

Ez a beszédforma élete egyetlen területén sincs jelen.

A végeszakadatlan monológokat tapsvihar követi.

És az ellenfél felakasztása.

Ez a bolgár párbeszéd.

Mert a másikat egyáltalán nem engedi szóhoz jutni.

Nem is hallgatja meg.

Hallgatja, de nem hallja.

Közben törbecsalásán töpreng.

Egy pillanatra sem tételezi fel, hogy valaki másnak is igaza lehet.

A bolgár dialógus valójában két irdatlan monológ, amely ezzel a szózással zárul: "Ha nem teszed szépszerével, neked megyek szekercével."

Aztán neki a szekercével.

Mi egyáltalán el se tudjuk képzelni, hogy nyugodtan is folyhat olyan beszélgetés, ahol három vagy négy nézőpontot képviselnek, és az ilyen beszélgetés normálisan fejeződik be.

Azaz csak nyolc napon belül gyógyuló sérülésekkel.

Ha valaki megkísérli, hogy a saját és nem a mi véleményünket képviselje, akkor boroskupát csinálunk a koponyájából.

Ez a mi dialógusunk.

A monológ az egyetlen beszédforma, amely a Balkán félszigeten dívik.

Nem véletlen, hogy ritkák itt a nagy drámaírók.

Shakespeare-höz fogható pedig egyszerűen nincs.

És nem is lesz.

Mert ha valami büzlik, az Dániában van. Mert itt minden friss és üde.

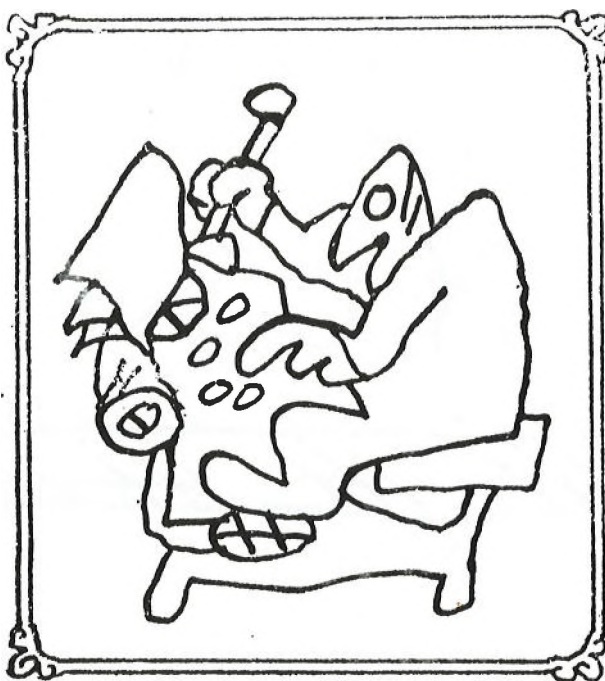
Épp azért örül meg Lear király ott, itt meg boldogan uralkodik és foltos harisnyát hord hajlott koráig.

Ezért gyanakszik Hamlet ott, itt kételyek nélkül hisz.

Ezért adja Richárd királyságát egy lóért ott, itt lovat tyúkra cserélünk.

Ugyanilyen okból fojtunk meg itt mindent, tekintet nélkül arra, hogy Desdemona-e vagy sem, az is elég, ha szép és más, mint mi vagyunk.

Doncsev Toso fordítása

A rabszolgaság dicsérete

Miután mindenki azt állítja, hogy kiáruzták az országot, következésképp minket is eladtak.

Már nem vagyunk önmagunk urai.

Adja isten, hogy jó urasághoz kerüljünk.

Azok, akik eddig nem gondozták eléggé a fogukat, most csak magukra vethetnek.

Kevesebbet fognak érni.

Az értelmiségnek is rosszul áll a szénája – ilyen izomzattal csak minimális áron kel majd el.

Talán néhányuk mégis alkalmas lesz konyhai munkára.

Rizst válogatni.

Ha luk van az orrukon, a kereslet máris nagyobb.

Nem kell a lukasztásra költeni, csak a karikát befűzni.

Keresettek lesznek a sima bőrűek meg a kocsisok.

Néhányan a jóltápláltakat kedvelik, mások a soványabbakat.

Így hát mind az egyikeknek, mind a másikaknak van esélyük.

Természetesen közkedveltségnek örvend, ha a lábasjóságnak üde a kinézete.

Az vonzza a vásárlókat.

Biztos vagyok benne, hogy akadnak olyan emberek, akiket elszörnyeszt a rabszolgaság mint perspektíva.

Ez csupán egy régi reflex, amely Harriet Beecher Stowe állandó olvasása révén alakult ki.

Ha modern ember módjára gondolkodunk, beláthatjuk, hogy a rabszolgalét nem is olyan rossz, mint ahogy első pillantásra látszik.

Van munkád.

Tető a fejed fölött.

Élelmezésedet biztosítják.

Az uraság gondoskodik róla, hogy legyen ruhád és cipőd.

Mi mindent biztosít ma nekünk törékeny demokráciánk?

Szeded a gyapotot és egyáltalán nem érdekel az infláció növekedése.

Meg a létminimum.

Nem jársz munkaközvetítőbe, nem fekszel a polgármesteri hivatal lépcsőjén lakásra várva.

Ha igyekszel, húsvétra egy vég vásznat is kaphatsz.

Vagy üveggyöngyből nyakéket.

Arról nem is beszélve, hogy ez a legrégebbi és kipróbált módja annak, hogy kijuss Amerikába.

A rabszolgaság ellenzői azzal érvelnek, hogy úgy adnak-vesznek majd minket, mint egy zsák krumplit, úgy bánnak majd velünk, mint egy néma tárgygal.

Amennyire tudom, a krumpli keresett és értékes árucikk volt tavaly, és egyáltalán nem bántak vele rosszul.

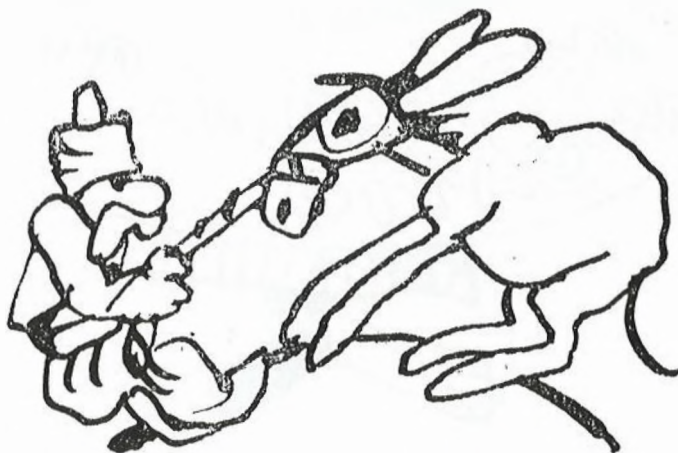
Mindenesetre sokkal jobban, mint némely emberrel.

És egyáltalán nálunk sokkal jobban bánnak az áruval, mint az emberekkel.

Nem jobb akkor áruvá válnunk?

Bárhonnan is szemléljük a dolgot, a rabszolgaság ellenzőinek nincs esélyük, és nem kellene, hogy erőtlenségükkel akadályozzanak bennünket a fényes jövő útján.

Doncsev Toso fordítása

félék
 a hordólos
 csendet megtörni?
 Ingem alá rejtve hordom trombitám
 Rajta száll ki lelkem, ha meghalok

Helybéli normális

A kerület lakóinak többsége együttérzéssel viseltetik iránta.

Papircsákót csinálnak neki.

Megengedik, hogy vigyázzon a kutyájukra.

Némelyek még egy sörre is meghívják.

Vasárnaponként elviszik magukkal kirándulni.

Kedvre deríti őket.

A helybéli normális.

Állítólag könyvet is olvas.

Nincs kft-je, presszója, abc-je.

Még csak nem is milliomos.

Annyira normális, hogy csak a fizetéséből él.

Összesen húsz levát mosott tisztára, amit az ingje zsebében felejtett.

Még csak nem is selyeming volt.

A helybéli normális takarékoskodik, hogy kifizethesse a villanyszámlát.

És mindig zöldjelzésnél megy át a zebrán.

Nincs Mercedes-e, sem BMW-je.

Az a hír járja, hogy még kocsija sincs.

Természetesen ezt senki sem hiszi el.

A nagyapjának nem volt gyára, földje, még csak egy patikája sem.

Gyanús, talán még nagyapja sem volt.

A helybéli normális a kárpótlásból semmit sem kapott.

Amilyen proletár volt, olyan is maradt.

Csak a bilincseit kaphatja vissza.

Nemhogy nem volt ellenzéki, de még csak meg sem hurcolták.

Korábban helytelenek voltak a nézetei, most is azok.

A helybéli normális színházba jár.

A felnőttek gyerekeik előtt intő példaként hivatkoznak rá.

Ha nem fogadnak szót, ez lesz belőlük.

Normalitása veleszületett rendellenesség.

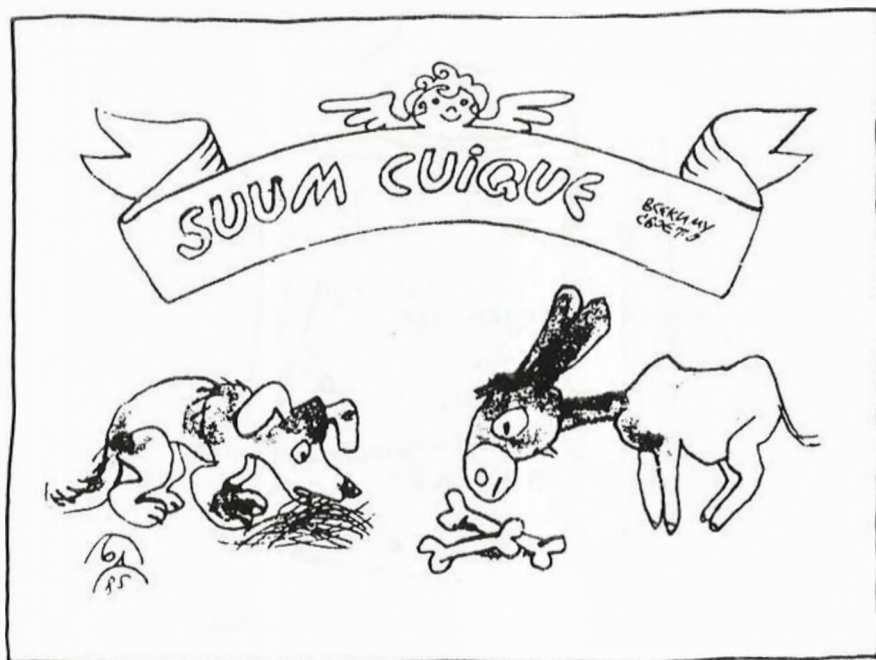
Ha valaki mosolyogva kíván önnek jó napot, ha hal-
kan és szépen beszél bolgárul, akkor ő az, a helybéli normális.

Ne bántsák!

Ártalmatlan.

Egyetlen rendeltetése, hogy megszülessen, szavazzon és meghaljon.

Doncsev Toso fordítása

Wings of Changes

AIRBUS 320

BOEING 767

BALKAN
BULGARIAN AIRLINES

***Sky yourself in
Comfort !***

*ИСКАТЕ ЛИ ДА ПРЕКАРАТЕ НЯКОЛКО ПРИЯТНИ ДНИ В
БУДАПЕЩА, ОБКРЪЖЕНИ ОТ ТРАДИЦИОННОТО
БЪЛГАРСКО ГОСТОПРИЕМСТВО?*

ХОТЕЛ «РИЛА»

тел.: 1-141-621, факс: 1-335-184

РЕСТОРАНТ «ЦАРЕВЕЦ»

тел.: 1-331-797

1097 Будапеща, IX, ул. «Вагохид» 62
са на вашите услуги!

В хотел «Рила» ще спите спокойно, на тишина и главно - евтино!
В ресторант «Царевец» ще Ви сервират вкусни български и унгарски ястия на достъпна
цена!

В хотел «Рила» ще се чувствате приятно, удобно и сигурно!

В ресторант «Царевец» ще Ви обслужат бързо, внимателно и културно!

Хотел «Рила» има 26 стаи с по 2 и 3 легла с баня.

Ресторант «Царевец» има три зали обзаведени в български национален стил.

Комплексът «Рила - Царевец» предоставя възможност да организирате срещи,
семинари, сватбени тържества и др., тъй като разполага с театрален салон с 500 места
и зала за конференции с 50 места.

Предлагаме пансионни и екскурзоводски услуги и богата българска библиотека.
Комплексът «Рила - Царевец» се намира в близост до пътя за летището и на 5 мин. от
спирка на метрото.

Има възможност за паркиране на коли и автобуси.

*ХОТЕЛ «РИЛА» И РЕСТОРАНТ «ЦАРЕВЕЦ»
ВИ ОЧАКВАТ!*

Bolgár vendégszeretet Budapesten

Rila Panzió

A repülőtérrel a centrumba vezető úthoz közel,
néhány percre a Nagyváradi téri metróállomástól,
csendes környezetben fogadja vendégeit a

Rila Panzió

Autó- és buszparkolási lehetőség
Huszonhat szobás szállónk két- és háromágyas, fürdőszobás
elhelyezést kínál
Konferenciák, bentlakásos tanfolyamok rendezése

Címünk: Budapest IX. ker., Vágóhíd utca 62.

Rila Panzió

Telefon: 114-1621, fax: 133-5184

Carevec étterem

Bolgár és magyar ételkülönlegességek
Telefon: 133-1797